

899.969.1

ჭ 15

პოეტის ბიბლიოთეკა

ილია ჭავჭავაძე

საბჭოთა ეჭიკაღი
1948

✓

899.969.1

ფ 15

200000003562

~~62658~~

ილია ჭავჭავაძე

2

საბჭოთა მწერალი
19 თ ბ ი ლ ი ს ი 48

ლექსები

ყვარლის მთებს

სამშობლო მთებო! თქვენი შეილი განებებთ თავსა,
მაგრამ თქვენ ხსოვნას ვერ მივცემ მე ღავიწუებასა:
თქვენ ჩემთან ივლით გაუყრელად, ვით ჩემი გული,
თქვენთან, ჰე, მთებო, ბუნებითა შეუღლებული!
მასხოვს, ყრმა ვიყავ, ძლივს მოსული გონს და ცნობასა,
როს სიღიადე თქვენი მგვრიდა კანკალს, ჟრჟოლასა...
იგი არ იყო შიშის ჟრჟოლა, შიშის კანკალი,
იგი არ იყო ძვრა გულისა მფრთხალი და მსდალი.
მე თრთოლით ვსჭვრეტდი ღაჟვარდ ცაზედ თქვენსა სიმაღლეს
და შენატრიდი ყმაწვილურად თქვენს ზემო მხარეს;
სადაც ღრუბელნი ვერ ჰბედავდნენ შიშით სრბოლასა,
სადაც ისმენდით ამაყადა გრიგალთ ქროლასა.
სადაც წეროთა ქარავანი, ცას დაღუპული,
თქვენ თავთან იყო თითქმის ძლივ-ძლივ გასწორებული,—
იქ მე ვნატრობდი, ყმაწვილ ყრმობის სიმარტივითა,
ფრენას და ტანტალს თქვენს საშინელ გრიგალივითა.
ვნატრობდი ხოლმე, რომ გეხვია სუბუქსა ქარსა,
ან თავისუფალ არწივისა ძლიერსა ფრთასა,
რომ აღმოგფრინდე და შევეხო თქვენს ამაყ თავსა.

როცა ჰლმუოდნენ ხევში მძვინფრნი სსსტკინი ქარნი,
ვითარ მრისხანე დაჭრილ ლომთა სსშინი ხმანი,
ვითა ფოთოლი—ისე ვოროდი, ვუგდები რა ყუარს,
იმ ხმეში ვგრძნობდი მე რაღაცას ნაცნობს, მშობლიურს.
თუ მაშინ ყრმისთვის უცხო იყო თავმოწონება,
აწ მომწონს თავი, მეგობრებო, რომ დაბადება
თქვენ შორისა მხვდა, ბუნებისა თქვენის ვარ შეილი,
გრიგალთა, მესთა, ქუხილთ შორის ქართვლად გაზრდილი—
როს ყმაწვილური მწუნარება ჩემს ყმაწვილურს გულს
სჩაგრავდა ხოლმე, თქვენ-წინ ვღვრიდი ჩემ ცრემლთ ნაკადულს,
თქვენ შეგჩიოდით, შეგტოროდით, თუმც კი იმ ჩემს ცრემლს,
როგორცა ესლა, ისე მაშინ არ სცემდით ნუგეშს...
და ეს აჩრდილნი საოცნებელთ წარსულთა წამთა
ჩემს სიკვდილამდე მემარნება გულშია ღრმათა!..

რა-რიგ მიყვარდით, მეგობარნო ჩემ ყმაწვილ ყრმობის,
და აწ მაშორებს თქვენთან ვალი ამ წუთის-სოფლის,
მომავლის ბედი გაყრას ითხოვს ჩემგან მსხვერპლად,
და რას მომთხოვდა უარესსა დასასჯელად?!
ყოვლი ნაბიჯი ჩემის ცნენის თქვენთან მაშორებს,
ყოველი წუთი გკარგავს თქვენა და მეც მათბლებს...
აგერ თქვენც ჰქრებოთ თან-და-თან... თქვენსა მწვერვალსა
ძლივს ვარჩევ... წუთიც!.. მხოლოდლა ვსჭვრეც ციაგსა ცასა.
ამაოდ ვებრძვი მანძილსა და ჰაერის სისქეს
და მოუსვენრად ვატანტალებ მწუნარს თვალსა ჩემს!..

თქვენნი მწვერვალნი აღარ სჩანან და მშენივრად ცას
აღარ უმკობენ ერთნაირსა ციაგს კამარას!..

მშვიდობით, ჩემო, თვალში ცრემლით განებებთ თავსა...
უცხოეთილამ კვლავ მოგაწვდენთ ჩემს გულს და თვალსა;
კვლავ გაგიღიმებთ შორ ქვეყნილამ თქვენ ჩემი სული,
და დამიწყებსცა „სიყვარულით ფეთქასა გული“.

1857 წ.

გუთნის დედა

„გბღი-გბმოღი, გუთანო,
ღირღიტბე, ბანი უთხბბო“.

ერთს ბედ ქვეშა ვართ, ღაბავ, მე და შენ,
წილად გვარგუნეს შავი მიწა ჩვენ.
ერთგულად ვჭიმოთ ჭაპანი ჩვენი,
უსიხარულოდ დავლიოთ დღენი,
ბელტი ბელტზედა გადმოვაწვინოთ
და შრომის ოფლი მიწას ვაწვიმოთ.
ნუ დამიღრნდი!.. შენი უღელი
ჩემს უღელზედა არ არის ძნელი:
მეც შენებრ მიწას დაფუჟრებ თვალით,
რადგანაც ზეცა წამართვეს ძალით;

შენებრ მეც მელის მიწა. ვით მსხვერპლსა,
 სიკვდილის შემდეგ დასაეიწეელსა.
 შენ პირუტყვი ხარ და მე მეტყველი?!..
 ეგ, ჩემო ლაბავ, ნუ შეგშურდება...
 რად მინდა ზმადი, თუნდ იყოს მჭრელი,
 თუ სიმართლისთვის დამიჩლოუნდება?
 აბა რას გვარგებს ჩვენ ის გუთანი,
 რომე აჩეჩოს მარტო მიწანი
 და არ მოსთხრიდეს ძირით იმ ბალახს,
 რომელიც უშლის თესლსა ამოსვლას?
 მე ჩემის ჭირის, ჩემის წუხილის,
 ჩემის კაცობის გულის ღულილის
 სიტყვანი გულში მებაღებიან,
 მაგრამ გულშივე უხმოდ ჰკვდება.
 შენ ვერ გაიგებ მეტყველის ტანჯვას,
 როცა სიტყვასა მართალს გულში ჰკლავს!..
 აჰ, მენდე, ლაბავ, ჩემი უღელი
 შენს უღელზედა უფროა ძნელი.
 მაშ რა გაღონებს?.. გასწი ჭაპანსა
 და გაიტანე გუთანი ბოლოს,
 ნუ უღალატებ ძველს ამხანაგსა,
 ის შენ აცხოვრე, მან შენ გაცხოვროს!..

4 იენიზი, 1858 წ. პეტერბურგი.

(ბოლო რედაქცია 1863 წ.)

მამაო ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა!
 მუხლმოდრეკილი, ღმობიერი ვდგევარ შენ-წინა;
 არცა სიმდიდრის, არც დიდების თხოვნა არ მინდა,
 არ მინდა ამით შეურაცხ-გჰყო მე ლოცვა წმინდა...
 არამედ მწყურს მე განმინათლდეს ცით ჩემი სული,
 შენგან ნამცნების სიყვარულით აღმენთოს გული,
 რომ მტერთათვისაც, რომელთ თუნდა გულისლახვარი მკრან,
 ვთხოვდე: „შეუნდე, — არ იციან, ღმერთო, რას იქმან!“

17 ივლისი, 1858 წ.

ტაბაღაშვილი.

უ ც ხ ო ე თ შ ი

მთვარე მიცურავს დინჯადა ცაზედ
 და თვის მკრთალ სხივთა ჰყრის ქვეყანაზედ;
 მძინარ სოფელსა კამარა ცისა
 თვის სიმშვიდითა არ უფრთხობს ძილსა.
 ყოველი ჰჩუმობს გარშემო ჩემსა,
 სძინავთ ნიაფთა, სძინავთ ფოთლებსა,
 ყველა ტკბილ ძილში ბედითა სტკბება,
 ყველას მშვიდობა გარს ეფინება, —
 და მხოლოდ ჩემი ურვით მოკლული
 შემომტირის მე მწუსარედ გული...

მისთვის ხომ არა, რომ ესჭერეც სხვა ზეცას
სხვათა უფერულთ გარსკვლავეთა დენას?
თუ მოაგონდა, რომ ერთხელ მეცა
ეგრეთ დამცქერდა სამშობლოს ზეცა,
ზეცა სულ სხვა ფრად გაბრწყინებული
და სულ სხვა რიგად დამშვიდებული?

23 ივლისი, 1858 წ.

ტიბარტევი.

*
* *

დაე თუნდ მოვკვდე, არ მეშინიან,
მაგრამ კი ისე, რომ ჩემი კვალი
ნახონ მათ, ვინცა ჩემს უკან ვლიან.
თქვან: აღასრულა მან თვისი ვალი;

რომ ჩემს საფლავზედ დაუდებულმან
ქართველმა, ჩემგან შეყვარებულმან,
გულწრფელობითა და სიმართლითა,
მე ჩამომძახოს თუნდ ჩემის სმითა:

იყავ მშვიდობით უნეს მყუდრო ძილში!
უენ გიცოცხლია, როგორც უნდოდა;
თქვას: უენი ქნარი შორს ჩვენგან—ჩრდილში
ამაოდ ჩვენთვის არ ხმაურობდა.

19 ნოემბერი, 1858 წ. პეტერბურგი.

ქართველის დედას

აწმყო, შობილი წარსულისგან,
არის მშობელი მომავლისა.

ლ ე ბ ი ც ე.

ქართველის დედაო! ძუძუ ქართველისა
უწინ მამულსა უზრდილა შეილსა;
დედის ნანასთან ქეთინი მთისა
მას უმზადებდა მომავალ გმირსა...
გაჰქრა ის ღროცა!.. დიდმა ნაღველმა,
კირთების ქვეშე დაჩაგრულ ბედმა,
სრულად მოგიკლა სიცოცხლის ძალა,
თვით შენი შეილიც ჩრდილად შესცვალა.
მითხარ,—სადღა მამა-პაპური
მხნეობა, ხმალი, მკლავი ქველური,
სახელისათვის ამაყი თრთოლა,
მამულის მტერთან მედგარი ბრძოლა?
მას ნულარ ვსტირით, რაც დამარხულა,
რაც უწყალოს ღრით ხელით დანთქმულა;
მოვიკლათ წარსულ ღრობეზედ დარდი...
ჩვენ უნდა ვსდიოთ ეხლა სხვა ვარსკვლავს,
ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ მყოობადი,
ჩვენ უნდა მივსცეთ მომავალი ხალხს...
აქ არის, დედავ, შენი მალალი
დანიშნულება და საღმრთო ვალი!

აღზარდე შეილი, მიეც ძალა სულს,
 საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას,—
 შთააგონებდე კაცთა სიყვარულს,
 მშობას, ერთობას, თავისუფლებას,—
 რომ სიკეთისთვის გული უთრთოდეს
 და მომავლისთვის ბედთანა ბრძოდეს...
 შენდე, მიიღებს ნერგს, შენგან ღარგულს,
 და მოგვეცემს ნაყოფს, ვით კაცი კაცურს.
 ღედავ! ისმინე ქართველის გედრება:
 ისე აღზარდე შენ შეილის სული,
 რომ წინ გაუძღვეს ქვეშმარტება,
 უკან ჰქრის კვალი განათლებული.

15 დეკემბერი, 1858 წ.

პეტერბურგი.

*
* *

მაშინ დავსტებები სრულის სამოთხით,
 როს, ვით მე გეტრფი, შენცა მეტრფოდე
 და ქალწულების კრთომით, მორცხვობით
 მე შენს სიყვარულს მეუბნებოდე;

მე დაგუერებდე ტრფიალებითა,
 შენ ჩემს გულზედა თავი გესვენოს;
 მწყუროდეს, მაგრამ კრძალულებითა
 მე შენთვის კოცნაც ვერ გამეხედნოს.

ვიშ, მაგ უენს ნარნარს გულის-ცემასა,
ვით ლოცვის ბგერას, ლმოებით ვისმენდე
და ცოდვილთ ფიქრთა ზედ-მოსევასა
შენის სიწმინდით ვიგერიებდე...

1858 წ.

ხმა გულისა

ჩემ მალნარშია წამოწოლილი
ვიუაგ, ზედ მედგა ხის უხვი ჩრდილი,
და საიღამაც ნაზი ბუღბუღი
სტყვენდა სიყვარულს გაგიჟებული.

დიდხანს და დიდხანს ვუგდედი მე ყურს
იმ ხმას საკვირველს, იმ ხმასა გრძნეულს;
ვგრძნობდი ჩემ სულის მშვიდ აღმაფრენას
და გულის ჩემის სულ სხვა-რიგ ცემას.

დიდხანს ვატარე, დავლალე თვალი,
ვერსად ვერ ვპოვე ის მომღერალი;
თურმე ჩემს გულში ნაზი ბუღბუღი
სტყვენდა სიყვარულს გაგიჟებული.

11 ანგარი, 1859 წ.

პეტერბურგა.

ციურნი ხმები

ციურნი ხმები—
ეგ საკვირვლები,
როს მომესმიან,
სწრაფლ მომითხრობენ
ზაიღამ სრბიან
და საღ სცხოვრობენ,
და ნელს სიხარულს
მიგალობებენ.
ციურნო ხმებო,
ოჰ, საკვირვლებო!

შეც ქვეყნის ხმითა,
ხმით ცოდვილითა,
მათ ვაძლევ ბანსა,—
და მშვიდობასა,
აღტაცებასა
ჭკრძნობს ჩემი გული,
და შევჭყრეც ცასა
განცვიფრებული.
ციურნო ხმებო,
ოჰ, საკვირვლებო!

27 პარტი, 1859 წ.

პეტერბურგო.

ნანა, შეილო, ნანინა!
 ნეტა რამ შეგაშინა?
 რაზედ შეჰკრთი, მტირალნი
 რისთვის მომავყარ თვალნი?
 ჯერეთ ხომ შენი ბედი,
 გრძნობა წინამორბედი
 არ უხატავს მაგ შენს თვალს
 ქართველთადმი ღვთიურს ვალს!..
 მაშ რალამ შეგაშინა?
 ნანა, შეილო, ნანინა!

ჯერ მინამ ხარ უმაწვილი,
 მინამ ღრო მოგესწრება,
 ისწრაფე, შეილო, ძილი,
 ისწრაფე განსვენება!
 მოვა ღრო, გაიზრდები,
 მკლავი გაგიმაგრდება,
 შეილო, ყრმობის სიზრმები
 ბრძოლაზედ გაგეცვლება.
 არ შემიდრეე მაშინა,
 ნანა, შეილო, ნანინა!

გაიგებ მამულისას,
 ბედ-ქვეშ დანატრულისას,

კენესი ხმას მწუსარეს,
შეეღოს ძახილს მმუდარეს;
ღაღოცვილსა ჩემგანა
გული აგიღელდება,
შვილო, დედის ნანა
ხმლის ჟღერად შეგეცვლება.
არ შემიდრკე მაშინა,
ნანა, შვილო, ნანინა!

ჰნასავ ჩვენ ბედშაობას,
ძველს ერთობას დაკარგულს,
ჩვენსა წამხდარს გმირობას
და მამულს დაობლებულს...
აინთე ცეცხლით გული!
მტერსა დაეცი მესად,
ან, ვით შვილი ერთგული
დააკვდი მამულს მსხვერპლად!
არ შემიდრკე მაშინა,
ნანა, შვილო, ნანინა!

ღელათა გული ჩვილი
მამულისთვის მაგრდება,
რად მინდა იგი შვილი,
თუ მისთვის არ მოჰკვდება!
ვისაც შე არ შეუკლავს,
როს მამულს სჭირებია,

შეილო, იმ ვაგლან ღელას
 შეილი არ ჰყვარებია!
 მე ისე არ წაგებები,
 ნანა, შეილო, ნანები!

ჩემის მამულისათვის
 მე ჩემს პუბუს გაწოვებ,
 მისი სიკეთისათვის
 გაგწირავ და გაბრძოლებ...
 მას ღელის პუბუ ტყბილი
 უხამადაც უერგებია,
 მამულისთვის სიკვდილი
 ვისაც დაზარებია!..
 შენ ისე არ წახლები,
 ნანა, შეილო, ნანები!

იცოდე, ეგ სიკვდილი
 მეტი ღიღი რამ არი!
 უკვდავი არის შეილი
 მამულისთვის მომკვდარი!
 მამულს მიგცა ზეცამა
 და, თუ ზედ დააკვლები,
 ნუგეშ-იცეს ღელამა,
 რომ კაცი კაცად ჰკვდები
 ნუგეშს ვიცემ მაშინა,
 ნანა, შეილო, ნანინა!

სიკვდილის წამში მამულს,
შვილო, შენ გაულიმებ,
რომ სისხლს მისგან მოცემულს
მასვე გმირებ უბრუნებ.
აღსრულები ღიმილით—
რომ მამულს არ უმცუენე;
და შენ შენის სიკვდილით
მის სიკვდილი დასთრგუნე.
გაიხარებ მაშინა
ნანა, შვილო, ნანინა!

თუ ეგრე შენ მოჰკვდები,
ნუ გინდა ნურა ძეგლი,
ისეც უკვდავ იქნები,
ვით დედის შენის ცრემლი!
ჩემი ნანა ეს არი,
შვილო, მას უერთგულე,
რაც მე სიტყვით გითხარი—
შენ საქმით აღმისრულე!
ნანა, მამულის მსხვერპლო,
პაწაწინა ქართველო!

13 აპრილი, 1859 წ.

პეტერბურგი.

მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰყვნოდა
და თეთრი ზოლი შორის მთებისა
ღაჟვარდ სივრცეში დაინთქმებოდა.

არსაიღამ ხმა, არსით პახილი!..
მშობელი შობილს არრას მეტყუოდა,
ზოგჯერ-კი ტანჯვით ამოძახილი
ქართვლის ძილშია კვნესა ისმოდა!

ვიდექ მარტოკა... და მთების ჩრდილი
კვლავ ჩემ ქვეყნის ძილს ეაღწეოდა...
ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი,
როსღა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!.

4 ივნისი, 1859 წ.
პეტერბურგი.

მტკვრის პირას

ლ. მაღალაშვილის

კვლავ ჩემ-წინ მტკვარი მორბის ქუხილით,
ამ ქუხილში ვცნობ მშობლიურს გრგვინვას,
კვლავ ჩემი გული იმავ წუხილით
შეჰკვნესს მღვრიე ზვირთთ მღერითა დენას.

კვლავ განიღვიძეს ჩვეულთა ფიქრთა
და აღმეშალა ღიღის ხნის წყლული...
შეეგვნეს, შეესტირი მე ამა ზვირთთა,
თითქო მათ შთანთქეს ჩვენი წარსული.

წაგშლიან კვალნი, ღროო ნეტარო!
მტვრად აღუგვიხარ საუკუნესა...
მისმინე აჟა, მისმინე, მტკვარო,
იმ ღრთ გარდაც ეს ჩემი კვნესა!

3 ოკტომბერი [1859 წ.], ტფილისი.

*
* *

ოჰ, სად არიან, სიჭაბუკე, სიტკბონი შენნი?
სად არს აღმტაცის სიყვარულის ტანჯვა, სამოთხე?
განძრცვილვარ გრძნობით, უღროოდა შეკვეთნენ ფრთენი,
გაზაფხულია, მე კი ვდგევარ ვით უფოთლო ხე.

აღმესპნენ იგი საოცარნი ყრმობის სიზმარნი,
გულმა დაჰკარგა იმ სიზმრების სარწმუნოება...
თვალ-წინ მიყრია უკეთესნი ყვავილნი მჭკნარნი,
მომიკვდა ეჭვ-ქვეშ მაცნოვარი თვით სასოება.

ჭკვამ მოჰკვეთა ფრთა ჩემ ჭაბუკ ღლის ლაღსა გრძნობასა,
ცივად დაარქვა «ფუჭი ალი» ღვთიურ ტრფობასა,
მან ღამინგრია წმინდა გრძნობის წმინდა ტაძარი...
ვაი მას, ვინცა ჭაბუკობას ჭაბუკ არ არი!..

30 ნოემბერი, 1859 წ.

დაკარგული ედემი

ვის უნახავს ის ედემი შლილი,
სადაც ისე ტკბილ არ არის ძილი,
როგორც ტკბილია გამოღვიძება;
სადაც ბუნების თავისუფლება
მონობას, როგორც უხმო ყვედრება,
ცოცხალ ფშვენითა უყენებს თვალსა,
სად დაუკარგავს მშვენიერ ხალხსა
იმ თვით ედემში თვისი ედემი?
ვის უნახავს ის სამშობლო ჩემი?..

26 აგვისტო, 1859 წ.

ა ღ ა ზ ა ნ ს

სიჭაბუკისა ეკავილი
ღამიჭუნო ჟამთა ღენამა,
ნლომა მომავლო, ღამიჭლო
სასამყროდ გული რბენამა.

ს ა ბ ა ო ბ ბ ე ლ ი ა ნ ო .

მდინარევ, ჩემის მშობლიურ მთის ცრემლით შემდგარო!
აწ შენს კიდეზედ ვდგევარ, დაგცქერ მე, მეგობარო!
დაგცქერ ჭმუნვითა და შენს წყალში ვეძებ ჩემს წარსულს,
ღროთა ბრუნვისგან შენ ზვირთთ შორის დამარხულს,
დანთქმულს.

რაც-კი არს ჩემ წინ, მოგაგონებს მას, რაც დავკარგე
 და რის წუხილიც უნუგეშოდ გულში ღრმად ჩაფრგე!..-
 აგერ ის მუხა, რომლის ჩრდილ-ქვეშ ვისხედით ერთად
 მე და ის, ვინცა აღმიჩნდა მე ცხოვრების ღმერთად.
 მუხით დაგცქერდით: შენ რგვინავდი აღელვებული,
 ვით შენ ჰქლავდი—ისეც ჩვენში ჰქლავდა გული;
 ორნივე გავსცქერდით დაუდგრომელ ზვირთთა ღენასა,
 მაგრამ მასში ჩვენ არ ვეძებდით შედარებასა.
 რად გვინდოდა ჩვენ მომავალი, როს აწმყო ტკბილი
 ისე შევენოდა, ვით უმანკო დილის ღიმბილი?
 მაგრამ წარივლო წუთის სვება ჩვენის გულისა,
 გაჰქრა სიბრმავე აღტაცებულ სიყვარულისა!..
 წამერთო ყველა, და წარვიდა ბედიც მღიმარი,
 წარვიდა, ვითა მაშინდელი ზვირთი მდინარი...
 შენც გამოცვლილხარ, ალაზნო, მუხაც გამხმარა...
 მეც უდროო-დროდ გამერია თმებში ქალარა...
 სად არს ის ღმერთი, იგი გრძნობა, ის სიყვარული?
 ყველა წარსულა, რად არ მიდის სსოვნა ბედარული!

1859 წ.

მ მ უ ხ ა რ ე ბ ა

ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი,
 მოლხენით იყვნენ უდარდელნი მთიებნი ცისა...
 და მე კი მკლავდა მწუხარების წყლულთა ტკივილი,
 შიგ გულში მდგა სასიკვდილო გესლი სევდისა.

სული მიგუბდა, გული მტეხდა ცივილით, ტანჯვით,
თითქოს ჩემს გვამსა ზედ-გადესხა ნავთი მღულარე,
ძარღვნი სკდებოდნენ საშინელის წვითა და დაგვით,
ცვინი შეწოდა, გესლი მწვეთდა თვალთაგან მწარე.

ესე უწყალოდ განწირული და დაშთომილი
ვეგდე მარტოკა უცხო ცის ქვეშ დიდ კლდისა პირსა,
ქვეყანაზედ და ზეცაზედ კი იყო ღუმილი,
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიებნი ცისა!

11 აგლისი, 1860 წ.

ზაგლოკსკი.

მ უ მ ა

„В труде проходит жизнь его
И не приносит ничего“.

I

გოლვიან ღღესა ცფილისშია შუა ბაზრისკენ
მე ჩამივლია... ჩემო მუშავ, მინახვისხარ შენ
კედელთან მწოლი; მხურვალე მზე ზედ დაგუჟრებდა,
ჩუმი ღიღინი შენი სშირად გულს მიწყულულებდა.
ნაღვლიან ხმაში სულ ისმოდა შენი ცხოვრება.
ღლიურ ლუკმისთვის ტანჯვა, შრომა და მწუხარება.
ვინა ხარ შენა, ჩემო კმაო? სიღამ მოსულხარ?
ბატონის მათრახს ვერ გაუძეო, გამოქცეულხარ,

მოშორებულხარ ჯვალაბობას, შენსა სახლ-კარსა,
მინდორს მამეულს და შეჩვეულს მიწასა, წყალსა?
თუ უნებლიეთ გადმოგტყორცნა მუხთაღმა ბედმა,
ან მოგიცა სხვა კაცზედა მაცდურ იმედმა?
აქ სად მოსულხარ?... რაც დაჰქარგე და რაც დასტოვე,
მის მაგიერი ტფილისშია აბა რა ჰპოვე?..

II

აი ტვირთ-ქვეშა მოკაკულხარ, საბრალოვ, შენა!
ოფლი წურწურით პატიოსან შუბლით გელვრება,
შეგუბებულის სულის ისმის დაღლილი ქშენა,
მიხვალ, საწყალო, ცომარის ქვეშ მუხლთ გეჰეცება!..
ვინ შეგიბრალებს?... აგერ მოჰქრის დიდკაცის დროშა,
შენს პირდაპირა იგი მორბის დაუღვენელოდ,
აგერ წამოგწვდა, დაგეჯახა,—და, როგორც კოკა,
შენ—კერძო ღვთისა—არ დაგინდო დასამსხვრეველად...
შენ გარდიქეცი ცომართურთ და გამვლოლ ხალხმა
მაგ შენ ყოფაზედ იწყო უგრძნოდ მალლა ხანსარი...
რასც მაშინ ჰგრძნობდი, ყოველი სთქვა მწუხარმა თვალმა:
შენს ღუმელშია იყო ღვთისა რისხვისა ზარი!
იმავე ღუმლით მიხველ, წევა დაუწყე ტვირთსა,
ძარღვნი გალურჯდნენ შენს სახეზედ, თითქო სკდებიან,
სწევ, ვერ ეწევი,—გეპარგება შენ საზრდო ღლისა...
ხალხი გიყურებს—და არავინ არა გშველიან!..

აჰა, მიხვედი, მიუტანე ღვირთი პატრონსა,
 რუსულ ფარაჯის კალთით შუბლზე იწმენდავ ოფლსა,
 განივრად იძვრის დიდი მკერდი სიგრილეშია, —
 იცდი, საწყალო! — შენი ლუკმა იმის ხელშია!..
 ხშირად ამ ლუკმის მთლად მოცემაც იმას შენთვის ჰქუშურს,
 ხშირად ფასს გიკლებს შიშველს, მშიერს, მწყურვალს,
 უბედურს...

„ნუ მიტყნ ლუკმას, — ეუბნები, — ღმერთსაც შენედე!
 მე ეგე ლუკმა პირუტყვისავით ზიდვით ვიყიდე“.
 შენ უღონო ხარ... და უღონოს კაცი იბრუეებს,
 მდიდარს მეტს მისცემს, შენ კი გროშედ შეგევაჭრება,
 ვისაც არ უჭირს, მას გააძღობს, — და შენ კი გიკლებს,
 შენ, რომელსაცა ერთის გროშით დღე გემატება.
 ეგრეთ დასჯილი უსამართლოდ ბევრჯერ წამოხვალ
 და, თუ დაღამდა, თავთ დაიდებ ერთგულ კურტანსა
 და სადმე ქვებზედ მიეგდები იმ ფიქრით, რომ ზვალ
 ისევე ამ-რიგად განაგრძელებ უღმერთო შრომასა.

IV

შენს სიცოცხლესა დაღამებ ესრეთს შრომაში,
 კაცი კაცურად ვერ იცხოვრებ ვერც ერთსა დღესა...
 მერე, ვინ იცის, რომელ ქოხში, რომელ სარდაფში
 დაუწყებ ბრძოლას სასიკვდილოდ მოსულსა სენსა.

მარტო ეგლები და ლეიბად გექნება ნამჯა
 და სახურავად, თუ კი მოგყვა, რუსის ფარაჯა!
 მარტო იცოცხლებ და მარტოცა, ძმაო, მოჰყვდები!
 ჯალაბი შენი ვერ დაგასხამს მღუღარე ცრემლსა,
 ვერ დაგტირებენ საბრალონი შენი შეილები,
 ამაოდ მათკენ სიკვდილის ჟამს გაიწვდი ხელსა.
 მოჰყვდები და მსწრაფლ ჩატყედავენ საკაცეშია,
 უცრემლოდ, ძმაო, ჩაგიშვებენ სამარეშია!
 ეგრეთ უბრალოდ გაფუჭდები, — და ჩვენ ხსოვნასა
 არაფერი არ მოაგონებს შენს «აქ» ყოფნასა.

12 ივლისი, 1860 წ.

ბაგდადისკი.

ადექსანდრე ჭავჭავაძე

Его стихов пленительная сладость
 Пройдет веков завистливую даль.

მ უ შ კ ი ნ .

მისი ლექსი შევებით, ლხენით
 ხან მეფლისში მოჰფრინდება,
 გულის ჩაგეკერის, ჭლადობს, ჭხარობს,
 გამღერებს და ამღერდება;

ხან ღონდება ნაზ ქალსავით
 უიმედო სიყვარულით;
 ხან იფეთქებს ჭახუკსავით
 და განღეგნის სევდას გულით;

ხან ბუჩქებში მიშალული
ჭზის მარტო, ვით იაღონი,
შეჭყეფს სატრფოს გულსაკეცად,
ტრფობის ისრით განაწონი!

ხან ჰრბის ველად, მარტოდ ჰგალობს
უდაბნოში, ვითა მწირი,
შეჰკვნესს შავ-ბელს ქვეყნისასა,
ქვეყნისათვის ანატირი;

ხან დაჰყურებს ნაღვლიანად,
დაფიქრებით გოგნის ცბასა
და ემღერის მწვავის მოთქმით
დაუდგრომელ ღრთ ბრუნვასა...

1860 წ

ნიკოლოზ ბარათაშვილზე

ცუდად ზომ შინც აბა ჩაივლის
ეს განწირულის სულისკვეთება,
და გ'სა უგაღი, შენგას თელავლი,
მერანო ჩემო, მაინც დაბნება.
ნ. ბ ა რ ა თ ა შ ვ ი ლ ი.

ვაი დაგვარგეთ!.. უღმრთო იყო შენი სიკვდილი!
ვინ უწეს, რაღენი საუნჯენი დამარხეთ ჩვენა,
ეგე ზღვა გული, სიყვარულის სხივ-ქვეშ გაშლილი,
რაოდენ გრძნობით, ჯერ უთქმელით, ჩვენ ჩაგვევენა?

ვინ იცის, თანა რაოდენი წარიღე ფიქრნი?
მათ მნიშვნელობა დაგვეპარება ჩვენ საუკუნოდ...
რაოდენ იმედო და ნუგეშთა კოკრად ყვაგილნი
ჩასჭკნენ შენს გულში განუშლელად ეგრე უღროოდ? “

არა ღედ-მამა,—მაგ სიკვდილით დაობლდა ერი!..
ვინლა მოგვითხრას ჩვენი ურვა, ქირი და ღხენა?
ვაი ჩვენ, თვარემ შენ მით მაინც ხარ ბედნიერი,
რომ შენი ღოქსი თვით მკვდრეთითაც აღგადგენს შენა.

186● წ.

პ ო ე ტ ი

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო
ვით ფრინველმა გარეგანმა;
არა მარტო ცკბილ სმეპისთვის
გამომგზავნა ქვეყნად ცაშა.

მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის
მიწიერი ზეციერსა;
ღმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ,
რომ წარუძღვე წინა ერსა.

დიდის ღმერთის საკურთხეველის
მისთვის ღვივის ცეცხლი გულში,
რომ ერისა მოძმედ ვიყო
ქმუნვასა და სიხარულში;

ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად.
მეწოდეს მის ტანჯვით სული.
მის ბედით და უბედობით
დამედაგოს მტკიცე გული...

მაშინ ცილამ ნაპერწკალი
თუ აღმიფეთქს გულში ცეცხლსა,
მაშინ ვიმღერ, მხოლოდ მაშინ
მოგსწმენდ ერსაც ტანჯვის ცრემლსა!

23 ივლისი, 1860 წ.

პეტროპოლისი.

*
* *

მესმის, მესმის სანატრელი
ხალხთ ბორკილის ხმა მტვრევისა!
სიმაართლის ხმა ქვეყნადა ჰქუხს
დასათრგუნელად მონობისა.

აღმიტაცებს ხოლმე ის ხმა
და აღმიგზნებს იმედს გულში...
ღმერთო, ღმერთო! ეს ხმა ტკბილი
გამაგონე ჩემს მამულში!

29 ივლისი, 1860 წ.

პეტროპოლისი.

ჯერ რაზმიდან ისკუპა უარაბალულმა მერანმა,
 შორსა გაჰტანტა თრთოლით სმა მისმა რასტისა ქლერამა...
 მიჰქრის, მიფრინავს, მიჭექავს, უკან მისდევს მტერისა ბუქი,
 მასზედ ჰზის ივერიელი ჭაბუკი ვინმე ჩაუქი.
 აგერ უეცრად რალაცამ ჰაერში გაიკრიალა,
 თურმე მან თოფი თავისი შეაგდო, შეატრიალა,
 მერე ლამაზად ხან მარცხნივ, ხან მარჯვნივ გადმოწვებოდა,
 ხან ცხენიდანა ხტებოდა, ხან ზედვე შეჰფრინებოდა,
 შეენოდა იგი ჭაბუკი ცხენზედა ვით ალვა რგული,
 მაგრამ მე მიჰ მიჭერე ტელს ნაღვლით ამერია სული, გული...
 ვსთქვი თუ, ვისთვის შენ კისკასობ, ვისთვის იჩენ სიმარდესა?
 შენი რაა, რომ ამშვენებ შენს დამლუპველს ოსმალეთსა?
 შენ სიმარდეს, სიჩაუქეს ქართლი შენი არ დაჰყურებს,
 მეფე შენი თავის ქებით ჭაბუკს გულს არ გინახისებს!..

ნ. ნოემბერი, 1860 წ.

პეტერბურგი.

* *

გახსოვს, ტურფავ, ჩვენს ღიდ ბალში
 მე და შენ რომ ერთად ვრბოდით?
 ნეტა იმ დროს!.. სიყვარულის
 მეტს არაფერს ჩვენ არ ვგრძნობდით!

შენ მოსწყევიტე ქორთა ვარდი,
გადმომიგდე საყვარელსა
და მითხარი: „ჩემო გიჟო!
ჩემ სასსოვრად გქონდეს ესა!“

ან შენ მაშინ რა იცოდი,
ან შენ გიჟმა რა იცოდა,
რომ იმ ვარდზე ადრე შენი
სიყვარული დასჭკნებოდა!..

გახსოვს, ტურფავ, იმავ ბაღში
აყრდნობდი ჩემს მხარზე თავსა,
შენ ჩემს სუნთქვას ჰგუშავობდი
და მე შენსა წრფელ სუნთქვასა;

დაგყურებდი, ველარ გავძელ,
ლოყით კოცნა მე მოგპარე;
შენ შეჰკრთი და ლამაზ თითით
ღიმილით დამემუქარე.

ან შენ მაშინ რა იცოდი,
ან შენ გიჟმა რა იცოდა,
რომ ის კოცნა ბოლოს გესლად
შენის გამოვით შემეცვლოდა.

5 ნოემბერი, 1860 წ.

პეტერბურგი.

დაბნელდა სული, გარშემოც ბნელა,
 სიცივე მკვიდრობს ესლა ჩემ გულში;
 აღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
 არც სიძულვილში, არც სიყვარულში.

დიდხანს ვებრძოდი სიშდაბლეს, მტრობას,
 და გავიმაგრე ქაბუკი მკლავი.
 ბევრჯერ მამარცხეს, მაგრამ არვის წინ
 არ მომიხრია ამაყი თავი.

ვისაც ვებრძოდი, ბრძოლად არ ჰღირდნენ,
 გვიან შევიტყე ეს ცდომილება;
 ესლა მათ საზიზღ, მღაბალ მტრობაზედ
 არც შეცინება, არც მეტირება.

დაბნელდა სული, გარშემოც ბნელა,
 სიცივე მკვიდრობს ესლა ჩემ გულში;
 აღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
 არც სიძულვილში, არც სიყვარულში!

25 დეკემბერი, 1880 წ-
 პეტერბურგი.

უსულდგმულო ცხოვრება
 ცის ნიჭად ნუ გგონია,
 იგი მიწის ყოფილა—
 რასაც ბოლო ჰქონია!

ცხოვრებას აცისკროვნებს
 სული, საქმით მეტყველი,
 და ის უბოლო არის,
 ვით სულის შთამბერველი.

ნეტა ვინც კარგის საქმით
 აღნიშნავს თავის ღროსა!
 ის აქავ ეწაფება
 უკვდავების წყაროსა!..

1860 წ.

პეტერბურგო.

გ ა ზ ა ფ ხ უ ო დ ი

ტყემ მოისხა ფოთოლი,
 აგერ მერცხალიც ჭყივის,
 ბაღში ვაზი ობოლი
 მეტის ღხენითა სტირის.

აყვავებულია მდელო,
აყვავებულან მთები!
მამულო საყვარელო,
შენ როსლა აყვავდები?

28 იანვარი, 1861 წ.

პეტერბურგი.

*
* *

მას აქეთ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული,
ჭოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შევება!
შენს ძარღვის ცემას მე უურს ვუგდებ სულგანაბული,
ღამე თენდება ეგრეთ ჩემი და ღლე ღამდება.

დაჟინებითა ფიქრი ფიქრზედ მოღის, გროვდება,
გრძნობა გრძნობაზედ შეუპოვრად იძვრის ჩემს გულში,
და მე არ ვჩივი,—მიხარიან, რომ ეგრეთ ჰშვრება
ჩემი ცხოვრება შენსა ფიქრში, შენს სიყვარულში.

მაგრამ მამულო, ჩემი ტანჯვა მხოლოდ ის არი,
ის არი მხოლოდ სავალალო და სამწუხარო,
რომ შენს მიწაზედ, ამღენ ხალხში კაცი არ არი,
რომ ფიქრი ვანდო, გრძნობა ჩემი განვეუზიარო!..

6 აგვისტო, 1861 წ.

ვეზრელი.

ჩემო კალამო, ჩემო კარგო, რად გვინდა ცაში?
რასაც ვმსახურებთ, მას ერთგულად კვლავ ვემსახუროთ,
ჩვენ წმინდა სიტყვა უშიშარად მოვფინოთ ხალხში
ბოროტთ საკლავად,—მათ სულთ-ხდომის სეირს ვუყუროთ.

თუ კაცმა ვერ სცნო ჩვენი გული, ხომ იცის ღმერთმა,
რომ წმინდა არის განზრახვა და სურვილი ჩვენი:
აგვიყოლია სიყრმიდანვე ჩვენ ქართველის ბედმა,
და დაე გეპრახონ,—ჩვენ მის ძეგლით დავლიოთ ღვინი.

ჩემზედ ამბობენ: „ის სიავეს ქართველისას ამბობს,
ჩვენს ცუდს არ მაღავეს, ეგ ხომ ცხადი სიძულვილია!“
ბრიყვნი ამბობენ, კარგი გული კი მაშინვე სცნობს—
ამ სიძულვილში რაოდენიც სიყვარულია!

ოქტომბერი, 1861 წ.

ჟეზელა.

გ. აბხ...

ღმერთო!.. აკურთხე ამ ყრმისა ძალნი,
ხალხთ სამსახურად მიეცი ღონე,
აღუხსენ სეღვად მშიშარნი თვაღნი
ტანჯვის ნუგეში მას შთააგონე.

ღმერთო!.. მოჰმადლე მადლი ზეცისა,
შთაბერე ყრმასა ძლიერი სული,
რათა შეიქმნეს თავის ერისა
მოძმე ერთგული და მოყვარული.

ღმერთო!.. თან სდევდე უსუსურს ბავშვსა,
რომ ღღენი ისე არ დაელიოს,
მინამ ტანჯვისა ცრემლი თვის ხალხსა
ცოტათი მაინც მან არ მოსწყინდოს.

1868 წ.

1871 წელი 23 მაისი

(კომუნის ღაცემის დღე)

ტვირთმიმეთ და მაშვრალთ მსხნელი
დიდი ღროშა დაიშალა...
კვლავ ქვეყნისა მჩაგრავ ძალამ
იგი ღროშა დასცა დაბლა.

კვლავ ეწამა მოყვასთათვის
საოცარი იგი ერი,
კვლავ დაიდგა დიდ წამების
მან გვირგვინი მშვენიერი.

კვლავ ქვეყნისთვის დაიღვარა
წმინდა სისხლი წამებულის
კვლავ დამარცხდა დიდი საქმე
ყოვლად მსხნელის სიყვარულის.

კვლავ ძირს დასცეს იგი მცნება,
ქვეყნის ხსნად მოვლინებული,
რომლისთვისა თითონ ღმერთი
იყო ტანჯულ და გვარცმული.

კვლავ შეფერხდა ისტორია,
განახლების შესდგენ ქალნი,
და კვლავ დღესასწაულობენ
გამარჯვებულნი მტარვალნი.

29 მაისი, 1871 წ.

პასუხის პასუხი

I

ჩვენ უჩინონი,
ჩვენ უჩინონი
თქვენ, ჩინიანთა, ბუზად გგონივართ.
იქილამ ვკვნავით,
სად თქვენის მაღლით
ხაფანგებ-ქვეშე დამწყვდეული ვართ.
ჩვენ ვვლეთ რუსეთი,
მაგრამ არც ერთი
ხელობა თქვენი არ გვისწავლია;
ჩვენი ქვეყანა,
მკვდარი თქვენგანა,
თქვენებრ ჩინებზედ არ გაგვიცვლია.

ლიბერალობა,
პატრიოტიზმა
სალანძლავ სიტყვად არ გაგვიხდია;
თქვენგან ჩაგრული,
დაბრმავებული
ერი ჯვრებზედ არ გაგვიყვია.

ქვეყნისა ბელი
და სსნის იმელი
თქვენებრ ხელში მჩვრად არ გაგვხდომია;
კაცის მსნეობა,
კაცის ზნეობა
თქვენებრ ჩინებით არ გვიზომია.

სარწმუნოება
და სათნოება
ფარისევლობად არ შეგვიქმნია,
თქვენი სლოკინი,
ხელთა ფოტინი
ღვთისადმი ღოცვად არ მიგვაჩნია.

როს მოვედით ჩვენ,
მსწრაფლ გიცანით თქვენ
შორს დავიჭირეთ თქვენი ანბანი:
რად ჰკვირობთ მასა,
რომ თქვენს ანბანსა
ვერ შევაჩვიეთ ვერვინ ჩვენგანი.

II

მითამ რად გიკვირთ,
რომ მაღლა ვყვირით
მილიონებზედ და სხვაზედ არა!
თქვე ყოვლად ბრმანო!
თვით ოკეანო
ერთად თავმოყრილ წვეთით შემდგარა;

მაშ რაღადა გვემობთ,
ოდეს ჩვენ ვცდილობთ
ერთმანეთობით მილიონობას?
თქვე ნაცარმქენო
და გულნამცეცნო,
აქაც ძირს უთხრით ღარიბთ ერთობას.

ვართ უღონონი,
უგზო-უკვლონი
მით, რომ თქვენ ჰყრისათ უქმად ჩვენშია,
ჩვენ მოკუნტულნი,
თქვენ გაბლინმულნი,
ვერა ვთავსდებით ერთმანეთშია.

III

იმით თამამობთ,
რომ ბეზლით გვწამობთ
ურჯულოებას, ღვთის უარყოფას?

ღმერთი არმობის,
ღმერთი ყალბობის
არ ურწმენია ჩვენსა თაობას;

ღმერთი მზაკვრობის
და თვალთმაქცობის,
ღმერთი უქმობის უარუყვია,
ღმერთი ხარბობის
და მძარცველობის
თქვენთა მსგავსთათვის მას დაუთმია.

ხოლო გეწამს ღმერთი,
უქმთა წარწემელი,
ტვირთმძიმეთა და მაშვრალთა მხსნელი,
ღმერთი ჭანჭულთა,
ღმერთი ჩაგრულთა,
ღმერთი უძლურთა შემწყნარებელი;

ყოველთა ძმობის,
თანასწორობის
მოძღვრობისათვის ქვეყნად ჯვარცმული,
ძლიერთ დამხმელი
უძლურთ ამხსნელი,
თქვენგვარ კაცთაგან გმოხილ-ღევნული;
ორგულობისა,
ორპირობისა

ძირსა დამცემი და დამთრგუნველი,

ფარისეველთა,
სადუპეველთა
გამაგიცხველი და გამღევენელი.
მან კუბოს მორთულოს,
შიგ სიმყრალით სრულს,
თქვენებრი კაცი არ დაადარა?!
ზაკვით სავსენო,
ავმორწმუნენო,
ის თქვენ სიტყვით გწამთ და საქმით არა.

IV

მტრობა ენის
არს მტრობა ქვეყნის—
მაგ აზრისა ვართ თანახმა ჩვენა,
მაგრამა გმობა,
ენისა მტრობა
ზრალად ვის ღვდვით, ჩვენა თუ თქვენა?
ესლა რომ ბლავით,
თქვენ არ იყავით
ენის პატრონად ჩვენზედ უწინა?!.
ჩვენ ქუძუს ვწოვდით,
როცა თქვენ ჰგმობდით
ენას და ხალხსაც—გარეთ თუ შინა.

ის არ ხართ თქვენა,
რომ ღვიძლი ენა
ბძანებით დასთმეთ აღმოსაკვეთად?!
შიშით—არც კარში
და აღარც სახლში
მას აღარ ხმარობთ თქვენდა სარცხვენად-

ენა მაღალი,
მის სიღრმე ძალი,
ჩვენგან კი არა, თქვენგან წამსდარა;
პირველ თქვენგანა,
იმა ბედშემა,
მას მკვდრის სუღარი გადააფარა.

V

ენა მდიდარი,
თქვენს ხელში მკვდარი,
ჩვენ მიგვიღია გასაცოცნლებლად,
და ამასაც თქვენ
ცოდვად გვითვლით ჩვენ,
რალა პირითა დახვალთ ამ ქვეყნად!

თქვენგან გმოხილი,
თქვენგანით ლტოლვილი
ენა ჩვენს ქოხში ჩვენ შევაფარეთ;

კარგად თუ ავად,
ჩვენ მას გინახავთ
და მის სიკვდილით არ გაგახარებთ.

გვიან თუ მალე,
ღლესა თუ ზვალე,
რაც ენას ვცოდეთ, ის გასწორდება,
მაგრამ კი თქვენი
მრუდე საქმენი
ისევ ისევ მრუდელ დარჩება.

უგზოდ მგლეღონოო,
უსწავლეღონოო,—
ასეთმა ფურმა უნდა დაგვწინლოს,
რომ ჩვენზედ ბევრსა
თვით იწველდესა,—
ვთქვენს ხელში ჩვენს საქართველოს!

ვინა ყრისხართო,
ვირები ხართო,—
მაგ თქვენს ზრდილობას ვით ეკადრება?
მაგრამ უოთამ სთქვა,—
რაც კოკაში სდგა,
იგივე თურმე წარმოსდინდება.

28 იანვარი,
1872 წ.

*
* *

ჩემო კარგო ქვეყანავ, რაზედ მოგიწყენია!..
აწმყო თუ არ გვწყალობს, მომავალი ჩვენია,
თუმცა ძველნი ღატორდნენ, ახალი ზომ შენია...
მათ ახალთ აღდიდებინ შენ ღიღების ღღენია,
ჩემო თვალის სინათლევე, რაზედ მოგიწყენია?

წვრილ-შვილნი წამოგესწრნენ ნაზარდნი, გულმტკიცები,
მათის ზრუნვის საგანი შენ ხარ და შენ იქნები,
არ გიმტყუნებენ შენა, თუ-კი მათ მიენდები.
მათის ღვაწლით შეგექმნეს სახე ბედით მთენია,
ჩემო თვალის სინათლევე, რაზედ მოგიწყენია?

მათი გული შენისა ტრფობის ფართო ბუდეა,
მათი გულთა ფიცარი შენი მტკიცე ზღუდეა...
ვერ წაბილწავს მათს გრძნობას სიმუხთლე, სიმრუდე!
მათ თვის მკერდით შეჭმუსრონ მტერთა სიმაგრენია,
ჩემო კარგო ქვეყანავ, მაშ რად მოგიწყენია?

15 სექტემბერი, 1872 წ.

*
* *

აღარც ნატვრა და აღარც იმედია!..
ყველა წარსდა... ვაი ესრეთ შთომილსა!
ვაი იმას, ვისაც ჩემებრ სცემია
გულს ისარი უიმედო ტრფობისა!..

ახ, რად გნახე შენ ჩემს საუბედუროდ?
რამან შეგქმნა ეგრე სავსე სიკეთით?
ექა, გულო, ერთხელ დაწუნარებულო,
ერთხელ მკვდარო, რაღად აღსდექი მკვდრეთით?

მე მისი ვარ, ის კი არ არის ჩემი,
ის სხვას ასმევს ნეტარს ნეტარებისას;
სხვას თავს ევლის, სხვას შეჰხარის, სხვას ეტრფის,
მე კი ვწუეველი ღლეს ჩემის გაჩენისას.

სად წარვიდე, ვის შეეჩვილო, ვის ვუთხრა?
ვინ განმიღებს დანშულის კარსა ბედისას?
ვინა ჰკურნებს უკურნებელა სენსა
სამუდამოდ წაწუმედილ იმედისას?

1877 წ.

კ. ბ. მ-სას

ნუ, ნუ მაუვედრი, რომ ყოველს ჩვენგანს
ხელსა ვაწვდიდი მეგობრობისას,
რომ უარვეყოფდი ჩემთ მოძმეთ შორის
სულის სიმდაბლეს, უხამსა მტრობისას...

მე კაცთ სიკეთის მხურვალე რწმენა
ჭირში თუ ღონინში წინ მიმიძლოდა...
გული თრობილი მის წმინდა მადლით
ჭკუის ცივს თათბირს ეურჩებოდა.

ნუ მეუბნები, რომ იგი იყო
უტუნურება და ცდომილება,—
ოღონდ კვლავ მომე: ის ცდომა მიჯობს,
ვიდრე უცდომი გამოცდილება!

ღაჟარგე იგი!.. აწ მის ღამკარგავს
უმაღლ, უნუგეშ მივის-ღა გული...
უმისოდ გული ცივია, ბნელი,
ვითა საღვური გაუქმებული.

ნეტა მას, ვისაც იმ რწმენის უუქი
ერთხელ მაინცა გულსა ჰჟენია!
უფრო ნეტა მას, ვისც სამარემდე
გულით რწმენილი გულსვე უთენია!

ნუ, ნუ მაუფედრი, რომ ყოველს ჩვენგანს
ხელსა გაწვდიდი მეგობრობისას,
რომ უარვეყოფი ჩემთ მომმეთ შორის
სულის სიმდაბლეს, უხამსა მტრობისას!..

1877 წ.

ბაზალეთის ტბა

ბაზალეთისა ტბის პირას
ოქროს აკვანი არისო,
და მის გარშემო წყლის ქვეშე
უცხო წალკოტი ჰყვავისო.

მწვანეა მუღამ წალკოტი,
არასდროს თურმე არ სჭკნება,
ქვეყნისა ღრთა ტრიალსა
იგი არ ემორჩილება.

ვერ ერჩის თურმე მის მწვანეს
ვერც სიცხე, ვერცა ზამთარი,
და იმის მზიან ჩრდილებში
მუღამ გაზაფხული არი.

წალკოტის შუაგულშია
ის აკვანი ასეენია,
და ჟგერ კაცთაგანს იქ ჩასვლა
არაფის გაუბედნია.

მარტო ერთნი სირინოზნი
იმ აკვანს გარს ესევეიან,
მარტო იგინი გრძნეულნი
დასტრფიან და დამღერიან...

ამბობენ,—თამარ დედოფალს
ის აკვანი იქ ჩაუდგამს,
და ერს თვისთა ცრემლთ ნადენით
ცბა კარვად ზედ გადუწურავს.

ამას კი აღარ ამბობენ,
აკვანში ვინ ჩააწვინა,

ან თვით ერმა თვისი ცრემლი
ზედ ცბად რისთვის დადინა...

ოქნებ, აკვანუი ის ყრმა წევს,
ვისიც არ ითქმის სახელი,
ვისაც ღლე-და-ღამ ჰნატროლობს
ჩუმის ნატვრითა ქართველი?

თუ ესე არის, ნეტა მას
ვაქაცსა სახელოვანსა,
ვისიცა ხელი პირველად
ღასწვდება იმა აკვანსა!

თუ ესე არის, ნეტა მას
ღელასა სახელდებულსა,
ვინც იმ ყრმას პირველ მიაწვდის
თვის კუბუს მაღლით ცნებულსა!

14 ივლისი,

1888 წ.

პოეზია

აჩრდილი

(ვერდიანი ჭიქა პოლტარაიციის და ილიას წინამძღვრამკვილს)

„რა კარდმინ მისი ვეპავილი გააწმოს ღმრუტნარისა,
იგი წავა დი სხვა მოვად ტურფასა, საბადნარისა“.

რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი.

I

აღმოზრწუინდა მზე დიდებულადა
და გაანათლა ქვეყანა ზნელი,
კავკასიის მთების წვერთა მაღალთა
ზედ გადაჭყინა ოქროს ნათელი.
აღმოჩნდა მთების ზემოთ მყინვარი,
ცისა და ქვეყნის შუა დაკიდულ,
იგივე ზვიადი, იგივე მძვინვარი,
იგივე დიდებულ და დაღუმებულ.
ქვესკნელთ ძალთაგან იგი მთა მდგრად
ცის გასარღვევად აღმოზიდულა,
მაგრამ, მის სრბოლა ცაში უეცრად
თითქო განგებით შეყენებულა.

მისი ყინულით ნაკვეთი თავი
მოირთო მზისა ოქროს სხივებით,
ქვეყანას მშენებარს მის ფრთეთა ზვავი-
დასცქერის რისხვით და მუქარებით,
თითქო ელისო განკითხვის ღლესა,
რომ იგრიალოს, წამოიქუხოს,
ხმელეთს დაეცეს, მერმეთ ქვესკნელსა,
თვითც დაიღუპოს, ისიც დაღუპოს.

II

მაგრამ ისეთი მშვიდი, ნარნარი
იყო იმ დღისა ღამაში დილა,
რომ თვით მყინვარის რისხვა და ზარი
იმ დილის მადლოსა დაემორჩილა.
ქვეყანაც იყო დაღუმებული,
თითქო ღუმლით ყურს უგდებს ცასა,—
და ცაც უღრუბლო და მხიარული
გადმოაფენდა მადლს ქვეყანასა.
ხოლო კი ჩემი უნდო გონება
არ მოიხიბლა იმ დილითაცა...
„ნუ გჟეერსო,—მითხრა,—ეს მყუდროება,
„სტყუისო ზეცაც და ქვეყანაცა!
„ამგვარი დილა ქვეყანას ბედკრულს
„ბეგრჯერ სხვა დროსაც გასთენებია,

„მაგრამ არც ერთხელ მის გულსა ვნებულს
„მადლი ცისა არ მიჰკარებია.
„სულ ტყუილია, რასაც ეწლა ჰგონობ...
„ქვეყნის დრტვინვაა დაუძინარი,—
„ღრმად ჩააკვირდი მის ღუმელს და სცნობ,—
„თვით მაგ ღუმელში რა წუევლაც არი!..“

III

ბოლოს კი დილის სიტკბოებაში
მეც განმიფანტა ეჭვთა ღრუბელი
და ყოვლად მხსნელმა სასოებაში
მომცა ნუგეში მაცხოვრებელი.
ვსთქვი თუ: სადაც ცა ეგრე მჭვირვალეbs,
ღამე ესეთის დილით თენდება,
სადაც მზის ნათელი ეგრე ბრწყინვალეbs,
იქ ძალუმს კაცსაც ბედნიერება.
ამა ნუგეშით აღძრული სული
აღმევსო ნელის სისარულითა,
ეჭვთაგან წინათ გვემული გული
განცხოვლდა წმინდის სიყვარულითა;
გარდმომეგლინა ყოვლად შემძლეbs
ქვეყნისა ამის სიკეთის რწმენა,
აღმიფრთოვანა მან ოცნებეbs
და განმიწმინდა ხედვა და სმენა.

თვალთ ჩემთ განშორდა თითქო სიბნელე
ხედვად უცნაურთ სახილველისა,
მოესხნა ყურთა თითქო სიძნელე
სმენად ბუნების მეტყველებისა,
მეწვივნენ იგი უცხო სილვანი,
სავსენი ღვინით, ნეტარებითა,—
რომელთაც წარაქვთ კაცთ გულისთქმანი-
საიდუმლოების მაცდურებითა.

IV

და მომევლენა მე კაცი ღიღი,
მყინვარზედ მდგომი მოხუცებული;
ვითა ქვეყანა—ისც იყო მშვიდი,
უძრავი, უხმო, დაფიქრებული.
მარჯვენა ხელით ეჩრდილნა თვალნი,
ყურადღებითა შორს გაჰყურებდა,
მის გარეშემო შევნოდნენ მთანი
და მათ ფეხთა ქვეშ თერგიც გაჰყუფდა.
თერგი მრისხანე, თერგი მბღღვინვარე
ქაფისა ზვირთთა მიაქანებდა,
ვით შმაგი ღომი დაჭრილი, ცხარე,
ჰრბოდა, ჰბლაოდა, მიღრიალებდა,
სჭექდა და ჰქუხდა... კლდენი და მთანი
თვის მაშფოთარ შვილს გადმოჰყურებდნენ

და მის ბლავილთან მათი ყრუ სმანი
ხეობაშია მგზავრს აშინებდნენ.
იქით, შორს, სჩანდნენ მინდორნი, ტყენი,
და იმათ შორის—არაგვიც ჩვენი...

V

ჩვენო არაგვო! რა რიგ მიყვარხარ!
ქართველის ცხოვრების მოწამედ შენ ხარ...
შენს კიდეებზედ ჩემი მამული
იყო ერთ ღროსა გამშვენებული!
ჩემის ქვეყნისა ღიდება ძველი
შენს წმინდა თვალ-წინ აუფავებულა;
მიყვარხარ მისთვის, რომე ქართველი
აქ—შენს კიდეზედ დაბადებულა.
შენ ზვირთებ შორის ჩემის ქვეყნისა
გრძელი მოთხრობა დამარხულია
და წმინდა სისხლი ქართველებისა
შენს კიდეებზედ გადასხმულია,
იქ, სადაც შენსა ძლიერსა წყალსა
შეურევ მღვრიეს და მღოვრსა მტკვარსა,
იქ ერთხელ ქართველის სიცოცხლე ჰქუდა,
იქ მამულისთვის ქართველის ხმა ჰქუხდა.
შენს ზვირთებს გაჰყვნენ საუკუნენი
და საუკუნეთ—იგი ქართველნი...

გულ-ხელთ დაკრფით შენსა წმინდა წყალს
რამდენჯერ ტანჯვით ვადევნებდი თვალს!..
რას ვეძებდი მე? ჩემ ქვეყნის წარსულს,
შენ-წინ დაღუპულს ჩემს ძველსა მამულს,—
და მარტო სისხლი ჩემს თვალს დაღალულს
აძლიევდა სოლმე გულსაკვდავ პასუხს.

VI

მაგრამ საკუთრად არცა არაგვმა,
არც თერგმა, არც ტყემ და არცა მთამა
არ მიიზიდა მოხუცის თვალი,
მთილამ ამაყად გადმოშორალი,—
სრულ საქართველო მოჩანდა შორსა...
იგი მოხუცი მას დააცქერდა;
ქვეყნის მარგალიტს, მაგა ობოლსა,
სიყვარულითა იგი დამზერდა.
საიღამა ხარ, რამ მოგაგლინა,
ჰოი, საკვირველო კაცო, მითხარი?
რათ დაგიგდია შენ შენი ბინა
და ამა მთაზედ რისთვის ხარ მდგარი?
და, რა ვსთქვი ესა, მსწრაფლვე მომესმა
იმა მოხუცის ღიღებულის ხმა:

✓ მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთანა!..
 მე ვარო შენი თანამდევი, უკვდავი სული.

შენთა შვილთ სისხლით გული სრულად გარდამებანა,
 ამ გულში მე მაქვს შენი აწმყო, შენი წარსული.

მეცა ვტანჯვულვარ, ჰე, ბედკრულო, შენის ტანჯვითა,
 შენისა ცრემლით თვალნი ჩემნი მიტირებია,

მეც წარტყვევნილვარ წარსულთ ღლეთა შენთა ნატვრითა,
 შენის აწმყოთი სული, გული დამწყულულებია.

წარვლილთა ღლეთა შენთა მახსოვს დიდებულება,
 ვიცა, რომ იყავ ერთხელ შენცა მორჩმულ-ძლიერი,

შენცა გფენია ქვეყნის მადლი—თავისუფლება,
 ესლა აღგვილა ყველა ესე, ვითარცა მტვერი...

და ძესა შენსა ღლეს არც კი სწამს შენი აღდგენა,
 განწირულების შთასდგომია მას გულში წყლული,
 მას დაჰკარგვია ტანჯვით შორის შენდამი რწმენა
 და დაუგდინარ, ვით ტაძარი გაუქმებული.

ვიდრე ძე შენი არ გაიკვლევს ზოგად ცხოვრებას
 და მცნების ნათლით ზე-აღზიდულ, ამაღლებული
 ჭკვიით არ განსჭვრიტავს საზოგადო ცხოვრების ღენას,
 იმ დრომდე იგი უიმედო, შეწუხებული,

უქმისა ღრტვინით, გულის-წვითა მწარე ცრემლის ღაღერის,
 მაგრამ არ ირწმენს, წამებული, შენს აღდგენასა,
 და იგი ცრემლი ურწმენობის, ეჭვის და ტანჯვის,
 ჭლადებს მხოლოდ ძისა შენის უძლურებასა.

„აჲ არვის—დიდსა, თუ პატარასა—
 ქვეყნის ტკივილით არ სტეივა გული,
 დაჰვიწყებია, რომ ქვეყნად ცასა
 ღვთად მოუცია მარტო მამული;
 დაჰვიწყებია, რომ დიდი არი
 ღვთისა წინაჲ იგი ცხოვრება,
 რომელიც ქვეყნის წვითა დამწვარი
 ქვეყანასავე შეეწირება.

X წმინდაა იგი, ვისაც ეღირსა
 მამულისათვის თავის დადება!..
 ნეტა იმ ვაჟკაცს, ნეტა იმ გმირსა,
 ის თავის ხალხსი აღარ მოჰკვდება.
 მას განაცოცხლებს სიმღერა ხალხთა,
 შორს საუკუნეთ ეტყვის მის სახელს,
 და არა ერთხელ ჭაბუკთა ყრმათა
 ხმლის ტარზედ ძლიერს აუთრთოლებს ხელს; X
 იმ სიმღერას რა ისმენს მსცოვანი,
 სიბერის ჟამსა კვლავ მოიფონებს,
 გმირის სიკვდილი სახელოვანი
 ახლად ცხოვრებას მას მოანდომებს;
 აკვანზედ დედა უმღერებს შვილსა
 ტკბილისა ხმითა იმ სიმღერასა
 და, თუ ინატრებს რასმეს მისთვისა,—
 ინატრებს გმირის მის ღიდებას;

და უფრო ხშირად იმღერს ქალწული,
გმირს მოიგონებს და გამხნევდება,—
ყოველი იმღერს ჯა სხვა მორჩეული
გმირი იმ მღერით დაიბადება.

IX

„მაგრამ, ქართველნო, სად არის გმირი,
რომელსაც ვეძებ, რომლისთვისც ესტირი?
იგი აღარ გყავთ... მის მოედანი
ჩაგით აღვსილა, ვერანად ქმნილა,
გმირის დამბადი ღიღი საგანი
თქვენში სპობილა და წაწუმედილა. X
გადასდგომინართ თქვენ ქართველობას,
დაგინგრევიათ ღიღი მამული,—
რაღა დაჰბადავს თქვენში ღიდს გრძნობას?
რითი აღტკინდეს ქველისთვის გული?
თქვენ გარს მადლითა სავსეს ბუნებას
შეუკრებნია ყოველიფერი,
რომ მისცეს თქვენში ზრდა ღიდს ცხოვრებას,
ჰუოს იგი ძლიერ და ბედნიერი.
ვიშ, ეს ქვეყანა, ხმელეთის თვალი,
ღიდის სამოთხის კუთხე პატარა,
ქედმოდრეკილა ნაღვლით საწყალი,
რომ მისი ტრფობა თქვენში შემწყდარა;

რომ დაგიგლიათ უმწედ, უნუგეშ,
თქვენის სიავით დაწულოლებულა,
თქვენგან გმობილი—უცნოს კალთის ქვეშ,
ვითა ობოლი, შეფარებულა.

X

„ხოლო აქაც კი, ფრდომილთ შორისა,
ღვთის ნაპერწკალი ზოგჯერა ჰკრთების,
ქვეყნის წარსდომას გული ზოგისა
შეებრძვის და არ ემორჩილების;
მაგრამა ლაღვა, შური და მტრობა
იმ ზოგთა შორისც ღრმად ჩანერგულა,
ამა ჭირთაგან მათი მხნეობა
აღმგერისა უმაღლ გაცუდებულა.
აგერ ორ-სამს კაცს რაღაც უგრძენიათ,
ქვეყნისა სახსრად ერთად მოდიან,
ერთის საქმისთვის გაუღვიძნიათ
და ერთმანეთს კი არ ენდობიან.
ერთმანეთისა მათ სიკეთე ჰპურთ,
თუმც ერთისათვის თითქო იღწვიან;
თვით ამხობენ მას, რის აღდგენაც ჰსურთ,
თვით ჰშველიან მას, რასაც ებრძვიან.

X აგერ უფალი და მისი მონა!
 თრთოლით სასწორზედ ხარჯს უწონს ძნელსა-
 და, რა დასწორდა სასწორზედ წონა,
 უფალი პინას ზედ აღამს ფეხსა
 და მით მის ხარჯსა ერთსა—ორად ჰქნის...X
 მონამ მწუხარედ გულის გაიღიმა,
 უმწეობითა თავის ხარჯსა ჰზრდის
 და საწულის თვალთგან ცრემლმა იწვიმა.
 მაგრამ ქვა არის ბატონის გული,
 ვერ დაარბილებს მას შებრალება;
 ვერა გაჰკურნოს მან მონის წყლული,
 ვინც მონებას თვით ემორჩილება.
 მონა ბედშავი, მონა საწყალი
 სდგას, ევედრება მის თვალი შეებას,
 და გულში ჰფიქრობს: ვიშ, 'ჩემი ბრალი'
 რით შევძლებ შეიღთა ჩემთ გამოკებას?
 ვიშ, ჩემი ოფლი, მათთვის დაღვრილი,
 ნაყოფი, იმა ოფლით გაზრდილი,
 დღე-და-ღამ ჩემი უწყუცუტი შრომა,
 დარში, აედარში ცის ქვეშე დგომა,
 ვაი, ვაგლახი, ჭირნახულობა,
 თმენა, ცდა, სიმხნე და უძილობა
 მარტო ბატონის თვალსა ახარებს
 და თქვენ, ცოლ-შვილო, კი არას გარგებს,

ვაიმე, ბედერულს რაღა დამრჩება,
რომ გაეახარო ცოლ-შვილის თვალი?..
ვინა შრომობდა და ვინა ჰქძლება,
ღმერთო, სად არის აქ სამართალი?!.. X

XII

„შენში კაცისას გრძნობას არ შედევენ,
დედას ძუძუდგან' შვილსა აჭკლეკვენ,
ვინ იცის, სიღამ სად გაჰყდიან...
უწმინდურისა ხელითა სთხრიან
დედისა გულში უკეთესს გრძნობას,
ცოდვად უთვლიან შვილისა ღრფობას.
თუ ღმერთმა მისცა შენსა ასულისა
სილამაზე და მშვენიერება,—
მონავ ჩაგრულო, ვითამ შენს გულსა
სასიხარულოდ ეგე ექნება?!
ქალს წაგართმევენ, ქალს გაჰყდიან,
ნამუსს მოუკვლენ შეუბრალებლად
და წრფელსა გულში ღვარძლს ჩაასხმიან,
გახდიან ყვაფილს ფეს-ქვეშ სათრევლად.
უმანკო პირზე შენს ჭურფას ქალსა
გარყვნა დასცემს საზარო დაღსა...
მას, რაც გიყვარდა, ნახავ დაცემულს,
ნამუსწართმეულს და შეგინებულს!..

პირს უკუ-იქცევ და შეძრწუნდები,
 ცრემლს მოინდომებ, და არ გექნება,
 წყევლით, ვალებით მას განშორდები
 და ქალი შენი შენ შეგზარდება,—
 და მაშინ იტყვი: ნეტავი გველად,
 გველის წიწილად მე მომცემოდი,
 რომ ქვეყნის ქელვად, ქვეყნის სათრეველად
 შენ, შეილო ჩემო, არ გამხდომოდი.

XIII

„სრომისა შეილო, მძიმე უღელი
 ქვეყნის ცოდვისა შენ გაწვეს კისრად,
 თუმცა ტვირთმძიმეთ შემწუნარებელი
 შენის დახსნისთვის ჯვარს ეცვა ქვეყნად;
 თუმცა ქვეყანას მისი მოძღვრება
 დღეს მარტო სიტყვით უქმით ჰრწმენია,
 მაგრამ ცხადად ჰხმობს მის წმინდა მცნება,
 რომ მყოობადი მარტო შენია.

X სრომა, აწ ქვეყნად ტყვედა ჰურობილი,
 მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა,
 ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი
 და დასამსხვრევლად გამზადებულა.
 სრომისა ახსნა—ეგ არის ტვირთი
 ძღვევამოსილის ამ საუკუნის,

კაცთა ლელვისა ღიადი ზვირთი
მაგ ახსნისათვის მედგრადა იბრძვის.
ველარ განუძლებს ქვეყანა ძველი
განახლებისა გრიგალის ქროლას,
ველარ განუძლებს ქვეყნის მძარცველი
ქეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას,—
და დაიმსხვრევა იგი ბორკილი
შემფერსებელი კაცთა ცხოვრების,
და ახალს ნერგზედ ახლად შობილი
ესე ქვეყანა კვლავ აღუვადების. X

XIV

„შრომის სუფევა მოვა მაშინა
ქეშმარიტების მის ძლიერებით
და განმტკიცდება სოფელსა შინა
კაცთმოყვარების სახიერებით,
ყველასთვის იქმნეს იგი სუფევა
თანასწორადა ნიჭთა მფენელი:
მის მაღლით წარწმელს ძარცვა და რბევა
და ერთგან სძოვდეს ცხვარი და მგელი.
მაშინ უქმ სიტყვად არ იქნებიან
ძმობა, ერთობა, თავისუფლება,
ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიან
კაცთმოყვარება და სათნოება.

ადლო აიღო ქვეყანამ ძველმა,
 რომ ღლე-ღა-ღლე მის წყობა ირღვევა,
 და ამ ზვიადმა საუკუნემა
 უნდა შეას იგი, შრომის სუფევა.
 მაშინ, მაშვრალო, შენც განკაცდები,
 წართმეულთ ნიჭთა კვლავ მოიპოვებ,
 სხვას ძირს არ დასწევ, თვით აღმაღლები,
 არც ვის ემონვი და არც იმონებ.
 მაშინ ეგე ხმა შენის სიმღერის,
 დაბლად ღულუნი დაღონებული,
 მღერა, ვით კენესა, საწყაღის მერის,
 შორი ხმა მწყემსის დაობლებული —
 მხიარულ ხმებად გარდაგეცვლების
 და შენს გუთანზედ გულით ღმობილი
 იტყვი სიმღერას თავისუფლების.
 ეგ სიმღერაა, ვით ღოცვა, ტკბილი!..
 მინდორნი, ტყენი, ნახნავნი, ველნი
 შენის ღხენითა განიხარებენ,
 შენგან შემკულნი იგი ყოველნი
 შენს ტკბილს სიმღერას ხანს გამოსცემენ.

XV

„აგერ ღიღკაცი დარბაისელი
 კმაყოფილების განცხრომაშია
 მაშინ, როს მისი მოძმე საწყაღი
 სასოწარკვეთილ მონებაშია.

მოძმეთა ხსენისთვის თავისდადება
 წმინდა სვედრია მხოლოდა გმირთა,
 და მას ღით შესძლებს თავმოყვარება,
 რომელიც იმა ღიკაცთა სჭირთა?
 ის რად ინდომებს ქვეყნისა ბელსა,
 როს მასა შევლის მის ბედკრულება?
 რად შეებრძვის ის სიბოროტესა,
 როს მეონებით მისით თვით ჰრჩება?
 აგერ ვაჭარიც ცბიერის ღიმით
 მოძმეთ ატყუებს, რა ჰყილის ნივთსა,
 და მამა მის მოკვდეს თუნდა შიმშილით,
 უნაღვლოდ განვლის ცხოვრების ხიდსა.
 აგერა მღვდელნიც—ერთა მამანი—
 რომელთ ქრისტესგან ვაღიად სდებიან
 ამა ერისა სულის აღზრდანი,
 რა-რიგ გულ-ხელი დაუკრებიან!
 სად არის სიტყვა ღიღის სწავლისა,
 სიყვარულის და სამართაღისა,
 რომ მათ ბაგეთგან არ მომდინარებს
 და ერს დაცემულს არ აღამაღლებს?
 სად არის იგი, მალაღებელი
 ქვეყნის ხსენისთვის ჭეშმარიტება?
 სად არის იგი, ბიწის მღევნელი
 ჯვარცმულის ღმერთის მაღალი მცნება?

„აგერ ცფილისიც!.. ერმასაც და ბერსაც,
 ქალსა—მანინჯსაც და მშვენიერსაც,
 დილსა, პატარას, თავადსა, გლეხსა,
 მე უნილავი ყურსა ვუგდებდი,
 მაგრამ კი, ვფიცავ ქართველის სახელსა,
 მათს აზრში აზრსა მე ვერ ვპოვებდი.
 ერთგვით შეჰყვება და იქ ცხოვრება
 მართალ ცხოვრებად მოგვიყვანება:
 ჰლხინობენ კიდეც, კიდეც ჰნარობენ,
 ჰფიქრობენ, ჰგრძნობენ და ჰმოქმედობენ,
 ჰყვება ფაცა-ფუცს და ყველგან ჟღიერს,
 უბედურ ცრემლთან ბედნიერს ღიმილს,—
 მაგრამ მათ ცრემლსა, ღიმილს თუ გრძნობას,
 ჰმუნვას, სისარულის თუ მოქმედობას,
 ფრჩხილის ოდენიც არა აქვს აზრი
 და ყველა იგი თვალთმაქცი არი.
 ფუჭია იგი მისი ცხოვრება,
 უფერულია და ცალყური,
 არც სიცოცხლეა, არც გემოვნება,
 არც საგანი გულწარმეტყველი!
 იქ ღლე ჰრბის ღლესა, ვით ჰბობდა გუშინ,
 ერთნაირად და უფერულადა,
 რისთვისც მამანი იღვწოდნენ უწინ—
 ღლეს შვილთ არ უღირთ არც ერთ ფლოურადა.

გრძნობას—ოქროსა ფასად ჰყუდიან,
მთავრის ლიმილზე—პატიოსნებას,
და დაქანგებულ ბორკილზე სცვლიან
თავის მამულის თავისუფლებას.

XVII

„აგერა მცხეთაც—საგანე გმირთა,
დიდი აკლდამა დიდის ცხოვრების,
სად პირველ ქართველის მორჩმულთა შეილთა
ღრმად ჩარტეს ძირი თავისუფლების;
სადაც ჰყვარადა ხე ცხოვრებისა
ქართველის გულიდან აღმოცენილი,
და წუარო იგი წუაროდ შეებისა
სჩქეფდა იმ გულით გარდმოღენილი;
სად ის ხე ნაძვის მის სუნნელისა
ჰყვარადა ქართველის წულულთა კურნებად
და მის ქვეშ წუარო უკვდავებისა
სცემდა იაზმას ერის ცხოვნებად;
სად იმ ხის წმინდის ფოთოლი, ხილი
საკვდავადც დაჭრილს ეკურნებოდა;
სად იმა წუაროს წულით, გაბანილი
ქართველის ტკივილი დაუუჩლებოდა.
აწ აღარა სჩქეფს წუარო ცხოველი,
ხე ცხოვრებისაც იგი დამჭკნარა.

და იგი ღედა-ქალაქი ვრცელი
აწ სამიკიტნო დაბად გამხდარა.
ნგრეულან მისნი ღიღნი პალატნი, .
ღიღი ცხოვრება მის დაცემულა,
დღეს იმ ცხოვრების წმინდა ალაგნი
პირუტყვით ქელვითა შეგინებულა.

XVIII

„ქართველის სამკვიდროვ, ქვეყნის თვალად დაბადებულო,
რამდენს ვაებას შენსა თავზედ გარდაუვლია!..
გვარცმულის ღვთისთვის თვით გვარცმულო და წამებულო,
ეკლიანს გზაზედ შენებრ სხვასა რომელს უვლია?
სხვა რომელია, რომ ათასთ წელთ ბრძოლა მდგარი
გამოველოს და სრულიად მტერად არ აღგვილიყოს?
შენ ხარ, მარტო შენ!.. მაგალითი სხვა არსად არი,
რომ სხვა ქვეყანას, სხვასა ერსა ევ შესძლებიყოს.
შენთა შეილთ გული შენთა მტერთა შეაკლეს ზედა,
ორი-ათასის წლის ბრძოლაში მათ სისხლი ჰღვარეს,
მაგრამ. ამაჲი თვისი თავი ქვეყანაზედა
არავის წინა სამუდამოდ არ მოიხარეს.
ორი რამ იყო, რისთვისაც ძე შენი იღვწოდა,—
ბედმა უწყულომ სხვა საქმისთვის არ მოაცალა,—
მამულისა და რეჟულისათვის იგი იბრძოდა,
ორივ დაიცვა, მაგრამ ყველა მათ ანაცვალა.

XIX

„თვალ-წინა მიდგა ის კირთების ბედშავნი ღლენი,
როს შენ დაგიჟურო მაკედონის გმირის ლაშქარმა
და შეგირუოა ღიდ ცხოვრების სამკვიდრო ბჭენი
შენმა მოძულემ და მოლაღემ უცხო მთავარმა.
სძულდა ქვეყანა, რომელიცა მას ეპურა ხელთა,
სძულდა თვით ერიც, მის სიკეთე, ნიჭიერება...
ვერა, ვერ ჰმართონ ვერსად ერი იმა მმართველთა,
ვისც არ აქვთ ერის სიუფარული და შეწყუნარება.
ერის მჩაგვრელი, ქვეყნის მთხრელი იგი მმართველი
მთელს საქართველოს თვის ფერხთა ქვეშ მჩვარებ ჰქელვიდა.
ერის იმედის, სასოების, ნიჭის მმუსვრელი
თვით ერის ენას—მაგ ერის განძს—იგი სღევნიდა.
სძაგდა ყოველი, რაშიც იყო ერის ღირსება,
რაშიაც ერი თვისთა ნიჭთა იყო მსახველი,
რაშიაც იყო მის ღიდება, პატიოსნება,
რისთვისაც დაშვრა მამა-პაპის გული და ხელი.
მას ჰმორჩილებდა ერი შენი მძულვარებითა,
ღევნულების და კირთების ქვეშ ქედსა იხრიდა,
და მონებრივის თვალთმომქცევის კრძალულებითა
ზღვევისა წადილს გულდაკეცით ღლე-და-ღამ ჰზრდიდა.

XX

„მოვიდა ის ღლეც შურის-გებისა,
მტარვალს აღუდგა ქართველის ქველობა...

მართალი არის სმალი ზღვევისა,
 როს ხელს ჰკიდებს მას მამულის ტრფობა.
 მასხოეს ფარნავაჲ ჰაეროვანი,
 გულმტკივნეული შეილი ქვეყნისა...
 მან იღვა თავსა სახელოვანი
 ის დიდი საქმე შურისგებისა.
 ერის და ქვეყნის შეურაცხოფას
 ველარ გაუძლო ჭაბუკმა გმირმა,
 ველარ გაუძლო მტარვალთ ურცხვობას
 იმა მამულის ამჟჳმა შეიღმა.
 გაღვა და დასცა თავზარი მტერსა,
 დაამხო პირქვე ყმობა, მონება,
 და უცხოთ ხელთქვეშ დაჩაგრულს ერსა,
 ვით მზე, მოჰფინა თავისუფლება,—
 და შენ, ჰე, ქართლო, მტრისგან რღვეული
 კვლავ შეგაერთა ერთის ცხოვრებით,
 ქართველის სახელი დამცირებული
 კვლავ შეჰმოსა მან პატიოსნებით.

XXI

„მას აქეთია, ქართლო, შენს შეილისა
 არ ჩაუგია ქარქაუში სმალი...
 შენზედ მოიქცა ძველის ქვეყნისა
 გაუმადლარი და ხარბი თვალი.

მას აქეთია ოთხ-კუთხივ მტერნი
 შენს თავსა შენვე გეცდილობდნენ,
 მაგრამ ვაჟკაცი შეიღობი შენნი
 გულდაგულ მტერსა წინ უდგებოდნენ,
 იყო ღრო, როს შენს ძახილზედ, ხმაზედ
 მამულის ღროშა გაიშლივოდა
 და ჭახუკთ რაზმი შენს მოწვევაზედ
 მტრის დასასველად მოგროვებოდა.
 იყო ღრო, როცა შენის გულისთვის
 თითონ სიკვდილსაც ღებინად ჰქნაოდნენ
 და თავდადებას მამულისათვის
 ერთმანეთს ომში ეცილებოდნენ.
 ეხლა რაღაა!.. გაჰქრნენ ის ღლენი,
 გაჰქრა იგიცა ძალ-გულოვნება
 და საკვირველნი მამათ საქმენი
 ეხლანდელ შენს შეილს არც აგონდება.

XXII—XXIII

.

XXIV

„წამსდარა ყველა, ის ღონე და ის ძლიერება,
 მტერად გარდაქმნილა ახოვანი იგი ცხოვრება,
 აწ იგი თითქო თვის დენაში შეყენებულია...
 ხოლო ოდესღაც მოდენილა თვის ფართო გზაზედ,

ბევრჯერ უსაგნოდ, ბევრჯერ აზრით აღელვებულა...
 ქართველის ტკივილი ყოველთვის კი სწნევა მას ზედ-
 დენილა იგი ტანჯვით შორის და სიამეთა,
 ხან დაცემულა და მიმქრალა, ხან აღდგომილა,
 ხან შური, მტრობა, ერთურთ ლაღვა სთხრიდა კიდეთა,
 რომელთ შორისაც ის ცხოვრება მძლავრი შობილა.
 მაშინ გათხრილნი ის კიდეი მთლად დარღვეულან,
 ძლიერნი ზვირთნი იმ ცხოვრების აღქაფებულნი
 სხვა-და-სხვა ცოტად გადმოსულან, გადაგდებულან,
 დაუნთქავთ ურომა წინაპართა სისხლითა რწყულნი.
 როდისღა ვნახავ მშვენიერსა ამ ქვეყანასა
 თვისთა ღიღების ნაშთსა ზედა კვლავცა აღმდგარსა,
 დროსთან დანთქმულსა სხვა-და-სხვათა კავშირთა ბრძოლას,
 ერთის ცხოვრების, ერთის სულის ძლიერსა ქროლას?
 როს ესე ცოტნი ერთ ცხოვრების, ერთ-არსებისა,
 ესლა გაყრილნი, ერთ მდინარედ შეერთდებიან?
 როს იგი ცომნი ცად მიღწეულ მძლავრ კავკასისა
 ერთისა აზრით, ერთის ფიქრით განდიდდებიან?
 თავისუფლების მშვენიერის სხივთ მსურვალება
 როდის დააღბოს, დაქანგებულს ღიდ ხნის ბორკილსა
 და ქართველობა სიქადულად როდის ექნება
 ქვეყნის წინაშე ყოველ ქართველის ერთგულსა შეილსა?

ამ დროს ქუხილმა დაიგრიალა,
 გრგვინვა დაიწყო მისმა ხმამ მთებში,
 ცაზედ ელვამა გაიპკრიალა
 და გაანათა მდინარე სევში.
 ცას გადაედგნენ შავნი ღრუბელნი,
 ნისლში შთაცვიდნენ მთანი და ვეღონი;
 ქარმა დაჰქმუვა სევ-სუვსა, მთებსა,
 ბუქი სვეცხავით აატრიალა,
 რისხვითა ჰტლეჟდა კლდესა და ღრესა,
 ზევაჲმაც მაღლიდამ დაიგრიალა,—
 და მყის ბუნების მშვიდი ღუმილი
 ბნელ ჯოჯოხეთად გადიქცეოდა,
 წყალი და ცეცხლი, მესი, ქუხილი
 ერთმანეთშია აირეოდა.
 მაშინ შევხედე მყინვარსა მძლავრსა...
 დიდხანს ვეძებდი იქ მოხუცს კაცსა,
 მაგრამ შავისა ღრუბლისა სისქეს
 ვერ გაატანა თვალმა უძლურმა...
 „ნუთუ გათავდა ამით სილვა ეს!“—
 შემომტირა მე მწუსარე გულმა.
 მცირეს ხანს შემდეგ გაღიწმინდა ცა,
 გამოიღიმა ნათლად მთამაცა,
 და მზისა სხივით გაბრწყინებული
 კვლავ დავინახე მოხუცებული.

ცისკენ აღეპყრნა თრთოლითა სეღნი
და მოედრიკნა მუხლნი ძლიერნი...
თურმე მოხუცი ის ჰლოცულობდა
და ღმერთსა ესრეთ ევედრებოდა:

XXVI

„ღედავ ღვთისაო! ეს ქვეყანა შენი სვედრია...
შენს ჰეობებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულის ხალხსა,
საღმრთოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს უღვრია;
ჩაგრულთ სასოო, ნუ არიდებ მოწყალე თვალსა!
რაცა ტანჯულა ეს ქვეყანა, ტანჯვად ეყოფა,
მოეცი ძალი დაგრდომილსა კვლავ აღდგომისა,
სახელოვანი განუახლე წარსულთ ღლეთ ყოფა,
მამა-პაპური სული, გული მოჰმადლე შეიღსა.
ძლიერო ღმერთო! შენთვის ბრძოდნენ ქართველისა ძენი,
დასაბამითვე არ იციან—რა არს მშვილობა,
იქმარე საღმრთოდ მათ პატიჟნი და სისხლის ძღვენი,
თუ რამ შეგცოდეს,—შეისყიდეს ტანჯვით შენდობა
მოჰმადლე ქართველს ქართველის ნდობა და სიყვარული.
და აღუდგინე მშვენიერი ესე მამული!..
ჰოი, სახიერო! ცისარტყელა განავლე ცასა,
რათა წარღვნისა მოღოღინი წარხოცო ხალხსა!..“

მსწრაფლ გადმოეშო ცისა ლაქვარდსა
 უვიდფეროვანი სარტყელი ცისა
 და გაღეფინა ჩემს ქვეუანსა
 მახარობელად ტკბილ იმედისა.
 ამენთო გრძნობა მაღლითა ცეცხლებრ,
 ერთს ფიქრს მიეცა გულისთქმა ყველა,
 და მაშინ ვიგრძენ, რომ მშვენი მისებრ
 ჯერ არ მენახა მე ცისარტყელა.

26 იანვარი, 1859 წ. (პეტერბურგი).

(ბოლო რედაქცია 1872 წ.)

ქართვის დედა

(ხცენა მომავალ ცხოვრებიდან)

გაგვიძელ, ბერო მინდაჲ,
 მუხლი მიაბი მგლისაო,
 გაიფიქრე უმცროსნი,
 ვისაც თაჲი აქვს ცლისაო.

ს ა ლ ხ უ რ ი ს ი მ ღ ე რ ა .

ვუძღვნი პეტრე ნაჲაშვილს

აჰა, იმ დროთგან ერთი სახე ამოღებული,
 რომელნიც ერთად გვინატრია უცხოეთში ჩვენ,
 რომელთ იმედი, ღვთიურ სხივით გაბრწყინებული,
 დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჩეულად, ძმაო, მე და შენ.

მყობადს ავხადე ერთი კუთხე ღიღის ფარდისა
და ეს ვინილე, — მომიტევე მე სითამამე...
ეს არს ნაყოფი აწმყოსაგან შობილ ღარდისა, —
ამით მამართლე, მიილე და ნუ გამეცხავ მე.

*

(სცენად არის ოთახი, რომლის ფანჯრებიც ქუნას გადაჭყურებენ, ერთ
მხრივ ტახტზედ ლოგინში წვეს სნეული, პალან მისუსტებული და მო-
სუცებული დედა)

დედა

თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არი,
მაგრამ, ჰე, ღმერთო, გმადლობ, ამ ღღეს რომ შემასწარი,
და აქამომდე არ მოჰკვეთე ჩემი ცხოვრება:
ჩემი მამული, საქართველო, ღღეს მიცოცხლდება!
ხალხი აფიერთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს,
კასპიის ზღვიდამ შავ ზღვამდინა ერთს ფიქრსა ჰფიქრობს —
და ეგ ფიქრია მთელ კავკასის თავისუფლება!..
დიდია ხალხი, როს ეს გრძნობა წინ წარუძღვება!
ერთი შეილი მყავს, საყვარელი და სანატრელი,
იგია მარტო თავის ღღის ნუგეშმცემელი,
იგია ჩემი სიცოცხლეი და სიხარული,
იმითი მიდგა უძღურს ტანში უძღური სული,
ჩემის სიბერის მისაყრდომად ისლა მშთენია, —
მაგრამ, მამულო, წაიყვანე, ღღეს ის შენია... -

(შეწუხებული ნაფიქრდება და მცირეს ხანს შემდეგ იტყვის)

ის ღღეა ღღეს, რომ მამულს ვუძღვნა ძის სიყვარული,
ან პეს შევწირო საყვარელი ღიღი მამული...
ამ ორის გრძნობის ბრძოლა გულმა ვით გაღიზაღოს?
ძის სიყვარული თუ მამულის,—რომელი დასთმოს?..
ეჰა, ამ ღღისთვის გაგიზარდე, მამულო, შეილი,
სიცოცხლე მივეც, რომ შეიძლოს შენთვის სიკვდილი...
ღეღისერთა მყავს, მაგრამ შენთვის მე მას ვშორდები.
ვინ იცის, შეილო, რომელს ვეღზედ მტრისგან მოჰყვები?
დამტირებელი ღეღა ახლოს არ გეყოლება,
მის ცხარე ცრემლი სისხლიანს აკერდს არ გეპყურება,
ღეღისა ხელით ვერ შეიხვევ განგმირულს გულსა
და ეგრეთ შენს თავს მტლად დაუღებ შენსა მამულსა!..
შენს სიკვდილშია ჩემი ვაიც და ნეტარებაც,
მისთვის, რომ მე ვარ ღეღა შენიც და ქართველის ღეღაც:
ვით ღეღა შენი, იმ სიკვდილით შენით ვივადებ,
ვით ქართველის ღეღა ვინეტარებ და ვისახელებ.

(ნაჟიქრდება და მცირეს ხანს შემდეგ)

თავისუფლებაც, შენ ხარ კაცთა ნავთსაყუდარი, „
შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,
შენ ხარ მშვილობა და სიმართლე ამა ქვეყნისა,
შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთ ბუნებისა.
მტარვალთა თქმითა ოღითვე ხარ შენ აკრძალული,
ხე ცნობადისა, ედემს რგული, შენი ხე იყო;
მაგრამ სამოთხეც, ყოველისფრით აღსავსე სრული,
პირველ კაცთათვის უშენოდა არარა იყო.

რა განიცადეს იმათ შერთა მადლთა უსწევბა,
მსწრაფლ აღგვიარეს, ჰოი, ღმერთავ, თაყუანებითა,
მსწრაფლ მოგიპოვეს: ფასად მისცეს თვის უკვდავება
და სამოთხეც სთმეს სრულის მისის ნეტარებითა.
ეგრეთ ნაშოგნი რად წაგვერთვი მესავთა შერთა?
რალად ჰღვრის ღღესაც შენთვის სისხლსა ადამიანი?
რად შეიღებე კაცის სისხლით საშიშრად ჩვენდა
და რისთვის დაწვალ ამა ქვეყნად პირსისწლიანი?
თვით ხარ მშვიდობა, უხვად მადლთა ქვეყნად მომფენი,
მაგრამ სისხლით კი იკვლევს გზასა მძებნელი შენი!
რად არ შენდება უსისხლოდა მისი ცაძარი,
მისი, რომელიც თვით მშვიდობის ღვთაება არიო..

შვილი

(შემოდის გახსარებული)

მოვიდა ღიღი ხნის სანატრელი, ღეღავ, ამბავი:
ჩვენი ქვეყანა, საქართველო, გაღვიძებულია,
მთელი კავკასი, მჭერზედ რისხვით აღმოაქმნიანავი,
ერთისა აზრით, ერთის გრძნობით აღელვებულია.
მომილოცნია!.. გაგვიტენდა ძლივს ბნელი ღამე!..
მაგრამ შენ სწუხხარ, თითქო ამ თქმით მე ვერ გაამე.

დედა

მე ვწუხვარ მარტო მასზედ, რომე ჩემს სიბერესა
სანუგეშებლად მხოლოდ ერთი მოეცა შვილი,

მე ვწუხვარ მასზედ, რომ ჩემს მამულს ამ ნეტარ ღლესა
მხოლოდლა ერთი შეაკვდება ჩემგან შობილი.
ვაი, რომ ჩემის სიცოცხლისა მზე მაშინ ჩადის,
როცა ამოდის ჩემის ქვეყნის მზეი ღიალი!
ვაი, რომ ბინდი ღლეთა ჩემთა სიკვდილს მიქადის,
როს ჩემის ხალხის ღიდებისა სჩანს განთიადი!
ამაზედ ვწუხარ... მაგრამ ამას რაღა ეშველოს?
ღმერთს მარტო ერთს ვსთხოვ, მკვდარი ღელა ძემ ასახელოს.

შვილი

როგორ? მეც მგზავნი საომრად, დედისერთასა,
რომ თავი დავსდო მამულისა ჩვენის სახსნელად?

დედა

სულზედა ღიდი ცოდვა უნდა ედვას დელასა,
რომ შვილი ამ დროს არ გაჰგზავნოს ძმათა საშველად...
ღმერთმა გვაშოროს, შვილო ჩემო, იმა სირცხვილსა,
რომ შენ შინ იჯდე, ოდეს სხვანი იხოცებიან,
ვინც მამულისთვის არ იმეტებს თავისა შვილსა,
მას შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰყვარებიან...
ვაჟკაცად იყავ, — ჩემი თხოვნა არის მხოლოდ ეს.

შვილი

არას დროს არა მყვარებიხარ ისე, როგორც ღლეს,
შენ, დედა-ჩემო!.. რასაც მნუკავ, აღვისრულდება...
შენგან შობილი შვილი განა მსდლად მოკვდება?!
(ისმის გარეგან ჯარების ხმაურობა, შვილი აიბნება მავარდებამ)

არ იცი, შეილო, როგორ მიღირს მე ეს სიტყვები,
და ვერც შეიტყობ მაგას ჩემგან, ისე მოკვდები...
იმ დრომდე სულსა დანაშთენსა ღონეს მოვუკრებ,
ვიდრე საომრად, შეილო ჩემო, შენ გაგისტუმრებ,
რომე სიკვდილმა ჩემმა უცებ არ დაგაბრკოლოს,—
და მერე კი, ვგრძნობ: ბედი ჩემი მომიღებს ბოლოს.

(ისმის კბრების სიმღერაი იან-პირად)

„ქართველო, ხელი სმაღს იქარ,
გათენდა ღლე დიდებისა,
თოფ-იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.
მამულის დახსნის ღლე არის,
ქვეყანა გენუკავს შევლასა,
თავისუფლების შოვნაი
სჯობს საშოვნელსა ყველასა. !
მამულის დამხსნელს ვაუკაცის
ხმალი და გული სდომია,
ვაუკაცის გამომჩენელიც
მტერთან გულდაგულ ომია.
თავისუფლების მშოვნელი
ამ ქვეყნად მარტო თოფია,

შინ უღლით გაქნილს მშვილობას
 ომში სისხლის ღერა სჯობია!
 მაშ, მამულს თავი შევსწიროთ
 საშველად, გამოსასწნელად,
 თუ მისთვის დავიხრცებით,
 ჩვენ ის გვეყოფა სახელად.
 ქართველო, ხელი ხმალს იკარ,
 გათენდა ღლე დიდებისა,
 თოფ-იარაღი აისხი,
 დრო მოდის გამარჯვებისა.“

(ქუნილამ ისმის ღელაპატების და სოფლის პატარა ბიჭების ძახილი:
 „ჯარს გაუმარჯოს, ჯარს გაუმარჯოს“, ისმის კიჟინა და ხმაურობა)

ღელა

(აღუღებულო)

მიმიყუა, შეილო, დამანახვე ქვეყნისა მხსნელნი,
 რომ მით დავიტკებო ღლენი ჩემნი უკანასკნელნი.

(ხაშოიქვანს ლოგინიღვან, ღელას შუუჯღებ მხრებში და შიიქვანს
 ფანჯარასთან)

შვილი

შენე, ღელილო, ამ განწირულ ყმაწვილკაცობას,
 ისე მიდიან სასიკვდილოდ, როგორც ღლეობას.

(ღელა, რა ღაინახავს ჯარს, ცრემლს ვერ იმაგრებს და სტაბის)

შენედე, ხალხი რა რიგ ლოცვით ჯარსა აცლიებს,
 დიდი, პატარა მხიარულობს, შენ რა გატირებს?

დედა

ღმერთმა კურთხევა დიდ საქმეში წინ წაგიმძღვართ!
ჩვენ კი, ღვლებმა, ღვთის წინ უნდა ცრემლები ვღვაროთ,
რომ ჩვენ შეგვასწროს, მამულისთვის თავდადებულნი
კიდევ გიზილოთ შინ მოსულნი, გამარჯვებულნი.
მიმიყვავ, შეილო, ღოგინთავე, მუხლი მიქრება.

(შვილს ღვლა უკანვე მიჰყავს)

ვაიმე, შეილო, რამდენს ღვდა აუჭირდება,
რომ ვეღარ ნახავს თავის შვილსა უკანვე მოსულის!..

შვილი

რა ვუყოთ, თუ კი სხვა გზით შეველა არა აქვს მამულს!
(ამ ღროს ერთი ცხენოსანი მოადგება ფანჯარას და გარეგან იმასის)

ცხენოსანი

კიაზო, წამო!.. რალას იცდი, გვიგვიანდება,
ღრო საშურია... ჩვენ ძმებს ჩვენით მშველი აკლდება.

შვილი

აჰა, მოვდივარ! აბა, ღედი, მოიეც გული!
ჩემგან—მეომარს, შენგან—შვილსა ითხოვს მამული.

(ღვლა გაღვსევს შვილს და გულწეოდ მიიყრავს)

მშვიდობით, დედი!.. შენ ჩემზედა ნუ დაღონდები,
ცოცხალი მოვალე, თუ არა და ისე მოგვედები,
რომ ჩემს სიცოცხლეს ამჯობინო ჩემი სიკვდილი...
ნუ სტირი, დედი! გზადა ვდგევარ, დამლოცე შვილი.

დედა

ვაი შენს დედას!.. მოვიდა დრო განშორებისა
და გული ღიმდის. უძლურია გული დედისა...
მაგრამ ნუ სწუხსნარ... გადამივლის... შვილო, მშორდები?!
ვაი თუ მოგვედ და ვისგანლა დავიტირები?..

(სტივის და უფრო მაგრად გულსგდ მიიქრავს შვილს. მერე უეცრად
ხელს ანებებს და სარდაცემუღასგით თვალში თვალს უყრის და მცირეს
ხანს ამ ეოაგით არის)

დედა

დედა არ გიყვარს, დედა შენი მოსუცებული

შვილი

(გაოცებით)

მერე, რო მიყვარს?

დედა

(ძლივს ბედავს თქმას)

მასთან დარჩი!

შვილი

მერე, მამული?

დედა

(თითქმის გსლად გახსენდება)

მართლა, მამულო!.. იგი უფრო საყვარელია,
მაშ, წადი, შეილო!.. ღმერთი იყოს შენი მხსნელია.
მაგრამ, ვიშ! მე რომ უშენოდა მარტო მოგვედები,
ვილა დამმარხავს?.. წადი... წადი... ნუ გვიანდება.

შვილი

ექვ, მამულო! შენის ტრფობის ძალსა ღვთიურსა
რა დაუდგება? კლდის სიმაგრეს აძლევ უძლურსა...
ოღეს შენდამი სიყვარული დაიძვრის გულში,
დედაც კი შვილის სიყვარულს ჰკლავს შენს სიყვარულში;
რა სხივოსანი შენი შუქი აღმოაჩნდებოდა
კაცისა გულში, ყველა გრძნობა მასშია ჰქრება.
ვითა მზის შუქში უმცირესი მნათობი ცისა,
ვითა ზღვაშია დაცემული წვეთი წვიმისა.
მშვიდობით, დედი! შეძნელება შენი დათმობა,
მაგრამ უფროვე ძნელი არის მამულის გამოება.

(შვილი გადის)

დედა

(ღონეშიხილილი გადის, ეგება ლოგინსედი და სულთმოხუცები ამბობს)

ვაიმე, შეილო!.. შენს წასვლასთან მიქრება ალი
ჩემის სიცოცხლის... უშენოდა ძნელია ყოფნა...

დიდ ხანს ებრძოდა შეილის ცრფობას მამულის ვალი,
ვალმა აჯობა, მაგრამ ძვირად დამიჯდა ჯობნა.
სულიც ამომდის... არ ყოფილა ძნელი სიკვდილი,
როცა შენ შენი აღასრულე... მამული... შეილი!..

(კვლები)

14 ივლისი, 1860 წ. პავლოვსკი.
(ბოლო წგებები 18 მარტი, 1871 წ.)

რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან

პოემა

მიეც გლახაკთა საჭურჭლე, ბათვისუფლე მონები,
მღწეიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოგვეგონებო.
შოთა რუსთაველი.

სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი
მწუხრის ზეწარი გადაეფარა,—
და მთვარის შუქზედ მთებისა ჩრდილი
აღაზნის ველზედ წამოიხარა.
ლამის გუშაგი, მუდამ მჭმუნავი
მთვარე მეფურად მძლავრად ვიღოდა,
მთებისა ყინვით ნაკვეთი თავი
იმის სხივებთან მუსაიფობდა.

შორნი მნათობნი მოკამკამენი
იმ მწუხარს ღამეს მხიარულობდნენ,
მღუმარს ქვეყანას, ვით საყვარელნი,
სხივებს ესროდნენ, ზედ დაჰხაროდნენ.
და იმ მნათობთა სხივის ალერსით
ველს მშვენიერსა ჩასძინებოდა,
მხოლოდ ნიაგი მთისა—მოლხენით
ტყეში ფოთლებთან ღაზღანდარობდა.
და ალაზანი შეუბოვარი
ჰჩიოდა, თითქო კაცს ემღეროდა.
მის ბუტბუტს მარტო მთაი მღუმარი
დაფიქრებული ყურს მიუპყრობდა.
ყველას ეძინა, დღით ჰფეთქავს რაცა,
თითქო დაღლილა მიწაც და ცაცა,
მხოლოდ კი ერთგან ურემი მძიმე
მიჭრიალებდა, გზას აღვიძებდა,
და ნაღვლიანად მასზედ მეურმე
მწუხარს სიმღერას დაჰლულუნებდა,
ლულუნი იგი ჩამრჩენია გულს,
მწუხარე არის, ვით გლოვის ზარი,
მაგრამ თუ ნაღველს მოჰპერს დაჩაგრულს,
უკუ-ჰყურის კიდეც ვით ღრუბელს ქარი.
მიდის ურემი და უეცრად
ვილაცამ ტყილამ ასკუპა ცხენი,

მოვარდა იგი ურემს მედგრად,
მჭმუნვარე სახის ამაყად მჩენი.
— ვერ მიმასწავლებ კული-გორის გზას?—
ჰკითხა თამამად მან მეურმესა.
— რატომ ვერ, ძამო! აგერ აიმ მთას
მარჯვნივ აუხვევ და განვალ ხევსა,
ერთი საურმე გზა დაგიხვდება;
იმ გზას დაადგე, წადი,—და როცა
ცხვირწამოწვდილი მთა შეგეყრება,
ის მთა იქნება კული-გორაცა.
იქ რა გინდა შენ?—ჰკითხა მან ბოლოს,
როს გაათავა გზისა სწავლება:—
იქ საფრთხე რამე არ დაგემართოს,
ბლაჭიაშვილი იქ იმყოფება.
მე, როგორც ვხედავ, შენც კი გაქვს მკლავი,
ბევრს შენს ტოლს ბიჭს არ დაუვარდები,
მაგრამ მაინც თუ გებრალღის თავი—
ბლაჭიაშვილს ნუ დაენახვები,
ნურც დაანახვებ შენს ქურანს ცხენსა,
თორემ ის ბიჭი განანებს ბევრსა!
მალღია, როგორც ხირიმის ტყვია,
და ტყვიასავით დაუნდობელი;
თუ სისხლი ჰმართებს, ისა სჯობია,
შეარჩინო და აიღო ხელი.

— შენ ფიქრი ნუ გაქვს!.. მეც იმას ვეძებ
მეც მისებრ, ძამო, მიღრინავს გული;
როგორც ის ცხოვრობს, ისე ვიცხოვრებ,
ამ დღიდან თავზედ სელაღებული!—
და, რა სთქვა ესა, მოხდენით ცხენი
მოსხლიტა უცებ ლაზათიანმა;
გაფრინდა ცხენიც ვით შავარდენი,
და მის ფეხის ხმას ხმა მისცა მთამა.
თითქო შენატრდა იმას მეურმე,
„ახ, ნეტავი შენ!“—წაიღუდუნა
და, გაიქნივა რა თავი მერმე
შურით, ხარს შოლტი გაუტყლაშუნა,
და მერმე ისევ უფრო მწუსარედ
თვისი სიმღერა დაიღუღუნა.
კუდი-გორასთან ერთი ტყე არი,—
უწინ უაჩაღის იყო საფარი,—
საშიში, ბნელი, გულდახურული,
შეუვალი და წამოხურული.
იქა ცხოვრობდა ბლაჭიაშვილი
კაკო, უაჩაღად გამოვარდნილი.
მთვარე ჩასული იყო ღიდ ხნისა,
როცა იმ ტყეში, ერთ ხის ძირასა,
ფრთხილად ეძინა ბლაჭიაშვილსა,
ბედისგან მწარედ განაწირალსა. ო

მის შორი-ანლო ლამაზი ცხენი
კაზმ-მოუხდელი სძოვდა ბაღასსა,
და მას ფოთოლნიც მოშრიალენი
ხშირად უფრთხოებდნენ მოსვენებასა.
უეცრად შეჰკრთა, აცქვიტა უურნი,
თავი აიღო და გაიხედა;
მერე ტირილით იწყო ფრუტუნი
და ერთ ალაგსა ზედ დააცქერდა;
დიდ ხანს უცქერდა და, რა მოესმა
თავისის მოძმის ცხენის ფეხის ხმა,
ვერ მოითმინა, დაიხვიჩვინა
და პატრონს ძილი დააფრთხობინა.
წამოხტა კაკო ლომივით ზეზე,
თოფი მოზიდა და შეაუენა
და, რა იხილა მხედარი ველზე,
შეჰკივლა: „მითხარ, ვინა ხარ შენა?
რისთვის მოსულხარ,—მოუვრად, თუ მტრადა?“

მხედარი

— მოუვრად, გულფიცხო, იყავ მშვიდადა.

კაკო

— თუ მოუვარე ხარ, მაშ გამარჯობა!
კეთილი იყოს ჩვენი გაცნობა.

მხედარი

— ამინ!.. შენ არ ხარ ბლაჭიაშვილი?

კაკო

— ღიად! გახლავარ!.. რა გნებავს შენა?

მხედარი

— შენთან სიცოცხლე, შენთან სიკვდილი,
შენთან ყოფნა და შენთან დარჩენა.

კაკო

— მომწონს ეტ სიტყვა... შენც მომეწონე
და ამისთვისაც გენდობი შენა.

მხედარი

— გულის გული იცნობს და ღონეს—ღონე,
მენდე, გაგიყო ჭირი და ღხენა.

კაკო

— ხოშ-გეგლი, ძამო!.. მე ვარ მდიდარი,
ამ ტყეში მარტო მე მაქვს მეფობა;
გაშლითა არის ჩემი სახლ-კარი,
და ვერას მაკლებს აქამდინ მტრობა.
ყოველ ხის ძირას ჩემი სახლია,
სად მიღამდება, იქ მითენდება;
თუმცა ბევრი რამ მე აქ მაკლია,
მაგრამ აქ ჭირიც მიაღვიღდება...

უსახლ-კარობა, უიში, უიმშილი,
მარცოკა გდება მხეცივით ცჟეში,
კურდლელსაგითა ფხიზელი ძილი
და იარალი ღლე-ღა-ღამ ხელში,—
მართალია, ძმავ, კაცს მოსწყინდება
ძუნწი ცხოვრება ეს დასაღონი,
მაგრამ იქ ყველა გვიადვილებს,
სადაც ჩვენვე ვართ ჩვენი ბატონი!...
მე თანა მყვანან რკინისა ძმები:
ჩემი სიათა, დამბაჩა, ხმალი...
არც მიმცჟუნებენ, არც ვემცჟუნები,
მინამ მაქვს მკლავი თავისუფალი.
ეს ცხენიც, ძმაო, ჩემთან შეზრდილა,
მოუდრეკია როგორც რომ ჟინი;
ჩემთან საფრთხეში ბევრჯერ უოფილა,
გამოუვლია ჭირი და ღხინი.
ამათ მივანდე ჩემი ცხოვრება!
არ აიყრიან გულსა ჩემზედა,
და კაკოც ისე არ გაძუნწდება,
რომ არ დააკვდეს ერთგულებს ზედა.
ჩემი სიმდიდრე აი ეს არი!..
ჩემს სამეფოში არ არის გამობა,
თუმც ორგულთან ვარ დაუნდობარი,
მაგრამ ერთგულთან მეც ვიცი ძმობა.

ჩამოხედ, ბინას გაჩვენებ, წამო!
ღარიბულადა მე ღაგიხვდები,
და ნუ დამძრახავ უჩაღსა, ძამო,
თუ მასპინძლად ვერ მოგეწონები.
მხედარი მყისვე გადმოხტა მარდად
და წამოჰყარა აღვირი ცხენსა:
ჩამოუჭიმა ყურები მაგრად
და თვალზედ მზრუნველს უსვამდა ხელსა-
მოჭხსნა ნაბადი, ჩაქრული უკან,—
ხურჯინიც სავსე გადმოიღო მან,
მერე გადაჰკრა ხელი გავაზედ
და მყის გაიგდო ცხენი ბალახზედ.
შემდეგ მოვიდა იგი სტუმარი,
კაკოს პირდაპირ დადგა მღუმარი.
მათ ერთმანეთი თვალით გაზომეს,
და მიეწონნენ ორნიც ერთმანეთს.
მივიდნენ წყნარად და ხის ძირს დასხდნენ,
მღუმარედ იყვნენ ორნიც დიდ ხანად,
ერთმანეთს თითქო კიდევ სიხრეავდნენ,
ბოლოს კი კაკომ უთხრა თამამად:
— ვიცი მე, ძამო, არ გამიწყურები
და არ დამძრახავ მეც კითხვისთვინა:
მიტხარ, საიღამ გემცნაურები?
ჩემთან მოსვლა რამ გაგაბედვინა?

— შენი გაცნობა არ არის პნელი,
 ამაზედ რაღა ვილაპარაკო,
 შორს გაფარდნილა შენი სახელი,
 ბავშმაც კი იცის, ვინ არის „კაკო“!
 შენზედ მოუბნობს კაცი და ქალი,
 ვისაც ენა აქვს, შენ ყველა გაქვს;
 შენი ამბავი, ეწლა მართალი,
 ზღაპრად მიუვა ჩვენს შვილიშვილებს.
 შენზედ ამბობენ, რომ ხარ მამაცი,
 გამოჰქცევიხარ უსამართლობას,
 ამბობენ, თურმე გიყვარს გლეხკაცი
 ბარქალა მაგ გულკეთილობას...
 რომ ბელში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს—
 ეგ ვერაფერი სიყვარულია,
 სიტყვა ის არის, კაცს ის უყვარდეს,—
 ვინც ბედისგან დაჩაგრულია!
 მართო არსენას, თუ გახსოვს შენა,
 გლეხკაცი როგორც ძმა ჰყვარებია,
 გლეხკაცის ბედი, ჭირი და ღონენა,
 შვილსავით კალთით უტარებია!
 აბა, კაციც ისა უოფილა
 და ქულიც იმას, ძმავ, ჰხურებია!

ნეტავ იმ დედას, ვისგანც გაზრდილა
და ვისაც ძუძუ უწოვებია!
მისებრი შვილი, ბევრიც ინატროს,
ეხლანდელ დედამ ველარ გაზარდოს...
ჯერ არ მენახე, მაგრამ გიცნობდი,
შენი ცხოვრება მენატრებოდა;
შენთან წამოსვლას ბევრჯერ ვფიქრობდი
მაგრამ სახლ-კარი მენანებოდა,
ბოლოს კი, ძამო, გამიწყრა ღმერთი,
დამიტრიალდა უკუღმა ბედი!..
ყური მომიგდე, გეტყვი ყველაფერს,
რაც გადავიკიდა მწუხარებაში,
და როგორც, ერთ ღროს ბედის მადლიერს,
გზა დამიხლართა ბედისწერამ!
მაშინ თორმეტის წლისა ვიყავი,
როცა ბატონმა სახლს მომაშორა.
წამსვე ძროხაში მე მიკრეს თავი,
ჩემს სახლ-კარიდგან გამაგდეს შორა.
ჯერ კი დავლობდი, დაჩაგრდა გული,
ყოფნა უმშობლიოდ მეძნელებოდა...
სხვები ჰკლბინობდნენ, და მე კი ლული
ცრემლისა თვალზედ არა მშრებოდა.
პატარა ჩემი ამხანაგები
ჩემ გულჩვილობას იქ დასცინოდნენ,

დავიწყებოდათ თავის ღარღები,
როცა ისინიც ჩემებრ სტიროდნენ!..
მეც კი მრცხვენოდა ჩემის ცრემლისა,
ჩემს ამხანაგებს გავექცევოდი.
მივუჭედებოდი ერთ ბუჩქის ქირსა
და იქ მარტოკა დიდხანს ვტიროდი.
მაგრამ ღრუბელმა გადაიარა,
თან გადიტანა ჩემი ნალველი;
პატარა გულომა გამოიღარა
და შეუბრუნა ნალველსა ხელი.
ჩემს ყოფას მალე შევეჩვიე მე,
კიდევ ვლხინობდი, კიდევ ვმღეროდი:
ჩემს სახლ-კარზედა არც დღე, არც ღამე
ალარ ვფიქრობდი, არ ვღონდებოდი.
ძამო! რა ტკბილად, რა უდარდელად
ჩემი დღეები იქ მიდიოდნენ!
არარა მქონდა იქ საფიქრელად,
ჩემი მოძმენი არ მაძალებდნენ.
ძროხას ვუვლიდით ჩვენ ერთგულადა,
გავიზიარეთ ყველამა საქმე,
და რიგ-რიგათა ყველა ძმურადა
ვყარაუღობდით ძროხასა ღამე.
რაკი მთას იქით მზე დაწვებოდა
და გაეკვროდა ვარსკვლავი ცასა,

გაშლილი ძროხა მოგროვდებოდა
და ღავიწუებით ყველანი თვლასა.
და ღავაბადით რაკი ძროხასა,
ტყის პირს ერთს ღიდ ცეცხლს გაუჩაღებდით
და მოვიტანდით ჩვენ ჩვენს საგზალსა,
ცეცხლსა გარშემო მოვუსხდებოდით.
ჩვენი ხუმრობა, მღერა, სიცილი,
ხეზედა მძინარ ფრინველს აფრთხოდა:
მოგვერეოდა თუ მერე ძილი,
ერთი ჩვენგანი ზღაპარს იტყოდა.
რაკი ტრედის-ფრად ცა ინათებდა
და შორს ცისკარი კამკამს იწყობდა,
მეძროხე ვინმე დაგვიძახებდა
და ღილის ტკბილსა ძილს დაგვიფრთხოდა.
ავიშლებოდით, და ჩვენის ხმითა
მკვდარი მთა, ხარი გაცოცხლდებოდა,
და თავის ძროხას ყველა ზღაფენითა
ასაშვებლად მიესვოდა.
ზოგი აქ მიდის თქვა-მოსხმული
და მიიფშენეტავს ზარმაცად თვალსა,
სხვა იქ მიიმღერს დაღონებული
და ერეკება თავის ძროხასა;
და ერთს წუთს უკან ძროხა ბლავილით
გაიშლებოდა ფართო მინდორზედ,

და ჩვენ კი სტომით, მღერით, ძახილით
მოვგროვებოდით მთის ცივ წყაროზედ:
პირს დავიბანდით, პილს დავიფრთხობდით,
მთის წყაროს წყლითა გაგვრილდებოდით;
ვხტოდით, ვიძახდით, ვლაზლანდარობდით
და ზეზეურად დავნაყრდებოდით;
მერე ვმართავდით თამაშობასა,
ხან ქვას ვისროდით, ხან ბურთსა მადლა,
და შუადღისა გოლგისა ჟამსა
ჩამოვრეკავდით ძროხასა დაბლა;
ალაზანშია ვყრიდით ძროხასა,
თან ჩავყვებოდით უკანაც ჩვენა...
ბევრიც სწვა ახსოვს ჩემ ბიჭობასა,
მაგრამ სად არის ეხლა ის ღხენა!?...
სალამოს ჟამზედ ისევ იმ-რიგად
ცეცხლსა ანთებულს მოვუხსნებოდით
და ისევ ზღაპარს გლოვებდით მორიგად
თითოსა მაინც ყველა ვიტყოდით.
ის ზღაპრები მე გულის მიღონებდნენ
და აქამდინა დამრჩნენ ხსოვნაში.
ძველებურს დროსა შემაყვარებდნენ
იმ ჩემ მხიარულ ყმაწვილობაში.
ექვ, მარტო ერთი იმ ზღაპრებისა
ღვიძლ ღელავით მე შემეთვისა!

ის მე ბევრს რასმე გულის ჩამძახებდა,
ხან მომალხენდა, ხან მალონებდა...
არსენა ჩვენი, ის მხნე არსენა,
ჩვენამდინ, ძამო, ზღაპრად მოსული,
ის იყო ჩემი ჯვარი და ღხენა,
ის იყო ჩემი გული და სული.
ეგრეთ გონება ხალისიანი
არსენას ამბით მე მეზრდებოდა:
მიუვარდა მე ის კეთილდღიანი
და არსენობა მენატრებოდა.
ეგრეთ მინდორზედ, ძამო, ვუვაოდი
ჩემს ბიჭობაში შეუპოვარი.
ჩემს სახლ-კარზედა არა ვდარდობდი,
შინაურობის არ მქონდა ჯვარი!
მე ჯერეთ ვიყავ პაწაწკინტელა
და მადლიერი ჩემ ჭეთლ ღლისა
და მე მეგონა, რომ ჩემებრ ყველა
მადლიერია თავის ბედისა.
მე მამა მყვანდა მხნე კაცი, მარჯვე,
დაუღლეელი და ბეჯითი, გამრჯე:
თუმცა ხელმარტო ის ცოდვილობდა,
ჩვენ კაცებშია ბევრი არ სჯობდა,
იმ დალოცვილსა ვერვინ ასწრობდა
ვერც ხვნას, ვერც თესვას და ვერცა მკასა;

ღმერთიცა მართლა უხვად სწყალობდა...
და წყალობითა უვსებდა სახლსა.
ეგრე იქნება მუდამ, მეგონა,
მადლიერად და უნაღვლოდ მამა.
მაგრამ კი ბოლოს ის დააღონა,
მწარედ უმტყუვნა ბედისწერამა...
შენც, ძამო, ვიცო, გაგიგონია,
ყმის ბედი რა-რიგ სწრაფად იცვლება!
თუ ყმასა გუშინ ბედი ჰქონია,
არ იჯერებს, რომ ღლესაც ექნება.
ჩვენი წადილი, ჩვენი იმედი
ყოველთვის, ძამო, არის საფრთხეში,
გლეხკაცის და ყმის ლიჭონი ბედი
ვერა, ვერ გასძლებს ბატონის ხელში...
ღრო გადიოდა და თან მოჰქონდა
მამი-ჩემისა უბედურება,
მამა თან-და-თან მიბერდებოდა,
ბოლოს წაერთო საწყალოს მხნეობა!..
თუმცა კი შერჩა წადილი ძველი,
შრომის სურვილი იმ უბედურსა,
მაგრამ არც ღონე და აღარც წელი
აღარ მოსდევდა ღრეგარდასრულსა.
საბრალო მამა ჰხედავდა ცხადად,
რომ რამდენადაც ღონე აკლდება,

ოჯახი უკან მიდის იმდენად
და სახლ-კარიცა სულ ეღუპება.
იმ სიბერესთან იმ უბედურსა
ერთი სწვა ქირიც ზედ გამოება
და შეეყარა საწყალს, უძლურსა
გამუდმებული ციებ-ცხელება.
ეგრეა, ძამო, გლეხკაცის ბედი,
ის უკუღმართი, უღმართო წამწყემენდი.
თუ ერთხელ ღერძი გაუბრუნდებდა,
სულ უკუღმართად დატრიალდება!
მაშინ შევიქნენ მეც ოცის წლისა...
კვეხნით არ ვიტყვი, ბევრს ჩემ ტოლს ეგვობდი;
კარგად შემეძლო მოვლა სახლისა,
თუ გულსმოდგინედ მივეშველოდი.
მაგრამ მე კიდევ ბატონსა ვყვანდი,
შინ არ მითხოვდა, არ მეშვებოდა,
მე იქ სწვისთვისა ჩემს თავს ვლუპავდი,
შინ კი ოჯახი მელუპებოდა,
ერთხელ გამსდარი, გაუვითლებული,
ილაგნაწყვეტი სნეულებითა,
საწყალი მამა მოხუცებული
იასლა ამ-გვარს უხამსა ბატონს.
მხეცი რამ იყო ბატონი ჩვენი,
ერთი აჯამი, გულქვა, რეგვენი,

იმას კაცებრი გული არ ჰქონდა,
რომ მამა-ჩემი შეჰბრალებოდა.
რა გავაგრძელო, თავადის-შვილი
კარგი რა არის, ავი რა იყოს?!
და მამა-ჩემი გულმოწევეტილი
იხსნა ამ-გვარს უსამსხა ბატონს.
— შენი ჭირიმე, — უთხრა, — ბატონო,
სახლს ვერ გავუვებ მე მატრონელი...
დამითმე შეილი... არ დამაღონო,
არ დამიღუპო ოჯახი ძველი.

ბატონი

— რაო, რას ბოდავ?

მამა

— შენს სადღეგრძელოდ
ოღონდ ზაქარა შინ დაითხოვე,
რომ უკან წასულის ოჯახს ვუშველოთ,
და მერე თუნდა ჩიტის რძე გვთხოვე.
კულუხს, კოდის-პურს, გადასანადსა
ერთი-ორად მოგართმევთ შენა;
თუ დავაყენებთ ფეხზედ ოჯახსა,
არ გავექცევით სამსახურს ჩვენა.

ბატონი

— ეგ რომ არ იყოს, გაექცევოდი
შენ ჩემს სამსახურს, ჩემს ბრძანებასა?..

ქოფაკო!.. ნუთუ მაგას ჰფიქრობდი,
რომ მიბედავდი ემაგის თქმასა?

მამა

— არა მქონია მაგის ფიქრი მე,
შენი რისხვაცა არ გამიწყურება...
მაგრამ მიბძანე, შენი ჭირიმე,
რით გემსახურო, რაც არ მექნება?
ღმერთი ხომ ჰხედავს, მე დავსწეულდი,
ღონე, ილაგო გამიწყდა სრულებ...
მარტო ვერას ვიქმ, მთლად დავუძლოურიდი,
თორემ ჩემს შვილზედ არ შეგაწუხებ.
მინამ შემეძლო—სახლს ვინახავდი,
არც ღონე მშურდა და არც ძალა,
ღლე-და-ღამ ოფლსა მე ვიწურავდი,
მაგრამ ეხლა დრო გამომეცვალა;
აწ არაქათი გამიწყდა სრულად,
უდროდ დავბერიდი, ჯანი წამერთო,
ველარა ვუვლი ოჯახს ერთგულად,
თუმცა კი მინდა, ხომ ჰხედავ, ღმერთო!
ოჯახი ეხლა მელუპება მე,
კაი ოჯახი, კაი სახლ-კარი!..
ნუ! ნუ დალუპავ, შენი კვნესამე,
მინამ პატრონი ცოცხალი არი.

სიყრმით ჩამიკლავს მამულში თავი,
მანდ დამიღლია ძარღვი და მკლავი,
გამომიზრდია ჩემის ოფლითა,
ვაი-ვაგლანით, წვით და ღაგვითა,
მძიმე უღელი მე მიწევია
ჩემი სანდ-კარის და ოჯახისთვის,
ამდენი ჯაფა გამიწევია,
ნუთუ, ბატონო, ამ შევის ღლისთვის,
რომ უდროო-დროდ ადრე და მალე
მევე დაემარნო ჩემი გაზრდილი?
ნუ იქ მაგასა, შენ გენაცვალე,
ნუ მიზამ მაგას, დამითმე შეილი!

ბატონი

— მერე მე ძროსა ვის ჩავაბარო?
სადლა ვიშოვნი კარგ მეძრონესა?
ვერა, ვერ მოგცე შენი ზაქარო,
თუნდ სულ დაგენთქას ოჯახი ღლესა! •
ვერ უყურებთ ამ ქოფაკს, ჩერჩეფას!
მირჩევს, ჩემიო გერჩივნოს შენსას...
არა, „ერთი მაქვს—სჯობს ათასს მქონდეს“.

მამა

— მე ჩემი მომეც, შენ შენი გქონდეს
და შენს სახელსა მტლად დავედები.

ბატონი

— გამეცა, ვირო, ნუ მელრიგები!

მამა

— რომ გაგეცალო, ვისლა მივმართო,
ვინ მომაშველებს ხელს დაღუპვილსა!
მარტომ ოჯახი როგორ მოვმართო,
თუ არ დამითმობ, ბატონო, შეილსა,
რა ვუყო, რა ვქნა, რა მეშველება,
მიბრძანე, შენი კვნესამე, შენი!

ბატონი

— თუნდ სულიც გაგძვრეს, არ მენადლევა,
თავში ქვა იც და ისა ჰქენი.

მამა

— შე დალოცვილო, ქვა ვიცე თავში,—
რა პასუხია, როგორ იქნება!..
ჩვენც ვურევივართ კაცებში, ხალხში,
ჭამა-სმა გვინდა, გვინდა ცხოვრება...

ბატონი

— სუ!.. შე ქოფაკო!.. გაიკმიდე ხმა!..
ხმა... კრინტი-მეთქი!.. ძაღლო, თორემა
მე არ მივხედავ მაგ შენს სიბერეს
და უკან ჩაგჩრი გოხით მაგ სიტყვებს...

როგორ თუ ჩამჩრი!.. კაცს შიმშილით მკლავ-
 ცოცხალსა მმარხავ, ოჯახს მიღუპავ,
 ბებერ-კაცს ლუკმა-პური უწუდება,
 შვილსა შიმშილით მამა უკვდება,
 შვილს შეუძლიან მამის დარჩენა,—
 და ამის ნებას არ აძლევ შენ!..
 მე ჩემს ღვიძლ შვილსა აღარ მანებებ,
 რომ შემინახოს სიბერის დროსა,
 მართალს სიტყვასაც არ მათქმევინებ,
 ფუ, შენს სამართალს, შენს სამსჯავროსა!..“
 ეს იყო, ძამო!.. ამ სიტყვებმა ჰქმნეს
 შვილის და მამის უღმრთოდ წახდენა...
 შენ მეტყევი, რომ არ უნდა ეთქვა ეს,
 მაგრამ რა ექმნა, აბა სთქევი შენა?
 ეხვეწებოდა განა ცოტასა
 იმ სულწაწყმედილს საწყალი მამა!
 მაგრამ როგორც ცივს რკინას და ქვასა,
 ვერ დაულობო, ვერ, გული ხვეწნამა.
 ისც კაცი იყო... ვერ მოუთმინა
 იმედგაწყვეტილ, მოკლულმა გულმა,
 და, რაც უიგ ჰქონდა, სულ ათქმევინა,
 უსამართლობამ წრიდან გასულმა.

ჩიბუხის ცარით მამა-ჩემს მტრულად
ეცა ურჯულო ბატონი ჩვენი...
უნდა კი გითხრა, რომ მამა სრულად
არ გალანჯულა თავისი ღღენი.
საწყალი იყო თავის-მომწონე,
სირცხვილმა გული გადმოუბრუნა...
თუმც ალარ ჰქონდა მკლავებში ღონე,
მაინც კი ხელი შემოუბრუნა.
როგორ თუ ხელი მომიბრუნაო,
„ბიჭო, როზგები! ბიჭო, როზგები!“
და მამა-ჩემსა მოხუცსა, კმაო,
წამოეჭიდნენ მისივ მოძმები!..
როზგით მიცემეს მამა სწეული,
მამა მოხუცი, პატივს ჩვეული...
იმისი კვნესა და მწუხარება
გულს მიკლავს ხოლმე, რო მაგონდება...
არც უღონობამ, არც სიგამხდრემ,
არც სიბერემ, არც თეთრმა წვერმა,
არც კაცის და არც ღვთის სამართალმა
არ მიპატივეს ბებერი მამა!..
მაშინ იქ ვიდექე მე საცოდავი...“—
გულამომჟღარმა წაიღუდნა,
მერე მღუმარემ მწუხარე თავი
ამოიკვნესა და ძირს ჩაღუნა.

წამოხტა კაკო განრისხებული,
 მას აერია სული და გული
 და შეუტია მწერალად ზაქროსა:
 — შენ იქ იდექი, ამბობ, იმ ღროსა
 და იქამდინა მიუშვი მტერი,
 რომ აცემინე მამა ბებერი?!
 მითხარ, დედალო, რას აკეთებდი,
 რას გეუბნოდა გული იმ ღროსა?
 იქ რომ მდგარეიყავ, ჩაგაძაღლებდი
 ჯერ შენ და მერე იმ შენს ბატონსა...
 რას უყურებდი? ნუთუ სეირსა,—
 როგორ სწუწვნიდნენ მამა-შენს სისხლსა!..
 ფუ, შენს ნამუსსა, მამა-შვილობას,
 ფუ, შენს სახელსა, შენს ვაჟკაცობას!..
 მამას გიკლავდნენ, არ იღებდი ხმას...
 შენ იქ იდექი, გულით იძუნწე!
 რა ოხრობასა აქნევდი მაგ ხმაღს,
 რომ ნაჭერ-ნაჭერ ხმლით არ აჰკუწე
 სულწაწყმედილი შენი ბატონი!
 ემაგ შერცხვენილ ხმლისა ჰატრონი
 ჩემთან მოსვლასა როგორ ჰბედავდი?
 ნუ მარცხვენ უჩაღს, გამეცა, წადი...
 შენ, მძავ, უჩაღად არ ვარგებულხარ,
 შენ დედაკაცად დაბადებულხარ,
 ფუ, მაგ კაცობას!

— კაკო, ნუ სწურობი!
 კარგად არ იცნობ ჯერ სომ ზაქროსა?
 ჩემს ცოლს ბიჭს არც მე ღაფუვარდები,
 არც გავექცევი სმალში კაკოსა.
 ეგრე აღვილად ნუ არცხვენ ჩემს სმალს
 და იმის პატრონს ნუ ეძახი მსდალს.
 ეგრე ნუ მძრახავ... მომიტეე ყური:
 მაშინ იქ ვიდექ მე უბედური...
 მინამ ბატონი ხელითა სცემდა—
 როგორცა ძაღლი ზორცსა ვიგლეჯდი...
 „მოჰკად“ რაღაცა სმა მამალეზა,
 მაგრამ როგორღაც თავს ვიმაგრებდი.
 მომეკლა, ვიცი მამას მოჰკლავდნენ,
 მკვდარსა თუ ცოცხალს კბილით შესჭამდნენ,
 ამის მიზეზი მე ვიქნებოდი,—
 და არ მომეკლა, უღმრთოდ სტანჯავდნენ,
 ეგრე ორ ცეცხლში ვიმყოფებოდი.
 მაშინ კი, როცა წამომიქცეის
 და მოხუცებულს როზგი დამიკრეს,—
 თვალთ დამიბნელდა, ამენთო გული,
 მივვარდი თოფსა გამწარებული,
 მხრიდამ გაღვიგლე მაშინვე თქუა,
 და, რო ყვიროდა: „დაჰკარ, დაჰკარი!“

მაშინ ჩემ თოფმაც გამოიჭეჭა
და შეუნგრია გულის-ფიცარი—
იმ ჩემს ბატონსა, ჩემს დამლუპველსა,
თავის-თავის და სხვის წამწემედელსა.

კაკო

— შენი გამჩენის ჭირიმე, შენი!
ბიჭი უოფილხარ, ხმლისა დამშვენი...
შენ დაგიკვენოს შენმა მშობელმა —
რომ იმის ძუძუ შენ შეგრგებია,
აი ღალოცოს ის ქრისტე-ღმერთმა —
ვისაც შენებრი დაჰბადებია!
ძამო, გამჩენის შენის ჭირიმე,
რაც წელან გითხარ, ყველა დამითმე,
ლამის დამადნოს ჩემმა სირცხვილმა
და კაკომ შენ-წინ თავი დაიღოს.

მხედარი

— განა საქები არის, რომ შეიღმა
თავისი მამის სისხლი აიღოს?
ამას იქმოდა უოფელი კაცი,
თუნდა მსდალი და თუნდა ვაჟკაცი.
ვით მეტი იყო წელან ძაგება,
ისე მეტია ეხლა ეგ ქება.

მაგრამ, ეჭვ, კაკო!.. მე მაგ სიკვდილმა
 გულის ჭრილობა არ გამიმრთელა;
 მამის გულისთვის გაწირულ შეილმა,
 მამას ვერაფრით ველარ უშველა.
 მაშინ თავი არ მაგონდებოდა
 და დაჭერისაც არ მეშინოდა...
 მივევარდი მამას... უსულოდ ეგდო!
 მუნღლი მომეჭრა, ცეცხლი მომეღო!
 ის საწყალი სულ დაღურჯებული
 ეგდო უძრავად გაშეშებული!..
 ვაიმე, მამა მე მომკვდომიყო
 როგოც-ქვეშა უღმრთოდ, უზიარებლად!..
 მაგრამ, ეჭვ, ძმაო, რაც იყო,—იყო,
 ჯოჯოხეთია მოსაგონებლად“.
 და, რა სთქვა ესა, ზაქრო მწუნარედ
 პირქვე დაეცა დაღუმებული;
 დიდ ხანსა ეგდო ეგრე მღუმარედ
 გულში ვაების ცეცხლმოღებული.
 ამ საწყალს შეილზედ კაკოც შეწუნდა,
 ორივ წაიღო ერთმა ნაღველმა...
 ამ ორს გულში რა ბაღლამიც ღულდა,
 წარმოიდგინოს თითონ მკითხველმა.

11 დეკემბერი, 1860 წ.
 პეტერბურგი.

მეფე დიმიტრი თავდადებული

(გუპღენი თ. პეტრე ნაკაშიძეს)

უქმე ღლე იყო, ტვირთმძიმეი და დამაშვრალი,
საყდრის წინ ჯგუფად ხალხი იდგა და ჰყუყუნებდა;
იქავე ახლოს, ცაცხვის ხის ქვეშ ერთი საწყალი
ბრმა მეფანტურე იჯდა ცალკედ და მღუმარებდა.
„ეჰ, რას ჰყუყუნებთ“, — დაიძახა უმაწყვილმა ბიჭმა, —
შინაც ძლივს ვუძლებთ ღლე-მუდამის ქირს, ვაგლანობას!
აქ მაინც ცოტად ფრთა გაშალოს გულის წადილმა...
ბრმა მეფანტურე, გვითხარ რამე, მამა-შვილობას!
გვითხარი რამე, ბერო-კაცო, ნახმენ-ნახული,
ეგებ გულის ჟანგი მოაშორო კარგის ამბითა...
კარგს მთქმელს ტყვედ რჩების ნატკივარი გული ჩაგრული,
გული გაზრდილი ვაებითა, წვით და დაგვითა.“
ბრმა მეფანტურე გაიმართა მაშინვე წელში,
სახე ღრუბლვითი გაუნათლდა რაღაც მადლითა;
მისწვდა, აიღო თვის უბრალო ფანტური ხელში,
დაჰკრა ფანტურსა და დამღერა ნელისა ხმითა:

I

„მოდიტ, შვილნო, აქ მოგროვდით,
გეტყვით გულის გასართობსა, —
ვინ ვიყავით, რა ვიყავით
ჩვენ ქართველნი წინა დროსა.

იმ ღროს, როცა ქართველის ბედი
ჩვენ ქართველთვე გვეპყრა სელში,
როცა მამულის-შვილობა
სასახელოდ იყო ჩვენში.
შვილნო, თქვენნი წინაპარნი
ეგრე გულქვად როდი იუვნენ...
ქმა ქმასა და მამა შვილსა
მამულს სოლმე შესწირვიდნენ.
შვილის ყოლა გლენს თუ თავადს
მარტო მისთვის გვიხაროდა,
რომ მამულსა მეომარი
მით ერთი ემატებოდა.
ტყბილსა ძუძუს ღედა შვილსა
იმ იმედით აწოვებდა,
რომ სიცოცხლით ან სიკვდილით
ის მამულს ასახელებდა.
უწინ ქართველს უხაროდა
მამულისთვის მტერთან ომი,
ან მოკლავდა, ან თავის-თავს
შეაკლავდა როგორც ღომი.
მამულისთვის ვის ახსოვდა
განსაცდელი განსაცდელში!
ტრფობა გვექონდა გულში აბჟრად
და სატევრად—ხმალი სელში.

ეგრეთ, შეილნო, აქ სცხოვრებდა
უწინდელი ქართველის შეილი,
მის მუდამი ნატვრა იყო
ან სახელი, ან სიკვდილი.
მათს მომდევარს ყოველს თქვენგანს
ჰყვანდა ღიდი წინაპარი...
რჯულის დაცვა, მიწა-წყლისა
მის მოწამედ თქვენ წინ არი...

II

„ეხლა რა ვართ? საწველ ფურად
თავი ჩვენი გადვიქციეთ.
ის სახელი, ის ღიღება,
ის ოჯახი დავაქციეთ...
რაც ვყოფილვართ, ის აღარ ვართ,
რაც ვართ, ის ნულარ ვიქნებით...
ღმერთი გგისნის, თუ შეილთ მაინც
გზად და ზიდად გავედებით.
წინა კაცი უკანასი
ზილიაო, ნათქომაია,
ღღეის ვაგლანს ამით დასძლევს,
ვინცა ხვალისა მღომია.
ტყუილია სულთქმა, უში,
კაცი უნდა კაცად იყვეს,

სანთელსავით თვით დაიწვას
ღჳ სხვას კი გზას უნათვიდეს.
ამით იყო საქართველო
უძლეველი და ძლიერი,
ამით ვდგა მტერს გულდაგულო
ეს პატარა ქართველის ერი.

III

„უური მიგდეთ, გეტყვით ამბავს
უტყუარსა და მართალსა:
ერთი მეფე თურმე ჰყვანდათ
უწინ ჩვენ მამა-პაპასა.
ღიმიტრი ერქვა სახელად,
მხარ-ბექ-პრტყელი, ტანმაღალი,
გჳირითში თუ შვილდ-ისარში
არავინ ჰყვანდა ბადალი.
კაცი იყო, მეფე-კაცი,
თვალად, ტანად მშენიერი,
გარეთ რისხვით მტრისა მსრგველი,
შინ მოწყალე, ღვთისნიერი.
ღამით თურმე ჩაიცვამდა
უბრალო კაბა-გუბასა,
წავა და ინახულებდა
საწყალის ხალხის უბანსა.

მოიფლიდა ქერის და ოხერს,
 დავრდომილსა და ობოლსა,
 თავის ზელოთ ურიგებდა
 მოწყალებას და საზრდოსა.
 ვის რაც გულში დარდი ჰქონდა—
 წავა—იმას შესჩივლებდა,
 გლახის, ობლის, ჩაგრულისას
 სარჩლსა არ ითაკილებდა.
 ყველგან იმის სამეფოში
 თხა და მგელი ერთად სძოვდა,
 ერი, ბერი, ობოლ-ქვრივი
 სულ იმის დღეს ჰლოცულობდა.

IV

„მის დროს იყო ყეინობა,
 მეფე ყეინს ჰმორჩილებდა;
 მაგრამ თავის ქვეყნის საქმეს
 თვის ნებაზედ განაგებდა.
 ერთხელ ყეინს აეშალა
 თათარივე კაცი ერთი,
 იმძლავრა და გადიყენა
 ნახევარი სათათრეთი.
 მეფე ჩვენი ყეინს თურმე
 არ გადუდგა სსებასავითა...

ვაჟი-კაცის წესი არის—
კაცს შეჭრება მმასავითა.
შეიბნენ და შეიჭიდნენ
ყვინი და გადგომილი;
მმას მმის პვალი ატეხინეს,
მამის სისხლსა ღვრიდა შეილი.
დამარცხდა ბოლოს ყვინი,
გამდგარმა აკი აჯობა,
ის მოკლა და თვით დაიპყრო
სათათრეთის ბატონობა.
ის ხომ მოკლა, მის ცოლ-შვილიც
ცხენსა კუდით ათრევინა,
სადა კი მის მომხრე იყო,
თავები დააყრევინა.

V

„ჯერი მიდგა ჩვენს მეფეზეც...
—„რატომ მე არ მომიდგაო,
იმას ცოცხალს არ გაფუშეებ,
თუ პირში სული მიდგაო.“
გაუგზავნა მოციქული:
—„გამოცხადი ჩემ-წინ შენო,
თუ არ მოხვალ, შენს ქვეყანას
ნაცარ-ტუტას ავაღენო.“

დაგვიღონდა მეფე ქველი,
იმ ურჯულოს მიხვდა წადილს,
ისიც იცის,—იმ ღვთის-რისხვას
გვართ სიმრავლე შესწევს ქადილს.
რა ჰქმნას? თითონც მამაცია,
მამაციც ჰყავს გვარი, ერი,
მაგრამ ერთს რომ ასი გცემდეს,
კლდეც რომ იყო, გაგტენს მცერი.
დიდს ჩავარდა საგონებელს,
შეუღვა ბჭობას, რჩევასა...
—„წავალ—მომკლავს, და არ წავალ—
ამიოხრებს ქვეყანასა.“
ბოლოს ბრძანა:—„თავს მოეუფრი
მღვდელმთავართ და დიდებულთა,
ოცგერ ზომვა, ერთხელ ჭრაო—
წესია მეფეთ ქებულთა.
ვნახოთ ერთი, რას მეტყვიან,—
წასვლას, თუ წაუსვლელობას?
ორში ერთს რას აირჩევენ,—
მეფის, თუ ქვეყნის დამხობას?“

VI

„ბრძანა და მსწრაფლ შეიყარნენ
დიდებულნი, მღვდელმთავარნი,

ვეზირნი და ნაზირები, *
ბჭე-მიღენები; სპასალარნი.
წადგა მეფე კრების წინა
თამამად და ღიღებულად;
უველამ, ღიღმა და პატარამ
თაყვანი სცეს ბატონს უმურად.
ასე ჰქუენის მეფე იმ ღღეს
ტანად, თვალად, იერითა,
მნახველთ თვალი ვერ გაიძღეს
იმის ჭერეტით, ურებიტა.
უბრძანა თუ:—„ღიღებულნო,
საქმე მძიმე მაქვს თქვენთანა...
ის ღღეა ღღეს,—ან მე ვიყო,
ან ჩვენი ტურფა ქვეყანა.
შეიტყობდით, მომივიდა
უეინისა მოციქული,
აქ მოდიო, მე მიბარებს
ჩემზედ გაბოროტებული.
თუ არ მოხვალ, მე მოვალო,
აგიოხრებ ქვეყანასა,
საცა კი ფეხს დავადგამო,
ავადენ ნაცარ-ტუტასა.
თუ წავედი, თქვენც ხომ იცით,
მე სიკვდილი არ ამცლება...

თქვენ რას მიჩივით, მართალი სთქვით,
მართლის თქმაა ერთგულება.“

VII

„დიდებულნი წინ წამოდგნენ
ამ ამბით შეწუხებულნი,
მივიდნენ და თაყვანი-სცეს,
აემღვრიათ მწარედ გულნი:
— „მეფევ! ნეტა რა გვიბძანე,
რა ასმინე უურსა ჩვენსა!..
თუ შენ მოგვგონ, შენს სანაცვლოდ
რალა დარჩეს ერსა შენსა?!
თუ შენ აღარ გვეყოლები,
რად გვინდა სახლი, ქონება...
ჩვენ შენისთანა დიმიტრი
სხვა არვინ დაგვებადება.
მოვიდეს, რომ იმუქრება
ის ურჯულო სისხლის-მსმელი,
მოვიდეს და წინ დახვდების
შენი ერთგული ქართველი.
მტრის მუქარას ერი შენი,
გვითხარ, როდის გაჰქცევია,
გვითხარ, როდის ქვეყნის მტრის წინ
ქართლს უკან დაუწევია!

ბძანე და იმ მუქარასა
ჩვენს მოსისხლეს შევანანებთ,
ან შევმუსრავთ მამა-პაპებრ,
ან მეფისთვის თავსა დავდებთ.
სირცხვილია ერისათვის,
თავის მეფე მისცეს მტერსა...
მეფევ, სირცხვილს ნუ შეაჭმევ
ერსა უნსა შემნატერელსა. .
ნუ, ნუ გვაჭმევ ემაგ სირცხვილს,
წამყოლს შვილის-შვილამდიე...
აქ მოვიდეს, მის დანგედრა
ამ ჩვენს ქედზედ დააჭადიე.“

VIII

„ეხლო წადგა სპასლარი...
— „მეფევ, რაც სთქვეს, მართალია.
შენ წახვიდე, შენ იქ მოგვლან,—
ჩვენ წელზედ გვერტუას ხმალია?!
თუნდ'რომ დავრჩეთ, ვინ რას გვეტყვის,
რით ჩავრეცხოთ ეს სირცხვილი?
არა, მეფევ!.. ძველებს უთქვამთ,—
სახელიო, ან სიკვდილი.
ნუ შეგვიშლი მამათ ანდერძს,
სირცხვილისგან დაგვიხსენი!..“

მეფეს ვფიცავ, — მამა-პაპებრ
ღლესაც გასჭრის სმალი ჩვენი“..
ბატონმა თავი ჩაჰკიდა
გვირგვინოსანი, ცხებულო,
დიდ ხანს იყო დაღონებით
ეგრე თავჩაჰკიდებული...

IX

„ბოლოს ბძანა: — „ეს ქვეყანა
ღვთისაგან მაქვს მონაბარი...
მე ღაფრე და იგი წახდეს,
მითხარით, რა მადლი არი!
ათი ერთზე რომ მოვიდეს,
მუქარას მტერს შევანანებ:
რა ვქნა, — ასი ერთზედ მოვა,
ამას ვწუხვარ და ვვაღალებ.
ჩვენი კაცი ერთი — ასსაც,
ვიცი, არ შეუშინდება,
მაგრამ ბოლოს სიმრავლე გვძლევს,
ხალხი ურგოდ გამიწუდება.
მერე უკაცურს ქვეყანას
დასწვავს, დაჰბუგავს, დაანგრევს,
საუდრებსა და მონასტრებსა
დააქცევს, მიანგრ-მოანგრევს.

ხატებს, მამათ სალოცავსა
წამურტლავს და შეგვიგინებს,
ამოიღებს მკვდრებს საფლავით,
ძაღლსა და ღორს ათრევინებს.
ქალწულთ-ქალზე ძალით მივა,
წაჭბილწავს, ნამუსს დაუმსობს;
ორსულ ღედაკაცებს კიდევე
მუცლებსა სანჯლით დაუპობს.
ღედას თავის კუბუთა-შვილს
კბილითა დააგლეჯინებს,
უსუსურ ბავშვებს ძნად ჩაშლის.
და ზედ კაღოს აღეწვინებს.

X

„ამდენი სული უბრალო
ტანჯვითა ამოწყდებიან,
საწყალოს ხალხის ცოდვითა
ქვანიც კი ატირლებიან.
ქვეყნის ამოდენი ცოდვა
ჩემს თავზედ დატრიალდება,
წაწყმდება აქაც და იქაც
ღიმიტრი მეფის ხსენება!
ეს სულ რისთვის? მარტო მისთვის,
რომ მე შიშსა გავექეცი,

ჩემი თავი გაღვირჩინე
და ერი კი წყალს მივეცი.
მე მეფე ვარ და მეფობის
რიგიც ვიცი რაში არი...
ფუ, იმ მწუქმსა, თავს უშველოს,
მგელს დაუგღოს თავის ცხვარი...
სირცხვილს ამზობთ!—რა სირცხვილი?
მე ვეძლევი ნებით მტერსა,
ჩემს სიცოცხლეს, ჩემსა სისხლსა
თითონ ვწირავ მე ჩემს ერსა.
თუ სიკვდილი სახელად გაქვთ
მაგდენს ჩემთვის—ერთისათვის,
მაშ რად მიშლით თავდაღებას
მე ერთს—მთელის ერისათვის!..
არა! წავალ, არ დავდგები,
დე ასრულდეს ნება ღვთისა,
ხორცი მოკვდეს, სული ცხონდეს
მეფის თქვენის ღიმიტრისა.

XI

„შენ რას ბძანებ, მღვდელმთავარო?
სიტყვა შენი გვიღირს ძვირად:
მართებს თუ არ ერისათვის
მეფეს თავი გასაწირად?“

ატირდა და მოახსენა:
 „ჰე, მეფეო, მე თქმა მიჭირს,
 მართალს ვიტყვი, თუმცა შენთვის
 სული მიწუნს, გული მიცირს.
 მეფევე, უნდა თავი დასდო
 ერისა და ქვეყნისათვის,
 ღმერთს შესცოდავს, ვინც გაჰკიცხავს.
 მე ამ მწარე რჩევისათვის.
 მეფევე, რაკი ბედმან დაგლო
 შენ ეგ მძიმე საზღაური,
 სხვას უკეთესს ვერას გირჩევს
 სიყვარული ბატონ-ყმური...
 ვსტირ და გირჩევ თავგანწირვას,
 რაკი რომ ეს ღლე გვეწვია,—
 მოყვასთათვის თავდადება
 ქრისტე-ღმერთის ანდერძია.
 ვსტირ და გირჩევ ღვთის სახელით
 ხორცი დასთმო სულისათვის,
 უკვდავება არ დაჰკარგო
 წუთის-სოფლის გულისათვის!..“

XII

„მეფეს ძლიერ მოეწონა
 მღვდელმთავრისა სიტყვა ბრძნული;

წარდგა ისევ კრებული წინ
უფრო გათამამებული:
— „დიდებულნო, ზომ ისმინეთ,
რაც სთქვა წმინდა მღვდელმთავარმა!..
მოყვასთათვის თავდადება
გვიბძანაო მაცხოვარმა.
ნუ გადმიყვანთ ღვთისა სიძეევას,
ერს მეფე ვერ ვუღალატებ!..
წავალ და, თუ ღმერთს სწადიან,
ერისათვის თავსა დავსდებ.
მე წავალ და ეს ქვეყანა
თქვენ უნდა გებარებოდეს,
ღარიბს ისე მოუაროთ,
რომ მდიდარს არ შენატროდეს.
გლეხს თუ თავადს, ღიღს თუ მცირეს
მადლი თანასწორ მოკუთნოთ,
ობოლი, ქვრივი, უძლური
ძლიერს არ დამიჩაგვრინოთ
თუ დავბრუნდი, თქვენს სამსახურს
გადაგიხდით ორად ერთსა,
თუ არა და—სული ჩემი
შეაგედრეთ მაღალ ღმერთსა.“
აჭირდა და ააჭირა
შველა კაცი იქა მდგომი:

გულის სიღბო სიტურფეა,
თუ კაცია სწვაფრიგ ლომი.
მართალს ვაჟკაცს ის ამშეენებს,
როცა გულითაც ღბილია;
რკინის კაცის თვალში ცრემლი
დიდსულოვნობის შვილია.

XIII

„ბძანა და მსწრაფლ დაიშალა
დიდებულთა იგი კრება...
უნმო მხლებელთ და უბრძანა
წასასვლელად მომზადება.
სთქვა და ურდოს კიდევ წავა
მეფე იგი უშიშარი,
თქმულა: გმირის კაცისათვის
თქმა და ქმნაო ერთი არი.
გაათავეს სამზადისი
და მოვიდა ღლეც წასვლისა;
ვით ჯვინქველა ჰფუსფუსებდნენ
შინა-ყმანი სასახლისა.
ხმა გავარდა ქალაქშიაც:
მეფე ჩვენთვის სდებს თავსაო,
უშლიდნენ, არ დაიშალა,—
ვერ ვულალატებ ხალხსაო.

შეიძრა მთელი ქალაქი,
ხალხი ეცა ერთმანეთსა,
მოზღვავედა და იგრილა
და მიაწყდა სასახლესა.
მივიდნენ, ნახეს მზად არი
რაზმი მეფის ამაღლისა,
სულ სავსეა ცხენოსნებით
მოედანი სასახლისა.
წინათ ბარგით გაეგზავნათ
ჯორი, ცხენი დატვირთული,
აქ ვინც იყო, სალთად იყო,
ტურფად გაზმულ-დარანტული.

XIV.

„თავადნი და აზნაურნი
სულ ოქროს და ვერცხლში იხსდნენ,
ვერ იტყოდი, ვინ ვის სჯობდა,—
შველა ასე კარგნი იყვნენ.
წყობით იდგნენ და ისმოდა
აბჯრისა და რახტის ჟღერა.
სამოა გაწყობილის
ვაჟკაცების რაზმის მზერა!
კაცი თვალს ვერ აშორებდა
მხედარსა და იმის ცხენსა,

თვით წუნი წუნს ვერ დასდებდა
მათ სიკეთეს, სიტურფესა.
მარქაფად ცხენს ბევრს სხვასაცა
რაზმ-გარეთა ატარებდნენ,
მათი მხედნი დიდებულნი
მეფეს სასახლეში ახლდნენ.
იმ ცხენების მორთულობა
კაცს უშურველს შურს მოჰგვრიდა,
მძიმე რაზმით დატვირთულნი
თითო-თითო სოფლად ჰქლირდა.
მაგრამ მათში ერთი იყო
თეთრი ცხენი არაბული,
უკეთეს ვერ ინატრებდა
კაცის უძლომელი გული.
მეფისა იყო ის ცხენი,
თამაში—თითქო ვეფხვია,
იმის უზანგში მეფის მეცს
ვერგის შეედგა ფენია.
ამაყი იყო ლომსავით
და ნაზი როგორც შველია,
სხვა მას ვერ იმორჩილებდა
თუ არ ბატონის ხელია.
ცეცხლს აფრქვევდა თვალთაგანა,
ჰქუხდა, სჭექდა, მრისხანებდა,

თითქო ლოდინს ჭთაკილობსო,
ჭშფოთავდა და ცოცსა სცემდა.

XV

„გამობძანდა ბოლოს მეფეც,
თან გამოჰყვენენ დიდებულნი,
ხმალ-კაპარჭით გაწყობილნი,
სამგზავროდ გამზადებულნი.
მეფეს ახლდა მხარმარჯვნივა
გულმწუხარე მღვდელმთავარი
და მხარმარცხნივ შუბლშეკრული
ჯვარით საესე სპასალარი.
მღვდელმთავარი სწუხს და ჰვამს.
მეფის თავგადაღებასა,
სპასალარი კი ჭთაკილობს
უომრად დამარცხებასა.
ხალხიც დაჰხვდა თავის მეფეს
ვიშითა და წუხილითა,
მეფეს გული ამოუჟდა
მათთვის გულის-ცეკვილითა.
უბძანა თუ: — „რასა სწუხნართ?
იქმნას, რაც კი საქმნელია!..
ერისათვის თავდადება
მეფისათვის სახელია.“

რაც მომივა, მომივიდეს,
 მე იმისთვის არ ვინაღვლო...
 თქვენ ჭირს დაგსხნით... დეე ვიქმნე
 * მე ქვეყნის ჭირის სანაცვლო.“
 ხმა ჩაუწყდა, ველარ-რა სთქვა,
 მოეგუბა თვალში ცრემლი...
 თქმულა: ქვასაცა მაგარსა
 გასტეხს ტყვიის რბილი გრდემლი.
 მოუმატა ხალხმაც სულთქმა.
 ხმა გაისმა ქვითინისა,
 გულისა ჰკლავდა გლოვა, ვიში
 ობლისა და ქვრივ-ოხრისა.

XVI

„უცებ მეფემ თვალი მოჰკრა,
 ხალხი გაირღვა შუაზედ,
 ორს მარჯვე ბიჭს ბერი-კაცი
 მოჰყავთ მის წინ მოედანზედ.
 მოჰყავთ ცაცხანით, ხანხალით
 ჩაჩანაკი და ბებერი,
 მკერდზედ სცემდა თოვლივითა
 მოხუცებულს თეთრი წვერი.
 მოვიდნენ და გააჩერეს
 ის მოხუცი მეფის წინა,

ბიჭები კვლავ მხრებში უსხდნენ,
თუმც უავარჯენს დაეხეინა.
ის ამ ქვეუნიხს აღარ იყო,
ფეხი ედგა სამარეში,
მაგრამ მაინც კი უცემდა
ადრინდელი გული მკერდში.

XVII

„მოახსენა:— „ჰე მეფეო,
ნუ შემრისხავ ერთგულ ყმასა!
მე ზომ მხედავ, გარდასრულოვარ,
სამარიდამ გაძლოევ ხმასა.
მეფევე, კისრად აგილია
ტვირთი ჩვენის შავის ბედის,
ბედისწერას მისცემიხარ
უბედურის ჩვენის ქვეუნიხს.
ვიცი, რომ არ შეშინდება
გული მეფის ღიმიტრისა,
როცა ნდომობს თავგანწირვას
ღიღი საქმე ქვეუნიხს ხსნისა.
მაგრამ ჩვენ რა გვეშველება,
ჩვენ, მეფეო, შენთ დამკარგველთ?“
მამობასა ვილა უფამს
შენგან დაოხლოებუ: ქართველთ?

ერს ოფლის მღვრელს და ტვირთმძიმეს
ჭირსა ღვინად ვილა გვიქცევს?
წუთისოფლის მძიმე უღელს
შენებრ, მეფევე, ვინ გაგვიწევს?
ამას ვსტირით, რომ მიდიხარ
და აოხლებ შენსა ერსა;
ჩვენს ბედსა და მშვიდობასა
ველარ მოუმართავ სელსა.
ჩემებრ უძლურს, გაჭირებულს
მწედ ველარ მიეშველები,
ღარიბს, ობოლს, ქვრივს და ოხერს
პატრონად არ ეყოლები!

XVIII

„ნუ სწუხართო!.. განა, მეფევე,
ჩვენ სელთ არის ესლა გული?
რკინაც იყოს—მაინც დასდნეს
ამებრ ცეცხლში ჩაგდებული.
გულს რად გვიკლავ? რად მიდიხარ?
ნუთუ, მეფევე, ხსნა არ არი!..
ქედზედ კაცი დაუძახე,
მოაგროვე სპა და ჯარი.
ცოტა ვართ, მაგრამ კარგნი ვართ,
ვინც კია, უველა დევია...

ბევრჯერ უნახავს ქართველის მტერს,
რომ ცოცავს ბევრის მძლეფია.
აჰა, მეფევე, ორი ბიჭი,
მსრებსი რომ ამომგდომია,
ორივე ჩემი შეაღლი არი,
ერთი მეორის მგლობია;
მიიწრთვი და ინაცვალე,
ჩემს ქვეყანას მტლად დაუდე!
ომში, მეფევე, გაჩვენებენ,
რა ღომებს ჰყრდის ქართველის ბუდე.
შეჰკრიბე დიდი, პატარა,
გაუძელ წინამძღოლადა.
მტერს წინ დახვდი... ვინც უაუ-ღგეს,
დედა შეერთოს ცოლადა!
ჩვენს საქართველოს, ჰე, მეფევე,
ბევრი რამ გადაჰხედია,
მაგრამ უომრად მტრისა წინ
არ წაუხრია ქედია.
ნურც ღლეს ვიზამთ ამ საქმესა,
უომრად ნუ დავმარცხდებით,
თუ ვერა ვძლევეთ, დავიხრცნეთ
სახელითა და დიდებით!..“

„უზრძანა თუ:—„ბერო-კაცო,
 მესმის შენი ერთგულება...
 შაბაშ ქართველს!.. გული თურმე
 სამარემდე გულად ჰრჩება.
 მაგრამ გეტყვი: ჯარს არ შეგვკრებ,
 არ ვინდომებ სისხლის ღვრასა,
 მარტო ჩემის გულისათვის
 არ შევაკლავ მტერს ათასსა.
 ჩვენის ქვეყნის შავი ბედი
 როგორც ტაროსი იცვლება!
 ღრო მოვა და თქვენი თავი
 უფრო მეტად დასჭირდება.
 მე ერთი ვარ, თქვენ მრავალი,
 გვიჯობს ერთით ბევრის რჩენა;
 თუ თქვენ მე არ გემეტებით,
 მე რად გაგიმეტოთ თქვენა?...
 განა თითონ ქრისტე-ღმერთსა
 გადაჩენა არ ძალ ედვა,
 არ ინება და ქვეყნისთვის
 ღმერთი იყო და ჯვარს ეცვა.

„მაშ რად არის მეფე მეფედ,
 თუ არ ქვეყნის ჭირთა მძლეა?
 თუნდაც მოჰკვდეს ქვეყნისათვის,
 ეს სიკვდილი სიცოცხლეა.
 არ არის მკვდარი, ვინც მოჰკვდეს
 და ხალხს შესწიროს ღლენია,
 მკვდრად იგი თქულოა, ვისაც აქ
 სახელი არ დარჩენია.
 არ დავიშლი, ვსთქვი და კიდეც
 თავი უნდა გავიწირო,
 ისე მოვკვდე, რომ ჩემ გამო
 დედა შეიღწოდ არ ვაჭირო.
 წავალ-მეთქი!.. თუ ღმერთს უნდა,
 მოხდეს იგი, რაც მიმეღის...
 მაგრამ ჯერ თან მიმეყვება
 საყვარელის ჩემის ქვეყნის.
 ეჰ, რაც ჰსურდა, არ დასცაღდა
 ჩემს წყურვილსა სულისასა!..
 აწ იქმნას ის, რაც სწადიან
 განგებასა უფლისასა.
 თქვენ ხომ მაინც ატცილდებათ
 ხოცვა, ელეცა, სრვა და რბევა..

მე კი... მიყოს, თუ გამეფება
თქვენი ღოცვა და კურთხევა.“

XXI

„თითქო ზეცით ზარი იყო,
თითქო ღმერთი მოევლინა,—
ხალხი პირქვე მყის დაემხო
საკვირველის მეფის წინა...
თურმე დიდებას მადლისას
კაცი მსწრაფლ დაუმონია,
ვით დიდს ბოროტს, ისეც დიდს მადლს
თავისი ზარი ჰქონია.

XXII

„მეფეს ერი შეეცოდა,
სთქვა:—„მეც ვსწუხარ, რომ გშორდებით.
ღმერთს ვსთხოვ, იყვნეთ ჩემს შემდეგა
მშვიდობით და გამარჯვებით.
ნურას გიკვიროთ, რომ ქვეყნისთვის
მეფე თქვენი თავს არ ჰზოგავს!
ამასა იქმს ყველა, ვინც კი
ქცუით სჭრის და გულით ჰზომავს,

მე მივდივარ!... მეფე თქვენი
დიღს და მცირეს გეთხოვებით,
რაც ღაგაკლეთ, ნუ შემრისხავთ,
რაც შეგცოდეთ, შემინღევით“.
ბძანა და ცხენიც მოართვეს,
ზედ მოახტა ვეფხესავითა;
ცხენზედ იგი დალოცვილი
გამობრწყინდა მზესავითა.
მტერსაც კი რომ დაენახა
თვალი გაუშტერდებოდა;
მისებრი ცხენზედ მოხდენა
ბევრს ვაჟკაცს ენატრებოდა.
გამოეთხოვა ყველაქას,
ვინც კი შინ, სახლში ჰრჩებოდა,
სხვა კი ამხედრდა ღიღკაცი
ყველა, ვინც უნდა ჰხლებოდა.
ამხედრდა თვით მღვდელმთავარიც,
შინ დარჩენა არ ინება,
შეევედრა თან წაყვანას
და მეფემაც დართო ნება.
წაბძანდა და თან იახლა
ის ამაღა და მხედრობა,
უკან მისტირს ერი, ბერი,
გლეხობა თუ ღიღკაცობა.

„მინამ შეფე მიმავალი
 ურდომდინა მივიდოდა,
 იმისი მისვლის იმედი
 შეინსა გადასწუვეტოდა..
 ებძანა თავის სარდლისთვის:
 — „შეჰკრიბე ჯარი, ლაშქარი,
 წადი, ღიმიტრი მომგვარე
 ან ცოცხალი, ანუ მკვდარი;
 თუ არა იმის ქვეყანას
 შეესიე და მოსრეო,
 სულ ძირს დაეც, რაც წინ შეგხედეს,
 ქალაქი თუ სიმაგრეო.“
 წინ შესვდა მეფეს ეს ჯარი,
 მრავალი და უთვალავი,
 მაშინვე მისვდა: აქაო
 ამბავია რაღაც ავი.
 უხმო მხლებელთ და უბძანა:
 — „ფიცსა გთხოვთ და უნდა მომცეთ:
 თუ უკადრისი მაკადრონ,
 თქვენ არავინ ხმა არ გასცეთ.
 თავს დაიხოცთ, ვერას უზამთ,
 ჯარია მოზღვავებული!

თქვენს სიკვდილსაც არ იგმარებს,
თქვენგნით გაბოროტებული, —
წავა და ხალხს ამოგვიუღოც,
აგვიოხრებს ქვეყანასა...
ნუთუ მთელს ხალხს ანაცვალებო
ვაუკაცთა თაკილობასა?!
ღმერთს აცადეთ... ღეე იქმნას,
რაც ჩემს თავზე განგებულა!
საცა არ სჯობს, გაცლა სჯობსო,
ბრძენთაგანა ასე თქმულა.
კვლავ ფიცსა გთხოვთ: სისხლს ნუ ღაღვრით,
ნულარ დამიმძიმებთ სულსა!..
განკითხვის ღლეს მეფეს ჰკითხვენ
უმის სისხლს, უქმად დანთხეულსა“.

XXIV.

„რას იქმოდნენ? მისცეს ფიცი
გამწერალთა, გაბრაზებულთა,
სირცხვილის ქაშა ირჩიეს
ქვეყნისთვის დავალებულთა.
ბევრმა იკრა გულში ხელი,
სთქვა გულმწარედ: „ვაი დედას!
ღრო მოგვივა და ამ თათრებს
არ შევარჩინო ჩვენს შერცხვენას!“

ბატონმა ბძანა: — „ვინა ხართ?
წადით, ჰკითხეთ — რა სწადიან?
თუ მე უნდივართ, აქა ვარ,
ჰქმნან ის, რასაც მიქადიან...“
მაღე დაბრუნდა უკანვე
მეფის კაცი მოციქული,
მოახსენა: — „სარდალს ვუთხარ,
მეფევე, შენი ბძანებულო;
მითხრა: — „მეფე შენი გვინდა,
თუ მოგვეცა თავის ნებით,
არას ვერჩით თქვენს ქვეყანას,
აქელამვე დაგბრუნდებით...“
იამა, ბძანა: — „მაღლი ღმერთს,
რომ ქვეყანა გადმირჩება
და ცოდვილი ჩემი სისჯლო
მაოდ არ დაიღვრება.“

თვით წაბძანდა სარდალისაკენ,
მის წინ შეაყენა ცხენი,
უბძანა თუ: — „მე ვარ მეფე,
რაც გენებოს, იგი ჰქმენი.“
მისცვივდნენ უკადრისადა,
ვით ძეს ღვთისას ურინი,
შეჰკრეს, შეჰბაწრეს ფეხვსავით
მეფე, ხელმწიფე სვიანი.

„მიჭკვარეს ყეინს ურჯულოს,
 სისხლმსმელს ადამიანისას...
 საღერღელი აეშალა,
 ვით კრავის წინ მხეცსა ცყისას.
 გაწყრა:—„როგორ გახედო,
 არ გადუდეგ ჩემს მოსისხლეს?
 სთქვი პასუხი და იცოდე,
 შენი განკითხვის ღლეა ღლეს.
 იცოდე, რომ წინვე მითქვამს:
 თავი უნდა მოგეკვეთოს!
 ამის შეცვლა თითონ ღმერთმაც
 ჩემმაც მე ვერ შემომხედოს.
 მინამ მოგკლავ, მსურს აქ ჩემ-წინ
 შეინანო ბრალი შენი,
 აქ ჩემ ფეხთ-წინ აღიარო
 შენვე შენი სიმუხთლენი...“
 მეფემ უთხრა:—„შენისთანა
 ჩემი რა გამკითხველია!
 ნუ მოგაქვს თავი იმით, რომ
 ძალა აღმართის მხენელია.
 შენ-წინ მოთქმა რას მიქვიან?
 რას მიქვიან შენანება?

ჩემი გამკითხველი არი
ნამუსი და ჩემი ნება.
ჰქმენ რაც გინდა!.. მე არ გკითხავ,—
რად გწადს მომკვეთო თავიო...
სვავს ვინ ჰკითხავს, სისხლს რადა ჰსვამ,
სვავო, რადა ხარ სვავიო..“
გაწურა ყეინი ამაყი,
ეს როგორ გამოხედაო!
უბძანა:—„ჰგვემეთ და სცემეთ,
ბნელეთს ჩააგდეთ ეგაო.“
წაიყვანეს მეფე ჩვენი
და საბნელეთში ჩააგდეს;
შემოარტყეს გარს მცველები,
კარს კლიტები დაადეს.

XXVI

„სასჯელი დაუგვიანა
იმ ღვთის-მგომობელმა თათარმა,
მინამ მოაკვლევინებდა,
სცემა, ჰგვემა და აწამა;
აწამა, ვით სვავმა ტრედი,
მეფე იგი საკვირველი
და ვერ გაძლა მის წვალებით
ის უღვთო და სისხლის-მსმელი.

ერთხელ მეფე, ნაწამები
ძლიერად და უღმობელოად,
ბნელში ეგდო ძალმისდილი,
უპატრონოდ, უზრუნველად.
როცა ღონეზედ მოვიდა,
ადგა, მუხლი მოიყარა,
პირქვე დაემხრო ლოცვითა
და ცრემლები გადმოჰყარა.
მოსთქვამდა თუ:—„ღმერთო, ღმერთო:
გთხოვ, მიწყალო, შემიბრლო,
რაც გადამდა, განკითხვის ღღეს
მადლად მე არ ჩამითვალო.
მე არა გთხოვ,—მანდ წამება
აქ წამებით შემიმცრო,
მე გთხოვ,—სისხლი აქ დაღვრილი
ჩემი სხვისთვის შეიწირო.
ღმერთო, ღმერთო!.. თვალ-წინ მიდგა
დიდ ტანჯული მე ძე შენი...
ვით ძით უველა, ისეც ჩემით
ერი ჩემი დაიხსენი.“

XXVII

„უეცრად კარი გაიღო,
რკინით, კლიტით დაჭედლი;

ორი ვილაც შემოვიდა
ფეხაკრეფით როგორც ჩრდილი.
მოვიდნენ და თაყვანი სცეს
მეფესა გაოცებულსა...
მერე იცნა, მისნი იყვნენ,
და ჩაიკრა ორივე გულსა.
მოახსენეს: — „შევისყიდეთ
და გავტეხეთ ქრთამით კარი...
ყველა მზაა!.. თავს უშველე,
აწ შენი ხსნა შენს ზეგთ არი.
ნულარ იცდი... თუ არ ეხლავ,
მერე გვიანლა იქნება:
ხვალ თავს გჭრიან, — ასეაო
ყვინისა თურმე ნება.“
უბძანა თუ: — „აღრეც მითქვამს,
არ გადვირჩენ სხვისით თავსა,
ჩემ-მაგიერ არ დავლუპავ
ჩემს ქვეყანას და ჩემს ხალხსა.
ჩემს გაქცევას ხომ ზედ მოჰყვია
ხალხის სრვა და ქვეყნის რბევა!
არა, არ ვიქ!.. ტყუილია
თათბირი და ყველა რჩევა!“
ბევრს ევედრნენ და არ გაჰყვია
მეფე თავის ერთგულ უმათა...

ნეტა რა გულმა გაუძლო
მათ ზვეწნას და მუდართა!

XXVIII

„გათენდა ღლე ზართ-ამსდელი,
ვაი იმა ღლის ღამსწრესა!
ტყუვე მეფე გამოიყვანეს
მოედანსა თავთ-საკვეთსა.
ხალხი, თამაშად მოსული,
ვით ჯინჭგელა ირეოდა,
თვით ვეზირიც უეინისა
იქ იყო და რიგს აწყობდა.
ვეზირს გვერდთ ედგა ჯალათი
ერთი რალაც საზარელი,
ილლიამდინ დაემკლავა
ძარღვიანი ტლანქი ხელი.
ამ ორ შუა ჩააყენეს
ფერმიხდილი წვალეხითა...
დადგა მეფე... ღმერთს შესწედა
ნაღვლით სავსე თვალეხითა.
მერე თვალი იმავ ნაღვლით
მოედანს შემოატარა...
ის ყოფა და ის ჯალათი
სანახავად შეეზარა...“

შეჰკრთა როგორც ხორციელი,
უმიხოდაც ქანც-წყვეტილი,
დასუსტდა და წაბარბაცდა,
როგორც ერთი დაბნედილი.
მაგრამ ისევ თავს უშველა,
არ დაუთმო ხორცსა სული...
ამ ღროს ტირილიც მოესმა,
ქვითინი გამწარებული...
გაოცდა და მიიხედა,
ჰნახა თვისნი ღიღებულნი!..
სულ მთლად იქ მოგროვილიყვნენ,
ვინც კი იყვნენ თან ზღებულნი.
მღვდელმთავარიც მათთან იყო,
თავთ იცემდნენ, პირს იხრკდნენ,
მათის ცოდვით და ვაებით
ქვებიც კი ატირდებოდნენ.
თავისიანთ დანახვაზედ
მოაგონდა ყველაფერი,
სახლი, კარი, თვისი, ტომი,
ქვეყანა და თავის ერი...
ეჰა, გატყდა რკინის გული,
მეფე მაგითი იძლია!
ამას კი ველარ გაუძლო,
აქ კი ხორცმა სულსა სძლია!..

მობრუნდა და ორსავე თვალზედ
 კგნესით ხელი მიიფარა...
 ვეზირს უთხრა:—„დამისენი!..
 რაც გადამხდა, ისიც კმარა!..“
 სთქვა და თქმული თვით შეჰყარდა...
 სახელი არ წაიხდინა...
 —„ჰა, ჯვალათო!“—დაიძახა
 და კისერი გაიწვდინა.
 მანც აიღო ხელით ნაჯახი,
 ერთს წამს კისერს დაუსწორა,
 დასცა და ერთის დაკვრითა
 თავი ტანსა მოაშორა.“

[1878 წ.]

გ ა ნ დ ე გ ი დ ი

ლმგნდ

(გუბდანი ოლგა ჭკუჭკუბისის)

I

X სადაც ღიღებულს მთასა მყინვარსა
 ორბნი, არწივნი ვერ შეჰყებინან,
 სად წვიმა-თოვლნი, ყინულად ქმნილნი,
 მზისგან აროდეს არა ღნებინან,

სად უღაბურსა მას მყუდროებას
 კაცთ ჟრიაშული ვერ შესწვდენია,
 სად მეუფება ჭექა-ქუხილსა,
 ყინულის და ქართა მხოლოდ ჰმუნია,—
 უწინდელს დროში ღვთისა მოსავთა
 გამოუქვაბავთ მუნ მონასტერი
 და იმ ყინულში შეთხრილს ღვთის ტაძარს
 ბეთლემს უწოდებს დღესაცა ერი. X
 ფრიალოსაებრ ჩამოთლილი აქვს
 იმ წმინდანთ სადგურს ყინულის ზღუდე,
 და ზედ კარია გამოკვეთილი—
 ვით კლდის ნაპრაღზედ არწივის ბუდე.
 ზღუდის ძირამდე რკინის რამ ჯაჭვი
 ზედა ჰკიდია თურმე იმ კარსა,—
 და თუ არ ჯაჭვით, სხვაფრივ ვერა გზით
 ვერ ძალუძს ასვლა ვერარა კაცსა.

II

აქა ყოფილა უწინ კრებული
 ღვთისთვის ქვეყნიდამ განდევნილ მშათა
 და მყინფარს ამას უღაბნოს თურმე
 ისმოდა ქება წმინდა-წმინდათა.
 აქა გამდგარან, განშორებინ
 ამ წუთისოფლის სამაცდუროსა,

აქ ჰლირსებიან მართალთა თანა
 საგანესა მას საუკუნოსა.
 გასულან ამა ქვეყნით მამანი
 და ტაძარი ღვთის გაუქმებულა...
 იმათის ღვაწლით იმ ტაძრის მაღლი
 მთიულთა შორის ყველგან განთქმულა.
 და ის ადგილი, ის არე-მარე
 ესოდენ წმინდად სწამს ღვთსაც ერსა,
 რომ ნასროლს ნადირს, მუნ შეფარებულს,
 მონადირეც კი ვერ ახლებს ხელსა.
 თუ არ ღვთის ღირსი, სხვა ვერგინ თურმე
 ამ წმინდა ადგილთ ვერ შეეხება,
 და თუ შეჰბედავს, მსწრაფლ რისხვა ღვთის:
 ქექა-ქუხილით მოეგლინება.

III

ოდესღაც ტაძარს იმ გაუქმებულს
 მეუღაბნოე შეჰკედლებია;

~~საიქიოსთვის ეს სააქო~~
 დაუთმია და განშორებია.

განშორებია ვით ცოდვის სადგურს,
 ვით სამეუფოს ბოროტისასა,
 სადაც მართალი გზას ვერ აუქცევს.
 განსაცდელსა მას ეშმაკისასა;

სად ცოდვა კაცსა სდევნის ღლე-და ღამ,
ვითა მპარავი და მტაცებელი;
სად, რასაც კხადის მართალი მართლად,
მას უმართლობად ჰქმნის ცოდვის ხელი;
სად რყვნა, წაწყდება და ღალატია,
სადაც ძმა კხარობს სისხლსა მმისასა,
სად ცილი, ზაკვა ბულებადა ჰქნის
წმინდა სიყვარულს მოყვასისასა.
განშორებია ამ წუთისოფელს,
სად ყოვლი ნიჭი მაცდურებაა,
სად თვით სიტყურფე და სათნოება
ეშმაკის მახე და ცდუნებაა.

IV \

განდევილა და ამ ყინულებში
სულ მარტოდ-მარტო დაყუდებულია
და გვამი მისი ცოდვილთ ფიქრთაგან
იმ ღლიდან აღარ შეძრწუნებულა.
განუდევნია გულიდამ ყველა
მსოფლიო ზრახვა, ფიქრი, წადილი,
რათა წარუდგეს უფლისა მსჯავრსა
სულით განწმენდილ და განბანილი.
ღლე-და-ღამ ლოცვით, გოდებით, გვემით
ხორცი სულისთვის უწამებია,

და ვით ჭურჭელი იგი წყმედილი—
ცრემლით ურეცხავს, უსოვლებია.
ღღე-ღა-ღამ სულთქმა და ღაღადება
მოჭყენია კლდეს უინულისასა,
და არ შემწყდარა მუნ ღოცვის ცრემლი,
ვითა ღელესა მას გლოვისასა,
განყენებული წუთისოფლისგან
აქ სული მისი აღყვავებულა,
და ხორციელი გულისთქმა ყველა
ღამარსულა და განსვენებულა.

V

არ იყო ხნიერ, მაგრამ ვით წმინდანს
სულის სიმაღლე ზედ დასჩნეოდა,
ზედ ეტყობოდა, რომ სული მისი
სულ სხვა მსოფლიოს შეჰხიზნებოდა.
სახე გამხდარი, კუშტი და მწყურალი
სიწმინდის მაღლით დაჰშვენებოდა,
და მაღალს შუბლსა, ნაოჭად შეკრულს,
შარავანდელი გადაჰყენოდა.
მისთა მცხრალ თვალთა ღრმა მეტყველება
ესოდენ იყო წყნარი და ტკბილი,
თითქო მათ-შიგან ჩასახებულა
თვით სათნოება, კდემით მოსილი;

თითქო ნელისა სიხარულითა
სამოთხის ღია კარს შეჰხარია
და სულთან ერთად უფლისა მიმართ
სასოებითა მიისწრაფიან.
ლოცვით და მარხვით ზორც-უძლოურ-ქმნილი
ჰგვანდა წმინდანსა იგი წამებულს,
მრავალგზით ტანჯულს და ტანჯვით ზედა
ძლევით-მოსილსა და განდიდებულს.

VI

წამება მისი ღმერთს შეუწირავს,
ვედრება მისი ღმერთს უსმენია,
და სასწაული ნიშნად მადლისა
მლაღადებელზედ მოუვლენია,
ბნელსა სენაკსა, სად იგი მდგარა,
ჰქონია მზის მხრივ ერთი სარკმელი,
და მუნით თურმე გადმოღენილა
შუქი მზისა და მთვარის ნათელი.
ოდეს უდაბნოს გასწვრივ მთის წვერზედ
მზე სხივგაფენით ამოვიღოდა,
იმ სარკმლით სხივი მისი სენაკში
სვეტად ბრწყინვალედ ჩაეშვებოდა.
როს ჰლოცულობდა, იმ სხივსა თურმე
თვის ლოცვანს მწირი ზედ დააყრდენდა,

და ზორცთუსხმელი მზის სსივი იგო
უფლის ბრძანებით ზედ შეირჩენდა.
ეგრე ვიდოდნენ ღლენი და წელნი,
ეგრე უბიწოდ იგი სცხოვრებდა...
და თვის 'სიწმინდეს უოველდე თურმე
ამ სასწაულით შეიმოწმებდა.

VII

ერთხელ, საღამოს, ლოცვით დაღლილი,
გადმომდგარიყო ზღუდის კარებსა
და დაფიქრებით გადმოჰყურებდა
მწვანით დაფენილს მთისა კალთებსა.
მზე გადახრილი ჯერ კიდევ სრულად
მთისა გადაღმა არ დასულიყო
და მთის წვერზედ, ვით ცეცხლის ბორბალი
ირგვლივ სხივგაშლით ანთებულიყო.
ცისა ლაქვარდი, ვით ნაკვერჩხალი,
წითლად და ყვითლად მზისგან ჰლუვოდა,
და განმსჭვალული მისით ღრუბელი
შორს ათას-ფერად სხივებში ჰთრთოდა.
ამა უბიწო ღიადის ხილვით
წარტყევენილ იქმნა განყენებული
და ვით ცხოველს ხატს ღვთის 'დიდებისას
შესცქერდა მზესა განცვიფრებული.

შეცრად ასტყდა რამ ნიაგ-ქარი,
დაჭბერა კლდეთა, ნაპრალოთ და მღვიმეთ,
და მყინვარიდამ ვითა ვეშაპი
შავი ღრუბელი დაიძრა მძიმეთ.

VIII

დაიძრა მძლავრი, უზარმაზარი,
ცაზედ განერთხო და გაიშალა,
და იქ, თითქო მტერს შეეჯახაო,
ჭექა-ქუხილით დაიგრიალა.
შეირყა მთელი ცა და ქვეყანა
იმა ჭექით და იმა ქუხილით,
ცა აირია, დაბნელდა უცებ
და წამოვიდა სეტყვა უხუილით.
ქუზვა და ჭექა, ელვა და სეტყვა,
არევ-დარევით ღრუბლების სრბოლა.
ქართა, აწ გრიგლად რადმე ქცეულთა,
ზარით და ზათქით კლდეებში ქროლა,—
ესე ყოველნი, ერთად რეულნი,
ჭგვანდნენ ცით ვლენილს რისხვას ღვთისასა,
თითქო ღმერთი სჯის ქვეყანას ცოდვილს
დღეს მას საშინელს განკითხვისასა.
ამ დროს ის მწირი სენაკში იყო,
ცრემლით აღტობდა ღვთის-მშობლის ხატსა.

და ხელაპყრობით ევედრებოდა
წაწუმედისაგან ქვეყნისა სსნასა.

IX

უცებ მოესმა რაღაც კაცის ხმა...
ეოცა ეს ხმა უჩვევეი მწირსა.
ყური ათხოვა—და თითქო ვიღაც
ჰკივის, იძახის ზღუდისა ძირსა.
ეცა მსწრაფლ კარებს და გადიხედა...
ვიღაც კარის ჯაჭვს ზედ მოსდგომოდა,
და ვით ყრმა ვინმე, ღალატების ხმით,
შესაფარებელს ბინას ითხოვდა.
თუ ძეა კაცის, რამ მოიყვანა
ამ ღროს, ამ ღამეს ქვეყნისა რღვნისას?
მხეციც, ნადირიც თვის ბუდეში ჰპრწის,
მორიდებული ამ რისხვას ღვთისას!
ჰკითხა,—„ვინა ხარ? კაცი, თუ მავნე,
აქ მოგზავნილი ეშმაკისაგან?“
—„კაცი ვარ, კაცი!.. მომეცი ბინა,
მინსენ, ღვთის მადლსა, სიკვდილისაგან.
ვერ ჰხედავ, ღამის ცა ჩამოიქცეს
და ზედ დაეცეს ღედამიწასა?
რა ღროს კითხვას? შემბრალე მე
და ნუ ღამიჭერ ჭერსა, ბინასა.“

X

— „მართალი სთქვი შენ... თუ ხარ ძე კაცისა,
 ცოდვას გარეთ დაგტოვო ამ დროს;
 თუ მაცდური ხარ, სჩანს ღმერთს სწადიან
 მწირი ცოდვილი ღლეს გამომცადოს,
 ამოვედ, ვინც ხარ!.. იყავნ ნება ღვთის!..
 ხელი ჩაავლე ემატ რკინის ჯაჭვს,
 ნუ შეშინდები... კიბეა იგი
 და ზედ რგოლები საფეხურად აქვს.“
 და იმ ბნელაში იგი წვალებით
 ავიდა მალლა იმა ჯაჭვითა.
 მუნ დახვდა მწირი... რაა? ვინ არის?
 ვერ გაარჩია სიწყვდიადითა.
 — „გამომეფე, ვინც ხარ! ბინას მოგცემ შენ,
 გაგიზიარებ ჩემსა სენაკსა...
 სახლი ღვთისა... შენც შეგივრდომებს,
 შენებრ მახვეწარს მრავალსაც სხვასა“.
 წაუძღვა წინ და შევიდნენ სენაკს...
 იქ უფრო, ვიდრე გარეთ, ბნელოდა,
 მხოლოდ კი ერთგან ღველთად ქცეული
 ცეცხლი ჩამქრალი ფერფლ-ქვეშე ჰქნდოდა.

XI

რა ღელა-ღვთისამ სენაკს შეუშვა
 და არ შერისხა იგი მოსული,

გულში სთქვა მწირმა: ძეა კაცისა
 და არა მავნე, ბოროტი სული.
 სტუმარი იგი დანაცრულს ცეცხლსა
 ფიცხლავ მივარდა დამზრალი, სველი,
 ღველფი გაქეჟა, ჩაჯდა ცეცხლ-პირს
 და გაიწოდა სათბუნად ხელი.
 — „უჰ, უჰ, რა ცივა!..—სთქვა მან სტუმარმან:—
 ლამის გავშედე სიცივისაგან!..“
 მწირს ხმა ეოცა... ქალის ხმას ჰგვანდა...
 შეკრთა, შეშინდა ამა ხმისაგან.
 ნუთუ აწ ბედმა ქალის სახითა
 განსაცდელი რამ მას მოუვლინა?
 და ვითა ელვამ, ამისმა ფიქრმა
 გულში ზარცემით მწირს გაურბინა.
 მაგრამ იქნება ბედმა ეგე ჰქმნა
 მისდა საცდელად თვით უფლის ნებით!..
 და კისრად იდო, ვით ნება ღვთისა,
 სასოებით და გულდამშვილებით.

XII

— „შეშა არა გაქვს?—ჰკითხა სტუმარმა:—
 მოიტა, ცეცხლი ავანთო ერთი,
 ზვალ თუნდა მთელ ზურგს მე ამოგიტან,
 ოღონდ ღლეხ გავთბე, შენ შენი ღმერთი.“

მეუღაბნოემ იქავ კუთხილამ
მოზილა შეშა, ცეცხლი აანთო.
რა გაძლიერდა, ცეცხლისა შუქმა
ბნელი სენაკი სინათლით მორთო,
ხოლო რა შუქი იმა ცეცხლისა
სტუმარს იქ მგდომელს ზედ მიეფინა,
გასაოცარი რალაც შევნება
განდებლოს თვალწინ წარმოედგინა;
X უმაწვლილი ქალი, საესე სიცოცხლით,
საესე შევნების ჯადოთი, გრძნებით,
ნაზად, ამაყად ცეცხლის პირს იჟდა,
ვით მინდვრის შველი ყელმოღერებით. X
ეშხითა მფრქვევსა მის შავსა თვალებს
თვით ცეცხლი სითბოს ეცილებოდა,
მის ელფერთაგან თვით ცეცხლის შუქი,
ვითა ძლეული, უკუ-ჰკრთებოდა.

✿ XIII

თვით მადლს ღრფობისას რომ მოესურვოს
ხორცსმუღად ვლენა ოდესმე ქვეყნად,
უკეთესს სახეს ვერ ინატრებდა
თავის სიცხოვლის გამოშსახველად,
მაშინაც ვინ სთქვას,—ვინ ვის აშვენებს,
მადლი ამ სახეს, თუ სახე მადლსა!..

X თვით შური, მტრობა ვერ უპოვიდა X
ქალს მშვენიერსა ვერაფერს ნაკლს.
მის თვალთა ელვით, ლაწვთა შუქტენით,
გულ-მკერდის რწევით ვინ არ ათრთოლდეს!..
დახე მის ტუჩთა!.. თითქო თვით ტრფობას
თვის ნაზი კოცნა ზედ დარჩენოდეს.
ვის არ მოიმხრობს, მოინადირებს
ყოვლად ძლიერი მშვენიერება!..
თქმულა—მხეციც კი გააფთრებული
მის წინ დატყება და დაწყენარდება.
და დაუწყენარდა ქალს შვენებისას
იგი მწირიცა მწყურალი, გულმშრალი,
და უცოდველის გულის ტკივილით
ქალს შეაჩერა ტყვექმნილი თვალი.

XIV

ბოლოს ჰკითხა მან:—„ვინა ხარ, შეილო?
ამ უდაბნოში რამ მოგიყვანა?
მერე ამ დროსა, როს ადრისაგან
ლამის წაირღვნას მთელი ქვეყანა?“
— „მწყემსი ქალი ვარ... ამ მთის კალთებზედ
ცხვარს ვამოგებდი მამი-ჩემისას,
ბალახმა ცხვარი ამოიტყუა
და მეც ამოგეყვ ფარასა ცხვრისას.

ღამაზი იყო ამ ღლის საღამო,
რა-რიგ ჰქმენოდა მზე დამავალი!
შევხედე თუ არ იმ მზეს, იმ ცასა,
გავუტერი, ველარ მოვსწლიტე თვალი.
ღვთის სახესავით გარს შუქმოსხმული
მთის წვერზედ დიდი მზე ბრწყინვალებდა
და საკვირველი ის სანახავი
თვალთანა ერთად გულსა მტაცებდა.
'ულ დამავიწყდა მამის ნათქვამი:—
ნუ ენდობიო, შეილო, ამ მყინვარს,
ნახავ, მზე აღგას, უცებ გაწერება
და წამოხეთქავს ცილამ ნიაღვარს.

XV

„მაგრამ რას იზამ? მოდი, გულის უთხარ,—
კარგ სანახავზე ნუ ხარ-თქო ხარბი!..
მე იქ გავერთვი... მყინვარმა თურმე
უცებ შეიკრა მრისხანედ წარბი.
ცა მოიღრუბლა, წამს ჩამოხნებდა,
მთილამა ცივი ავარდა ქარი,
მოვინდომე ცხვრის გამობრუნება,
გვიანლა იყო, ვერ მოვასწარი.
უცებ შემემთხვა იქავ ავღარი,
სეტყუვა ტყვიასებ წამოუშინა,

ვსოქვი,—ვაიმე თუ ვერ გავაგონო
და აქ მომიხდეს ვათიო ღამე!..
მაგრამ მიხრალა ჩემმა გამჩენმა
და შენამდე სმა ამოვაწვდინე...
სხვა ხომ შენც იცი... ღმერთმა გარჩინოს,
როგორც შენ მე ღლეს გადამარჩინე“.

XVIII

— „მე ნუ მიმადლო, შეილო, შენს ღახსნას,
ღმერთია ყველას მშველელი, მხსნელი...“

ღვთით არ-განწირულს ყველგან წინაუძღვის
მისი მარჯვენა შემწუნარებელი“.

— „შენ კი ეშმაკი, მგონი, გეგონე“.

— „ნუ მიწყენ, შეილო, და ნურცა გიკვირს!..“

შენვე სოქვი, სხვა ვინ მოხედავს ქვეყნით
ერთს ღავიწყებულს და განღეგილს მწირს!“

~~X~~უგანა ქვეყნადა შენ არავინ გყავს,
ან ძმა, ანუ და, ან ნათესავი?“

— „მყვანდნენ... და ყველას გამოვეთხოვე.“

აქ მოველ და ღმერთს შევწირე თავი“.

— „მას აქეთ ბევრი წვლიწაღია?“

— „არ ვიცი“.—„როგორ?“—„არ ვთვლი წელთახელას“.

მოვშორდი, შეილო, წუთის-სოფელსა

და რაღას ვაქნევ იმის ქამთა-ცვლას!“~~X~~

- „მოშორდი და აქ სულ მარცოკა ხარ?“
 — „ეგეთი არის, სჩანს, ნება ღვთისა“...
 — „როგორ თუ ღვთისა? ღმერთს რაში უნდა
 ამა ყინულებში ყოფნა კაცისა?“

XIX

„ღმერთო, ნუ მიწყენ, ნურც შენ გამკიცხავ
 მე უმეტარსა მეცის თქმისთვისა...
 როცა აქ ცხვარი მიძოებია
 და შემისვლავს მყინვარისთვისა,
 მომგონებია შამის ნათქვამი,
 იქ, ყინულებში კაცი სცხვრობსო,
 სულისთვის ხორცი გაუწირნია,
 უწუთისოფლოდ მარცოდა სძლებსო,—
 გამკვირვებია მე ეს ამბავი!..
 მითქვამს: იქ ყოფნა რას არგებს სულსა?
 განა სწყინს ღმერთს, რომ კაცი შეჭხარის
 ქვეყანას, ღვთითვე დაბადებულსა?
 ვფიქრობდი: ნეტა მაშ რისთვის მორთო
 ესე ღამაზად წუთის-სოფელი?
 განა მისთვის, რომ აღამიანმა
 შეაჩვენოს და აილოს ხელი?
 ყველაფერს უნდა გამოვეთხოვო,
 ჩემს ცოლს და სწორსა, ღვინს და სიხარულს?!“

ღმერთო, ნუ მიწყენ... ვერ ვიზამ მაგას!
აღრე და მალე ვერ მოვიკლავ გულს!..

XX

„ან შენ როგორ სძლებს უწუთისოფლოდ!
მერე იცი კი რა-რიც ტკბილია!
აქ სიკვდილია, იქ კი სიცოცხლე,
აქ ქირია და იქ კი ღონინია.
ნუთუ თვისცომი, ცოლი და სწორი
ყველა გულიდამ ამოგილია?
ნუთუ ნაღველი, დარდი და ჯვარი
თან არავისი წამოგილია,
არ გაგონდება არც მამა, დედა,
ან მამა, ანუ და, ან სახლი, კარი?
ნუთუ მის-დღეში არა გყოლია
მოკეთე, გულის შემატკივარი?!
როგორ მოშორდი?..“ — „რა გითხრა, შევიღო?
ყველაზე უფრო სული ტკბილია,
იგი ტყვე არის წუთის-სოფლისა
და ეგ უოველი მის ბორკილია“.
— „მაშ ვინც ქვეყნად ვართ, ყველა წაეწყდებით,
გელარ დავიხსნით ვერაფრით სულსა?
— „ხსნა ყველგან არის... ზოლო გზა ხსნისა
ესეთი მერგო მე... უბედურსა...“

„უბედურსაო“?!.. და მწირსა უცებ
 გულს ელდა ეცა ამ სიტყვის თქმაზედ...
 ესეთი სიტყვა ზომ ჩივილია,
 და ვით მოადგა იგი ენაზედ?
 „უბედურსაო“?! ეგ ზომ სიტყვაა
 გულის-ტყენის და სამღურავისა:
 ეგ ზომ სულთქმია, აღმოკვენსაა
 ბედნიერების დამკარგავისა!..
 მან რა დაჰკარგა?... ნუთუ არ ჰყოფნის,
 რომ მან დასძლია საწუთროება,
 განდგა მისგან და აქ მოიპოვა
 სულის მშვიდობა და მყუდროება?
 ნუთუ დაკარგვად აწ მიიჩნია
 დამარსვა ხორცის, გულთქმის, ვნებისა,
 და არა ჰქმარის, რომ სულს დაუდგა
 წმინდა საუდარი უკვდავებისა?
 რა დაემართა? რა მოუვიდა?
 ნუთუ უჩივის აწ იგი ბელსა?
 ნუთუ აწ ჰნანობს ქვეყნის დათმობას
 და მუნათს რასმეს სდებს შემოქმედსა?

არ შეჰკადრებს ღმერთს იგი სამღურავს!
 არ გასწირავს სულს შევედრებულსა!

ვით არ იკმარებს ღვთისა კურთხევას,
 მასზედ გულისხმად მომადლებულსა!..
 არა და არა!.. მაჲ რამან სძლია
 და ეს სიტყვა რამ ამოაკენესა?
 მიმოიხედა თვის გარს საბრალომ,
 თითქო მტერს ეძებს შემაცდენელსა.
 არავინ იყო... ხოლო ცეცხლა-პირს
 ქალს დაღალულსა მისძინებოდა,
 და ცეცხლის შუქი მის ცურფა სახეს,
 ვით საყვარელსა, ზედ დაჰხაროდა.
 საოცარ იყო მიძინებული
 იგი სიტურფე, იგი მშვენება!..
 თითქოს მის შექმნას ერთად ცდილანო
 თვით სიყვარული და ნეტარება.
 თითქო თვით მადლსა შეგნებისასა
 თვისი საუნჯე აქ დაჰხნევია
 და ეშხსა, ვითა იადონს ვარდზედ,
 სული მის დაწვზედ დაუღევია.

XXIII

და რა იხილა კვლავ იგი მწირმა,
 დაუცხრა სული აქოთებული
 და რაღაც ძალით ქალზე კვლავ დარჩა
 თვალი ცუვექმნილი, გაშტერებული.

რად შეემსჭვალა თვალი იმ სახეს?
ის სახე ატყობს, თუ ეოცება?
მორიდება ჰსურს და ნეტა თვალი
რად ეურჩება და არ ჰნებდება?!
დიდ-ხანს დასცქერდა... ნეტა რა სხივი
გულს ჩაეფინა ნელი და თბილი!..
ჰძრწის, მაგრამ იგი ძრწოლა რად არის
ესოდენ ამო, ესოდენ ცბილი!
აქამდისაც ზომ გული უძგერდა...
ეხლა სულ სხვაა მის გულის ძგერა!..
ეხლა მის გული თითქო ებანს სცემს
და ისმის ჩუმი ებნის სიმთ ჟღერა.
როგორ იწამოს და რა დაარქვას
ამ ჟერ არ ცნობილს სიტყბოებასა?
თუ ცოდვა არის, ეგრე რადა ჰგავს
სულისთვის აღთქმულ უკვდავებასა?

XXIV

ფეხი წინ წადგა... არ იცის კი რად?
ქალს კვლავ ეძინა ნეტარის ძილით,
ძილში ჩაყოლილს ფიქრს, თუ ოცნებას
ბაგე გაეპო ღალის ღიმილით.
იმა ღიმილის გრძნეული ჯადო
ზედ დასაკლამად კოცნას იწვევდა

და იმა წვევის მაცდურებასა
ზე-არსთა ძალიც ვერ გაუძლებდა...
და ვერ გაუძლო საწყალმა მწირმაც...
და დაიხარა თავი თუ არა,
უცებ გაშეშდა... ეჭა, წაწუმედავ,
ეს რა სურვილი გულის გაიტარა!..
ნუთუ იძლია? არა და არა!..
მის სასოება არ დაუძლორდეს
და როცა სწეურდა აქამდე მის სულს,
იგივე უნდა ბოლომდის სწეურდეს!..
არა და არა!.. არ აიყრის მაღლს,
და სულს, ღვთისაგან უკვე მიჩნეულს,
არ ანაცვალებს და არ დაუთმოებს
ხორცს, ესღენ ღვაწლით და ტანჯვით ძლეულს?

X X V

მაგრამ ეს რაა?.. „წაწუმდი თუ არა!“
ეს ვინ ჩასძახის ნიშნ გეხით ყურში!
„დაგძლიე თუ არ!..“ ეს ვინ გაჰყვირებს
გახარებული ისმის მეგდარ გულში!
ეს რა ჰხარხარებს! ეს რა დასცინის!
ეს რა ხმა ისმის მის გარს ღხენისა!
მართლა ეგრეა, თუ ყველა ესე
მხოლოდ ცდომია ყურთა სმენისა!..

და შიშით, ზარით გარს მოიხედა...
კვლავ არვინ იყო... ქალს კვლავ ეძინა...
იდგა და უცებ პრწოლით, კანკალით
პირქვე დაემხო ღვთის-მშობლის წინა.
მით რა ეშველა?.. იგივე ქენჯნაა,
იგივე პრწოლა, შიში და ზარი!
რად არ დადგება, რად არა სცხრება
იგი ნიშნ-გების წყეულთ ხარხარი!
სული გულის იწვევს ღვთისა ვედრებად,
გული სხვას ამბობს, არა ჰნებდება...
ნუთუ ღვთის-მშობლის საფარველ-ქვე შეც
წყეული ხორცი არ დაწყენარდება!..

XXVI

ზე აიხედა... დედა-ღვთის ხატსა
მავედრებელი შეჰმართა თვალი...
და ვაი, წმინდა ღვთის-მშობლის ნაცვლად,
თვალთ-წინ დაუდგა იგივე ქალი!
ეს რა ეწვია? ამას რას ზედავს?
ცხადია იგი, თუ აჩრდილია?
ნუთუ მის ცოდვით თვით წმინდა ხატი
ამ ცოდვილ სახედ გარდაქმნილია?
ნუთუ აწ ღმერთი ღირსად არ ჰხადის,
რომ დედა-ღვთისა კვლავ ინახულოს

და მის შეწევნით მისვე წინაშე
ხორცზედ კვლავ ძლევა ისასწაულოს?...
პირგვარი უნდა—ხელი არ ერჩის,
ლოცვის თქმა უნდა—ენა ებმება,
ხატის ხილვა სწყურს და იგივე... იგივე...
ქალი წყვეული თვალით ელანდება!
„აბა სძლიო!..“ და კვლავ ვიღაცამ
გაიხარხარა იმის სენაკში...
აწ იმა ხარხარს ვეღარ გაუძლო
და როგორც გიჟი გაეფარდა კარში.

XXVII

რიქრაჟი იყო და თენდებოდა,
გადაყრილიყო ციღამ ღრუბელი,
და დაწყენარებულს წუთის-სოფელსა
დილის ნიაგი დაჰქროდა ნელი.
ეს ვინ ჰობის, დაძრწის? ეს ვინ ჰტანტალებს
იმ კლდეებშია თმააბურძენული?
ნუთუ მწირია!.. იგია, იგი,
ვითა სიკვდილი გაფითრებული.
აჰა მოვარდა, ზღუდის პირს დადგა
და მწყურვალეობით უცქერს მთის წვერსა,
თითქო იქიღამ გამოელისო
თვის უკანასკნელს ნუგეშს და ზედსა.

მზის ამოსვლასა ელოდებოდა...
რად არ ამოდის? რად გვიანდება?
ღღემდე თვით ქამი არაა იყო,
და ესლა წუთიც რად უძნელდება?..
ამოვიდა მზეც... მსწრაფლ უკუ-იქცა,
შევარდა სენაკს განარებული,
და კვლავ მზის სხივი იმავე სვეტად
ჰნახა სარკმლიდამ გადმოშვებული.

XXVIII

გულზედ მოეშო... კვლავ სასოებით
ღედა-ღვთისასა მიაპყრა თვალი,
კვლავ ჰნახა იგივე ცხოველი ხატი
მადლით, ნუგეშით გადმომზირალი.
არ შერისხულა, სჩანს, ჯერეთ ღვთისგან!..
და ღმერთს მადლობა ცრემლით შესწირა...
მივარდა ღოცვანს, დააუღო სხივზედ
და, ეჭა, სხივმა არ დაიჭირა!..
დაესხა რეტი, თვალით დაუბნელდა,
გაშრა, გაშეშდა ზარდაცემული,
ერთი საშინლად შეჰბლავლა ღმერთსა
და იქავ სხივ-ქვეშ უტევა სული.

და იქ, სად წმინდანთ უდიდებით
 ღმერთი მსჯავრის და ჭეშმარიტების,
 იქ, სად უწირავთ უფლისა მიმართ
 მსხვერპლი ქებისა და ღაღადების,—
 აწ შორის ნანგრევთ და ნატამალთა
 მარტო ქარიღა დადის და ქშუის,
 და გამომფრთხალი ჭექა-ქუხილით
 მუნ შეხვეწილი ნადირი ღმუის...

6 თებერვალი. 1983 წ.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ლექსები

გვ.

ყვარლის მთებს	5
გუთნის დედა	7
ლოცვა	9
უცხოეთში	9
* * (დაე თუნდ მოგკადე)	10
ქართლის დედას	11
* * (მაშინ დავსტებები)	12
ხმა გულისა	13
ციურნი ხმები	14
ნანა	15
ელეგია	19
მტკვრის პირას	19
* * (ოჰ, სად არიან, სიკაბუკევე)	20
დაკარგული ედემი	21
ალაზანს	21
მწუხარება	22
მუშა	23
ალექსანდრე ჭავჭავაძე	26
ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ	27
პოეტი	28
* * (მესმის, მესმის)	29
იანიჩარი	30
* * (გახსოვს, ტურფაე)	30
* * (დაბნელდა სული)	32
* * (უსულდგმულო ცხოვრება)	33
გაზაფხული	33
* * (მას აქეთ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული)	34
* * (ჩემო კალამო)	35
გ. აბზ.	35

1871 წელი 23 მაისი	36
პასუხის პასუხი	37
* * (ჩემო კარგო ქვეყანა)	44
* * (ალარც ნატვრა და ალარც იმედია)	44
კ. ბ. მ-სას	45
ბახალეთის ტბა	45

პოეზი

აჩრდილი	51
ქართველის დედა	76
რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრე- ბილამ	86
მეფე დიმიტრი თავდადებული	112
განდგილი	148

ИЛЪЯ ЧАВЧАВАДЗЕ

Стихи и поэмы

(На грузинском языке) Изд-во „Сабчота მცერალი“, Тбилиси, 1948

* *

რედაქტორი: ბავლე ინგოროყვა. გამომშვეები: მ. ჯაფარიძე

* *

სტამბოლი დასაბუღდალ 7. 6. 1948, წიგნის ზომი 41 $\frac{1}{2}$ X 61 $\frac{1}{4}$, სი-
სტამბოლი ფორმატის რაოდენობა 11, სტაქტორი ფორმატის რაოდენობა 7,

შეკვეთის № 498

ტირაჟი 5120

უგ—09341

* *

გამომცემლობა „საბჭოთა შერთადლის“ სტამბა, თბილისი, პლესნოვის, 181